LUCII ANNAEI FLORI RERUM ROMANARUM LIBRI QUATUOR. EX MUSEO IOH...

Lucius Annaeus Florus, Johannes Isaacus Pontanus

Digitized by Google

9
3-C
34

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
10
8 G
29

C 9 3
~~3 C 34~~
~~D. 4. D. 35~~

LVCII
ANNAEI FLORI
RERVM ROMANARV̄.
Libri IV.
Ex Muſeo
IOH. ISACI PONTANI.

LJV.21 *

LVCII ANNÆI FLORI RERVM ROMANARVM

LIBRI QVATVOR.

Ex Muſeo

IOH. ISACI PONTANI

Accedunt Breues eiuſdem Notæ, atque obſeruata præſertim Politica.

Editio altera auctior, & emendatior.

VENETIIS,

Typis Stephani Curti.

Superiorum Permiſſu.

M. DC. LXXXVIII.

.. FLORI HISTORIARVM

LIBER I.

PROLOGVS.

POPVLVS Romanus à Rege Romulo in Cæſarem Auguſtum ſeptingentos per annos tantum operum pace, belloque geſſit, vt ſi quis magnitudinem Imperij cum annis conferat, ætatem vltrà utet. Ita late per orbem terrarum arma circum-ulit, vt qui res eius legunt, non vnius populi, ſed generis humani facta diſcant. Nam tot laboribus, periculiſque iactatus eſt, vt ad conſtituendum eius Imperium, contendiſſe virtus, & fortuna viderentur. Quare quum præcipuè hoc quoque, ſicut cætera, operæ prætium ſit cognoſcere; tamen quia ipſa ſibi obſtat magnitudo, rerumque diuerſitas aciem intentionis abrumpit, faciam, quod ſolent, qui terrarum ſitus pingunt, in breui quaſi ta-

tabella totam eius imaginem amplectar, nonnihil, vt ſpero, in admirationem principis populi collaturus, ſi pariter, atque in ſemet vniuerſam magnitudinem eius oſtendero. Si quis ergo populum Rom. quaſi hominem conſideret, totamque eius ætatem percenſeat, vt cœperit, vtque adoleuerit, vt quaſi ad quendam iuuentæ florem peruenerit, vt poſtea velut conſenuerit, quatuor gradus, progreſſuſque eius inueniet.

Prima ætas ſub regibus fuit, prope CCL. per annos, quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt. Hæc erit eius infantia. Sequens à Bruto, Collatinoque Conſulibus, in Appium, Claudium, Quinctumque Fuluium Conſules, CCL. annos habet, quibus Italiam ſubegit. Hoc fuit tempus viris, armiſque exercitatiſſimum: ideò quis adoleſcentiam dixerit. Dehinc ad Cæſarem Auguſtum CCL. anni, quibus totum orbem pacauit. Hic iam ipſa iuuenta Imperij, & quaſi quædam robuſta maturitas. A Cæſare Auguſtò in ſeculum noſtrum ſunt non multò minus anni CC. quibus inertia Cæſarum quaſi conſenuit, atque decoxit, niſi quod ſub Traiano Principe mouet lacertos, & præter ſpem omnium, ſenectus Imperij quaſi reddita iuuentute reuireſcit.

CAP.

CAP. I.

De Romulo primo Romanorum Rege.

PRimus ille, & vrbis, & Imperij conditor Romulus fuit, à Marte genitus, & Rhea Siluia. Hoc de ſe Veſtæ ſacerdos grauida confeſſa eſt, nec mox fama dubitauit, cum Amulij Imperio abiectus in profluentem cum Remo fratre, non potuit extingui. Siquidem, & Tiberinus amnem repreſſit, & relictis catulis lupa vagitum ſecuta, vbera admouit infantibus, matremque ſe geſſit. Sic repertos apud arborem Fauſtulus regis paſtor tulit in caſam, atque educauit. Alba tunc erat Latio caput Iuli opus; nam Lauinium patris Æneæ contempſerat. Ab his Amulius iam bis ſeptima ſobole regnabat, fratre pulſo Numitore, cuius ex filia Romulus. Igitur prima iuuentæ face patruum Amulium ab arce deturbat, auum, repônit: ipſe fluminis amator, & montium, apud quos erat educatus, mœnia nouæ vrbis agitabat. Gemini erant, vter auſpicaretur, & regeret, adhibere placuit Deos. Remus montem Auentinum, hic Palatinum occupauit. Prior ille VI. vultures, hic poſtea, ſed XII. vidit. Sic victor augurio, vrbem excitat, plenus ſpei bellatricem fore: ita illi aſſuetæ ſanguini, & prædæ aues pollicebantur. Ad tutelam nouæ vrbis ſufficere vallum videbatur: cuius dum irridet anguſtias Remus, idque increpat ſaltu; dubium an iuſſu fratris, occi-

ſus eſt. Prima certè victima fuit, munitionèmque vrbis nouæ ſanguine uo conſecrauit. Imaginem vrbis magis quàm vrbem fecerat: Incolæ deerant. Erat in proximo lucus: hunc Aſylum facit: & ſtatim mira vis hominum, Latini, Tuſcique paſtores, quidam, & tranſmarini Phryges, qui ſub Ænea: Arcades, qui ſub Euandro Duce, influxerant. Ita ex varijs quaſi elementis congregauit corpus vnum, populumque Romanum ipſe fecit. Res erat vnius ætatis, populus virorum. Itaque matrimonia à finitimis petita, quia non impetrabantur, manu capta ſunt. Simulatis quippè ludis equeſtribus, virgines, quæ ad ſpectaculum venerant, præda fuere: & hæc ſtatim cauſa bellorum. Pulſi, fugatique Veientes. Ceninenſium captum, ac dirutum eſt oppidum. Spolia inſuper opima de Rege, Feretrio Ioui manibus ſuis Rex reportauit. Sabinis proditæ portæ per virginem, nec dolo; ſed puella pretium rei, quam gerebant in ſiniſtris, petierat; dubium clypeos, an armillas. Illi, vt & fidem ſoluerent, & vlciſcerentur, clypeis obruere. Ita admiſſis ad mœnia hoſtibus atrox in ipſo aditu pugna, adeò vt Romulus Iouem oraret, vt fœdam ſuorum fugam ſiſteret: Hic templũ eſto inquit Stator Iupiter. Tandem ſæuientibus interuenere raptæ laceris comis. Sic pax facta cum Tatio, fœduſque percuſſum, ſecutaque res mira dictu, vt relictis ſedibus ſuis nouam in vrbem hoſtes demigrarent, & cum generis ſuis auitas opes pro dote ſociarent. Auctis breui viribus, hunc Rex ſapientiſſimus Sta-
tum

tum Reip. impoſuit, vt iuuentus diuiſa per tribus, in equis, & in armis ad ſubita bella excubaret: conſilium Reipub. penes ſenes eſſet, qui ex authoritate patres, ab ætate Senatus vocabantur. His ita ordinatis, repentè cum concionem haberet ante vrbem apud Capræ paludem è conſpectu ablatus eſt. Diſcerptum aliqui à Senatu putant ob aſperius ingenium: ſed oborta tempeſtas, ſoliſque defectio, conſecrationis ſpeciem præbuere, cui mox Iulius Proculus fidem fecit, viſum, & à ſe Romulum affirmans auguſtiore forma, quàm fuiſſet: mandare prætereà, vt ſe pro numine acciperent: Quirinum in cœlo vocari placitum dijs: ita gentium imperio Roma potiretur.

CAP. II.

De Numa Pompilio.

SVcceſſit Romulo Numa Pompilius, quem Curibus Sabinis agentem vltro petiuere, ob inclytam viri religionem. Ille ſacra, cæremonias, omnemque cultum deorum immortalium docuit. Ille Pontifices, Augures, Salios, cæteroſque per ſacerdotia: annum quoque in XII. menſes, faſtos dies, nefaſtoſque deſcripſit. Ille Ancylia, atque Palladium, ſecreta quædam Imperij pignora, Ianumque geminum, fidem pacis, ac belli, in primis focum Veſtæ virginibus colendum dedit, vt ad ſimilitudinem cęleſtium ſiderum, cuſtos Imperij flamma

vigilaret. Hæc omnia quaſi monitu Deæ Egeriæ, quo magis barbari acciperent. Eò denique ferocem populum redegit, vt quod vi, & iniuria occupauerat Imperium, religione, atque iuſtitia gubernaret.

CAP. III.

De Tullo Hoſtilio.

EXcipit Pompilium Numam Tullus Hoſtilius, cui in honorem virtutis regnum vltro datum. Hic omnem militarem diſciplinam, artemque bellandi condidit. Itaque mirum in modum exercita iuuentute, prouocare auſus Albanos, grauem, & diu principem populum. Sed quum pari robore frequentibus prælijs vtrique comminuerentur, miſſo in compendium bello, Horatijs, Curiatijſque tergeminis hinc, atque inde fratribus, vtriuſque populi fata commiſſa ſunt. Anceps, & pulchra contentio, exituque ipſo mirabilis. Tribus quippè illinc vulneratis, hinc duobus occiſis, qui ſuperera Horatius, addito ad virtutem dolo; vt diſtraheret hoſtem, ſimulat fugam, ſinguloſque prout ſequi poterant adortus exſuperat. Sic (rarum aliàs decus) vnius manu parta victoria eſt, quam ille mox parricidio fœdauit. Flentem ſpolia circa ſe ſponſi quidem, ſed hoſtis, ſororem viderat: hunc tam immaturum virginis amorem vltus eſt ferro. Citauere leges nefas, ſed abſtulit virtus parricidam, & facinus intra gloriam fuit. Nec diu in fide man-

manſit Albanus. Nam Fidenates bello miſſi in auxilium ex fœdere, medij inter duos expectauere fortunam. Sed rex callidus vbi inclinare ſe ſocios ad hoſtem videt, tollit animos, quaſi ipſe mandaſſet: ſpes inde noſtris, metus hoſtibus. Sic fraus proditorum irrita fuit. Itaque hoſte victo, ruptorem fœderis Metium Suffetium religatum inter duos currus, pernicibus equis diſtraxit: Albamque ipſam quam vis parentem, æmulam tamen, diruit, cum priùs omnes opes vrbis, ipſumque populum Romam tranſtuliſſet, prorſus vt conſanguinea ciuitas non perijſſe, ſed in ſuum corpus redijſſe rurſus videretur.

CAP. IV.

De Anco Marcio.

ANcus deinde Marcius, nepos ex filia Pompilij, pari ingenio. Hic igitur, & mœnia muro amplexus eſt, & interfluentem vrbi Tiberim ponte commiſit: Oſtiamque in ipſo maris, fluminiſque confinio Coloniam poſuit: iam tum videlicet præſagiens animo futurum, vt totius mundi opes, & commeatus illo veluti maritimo Vrbis hoſpitio reciperentur.

CAP. V.

De Tarquinio Priſco.

TArquinius poſtea Priſcus, quamuis tranſmarinæ originis, Regnum vltrò petens, accipit ob induſtriam, atque elegantiam: quippè qui oriundus Corintho, Græcum ingenium Italicis artibus miſcuiſſet. Hic, & Senatus maieſtatem numero ampliauit, & centurijs tribus auxit, quamuis Actius Neuius numerū augeri prohiberet, vir ſummus augurio; quem Rex in experimentum rogauit, fierine poſſet, quod ipſe mente conceperat. Ille rem expertus augurio, poſſe reſpondit. Atque hoc, inquit, agitabam, an cotem illam ſecare nouaculà poſſem? Et Augur, Potes ergo, inquit, & ſecuit. Inde Romanis ſacer auguratus. Neque pace Tarquinius, quàm bello promptior. XII. namque Tuſciæ populos frequentibus armis ſubegit: & inde Faſces, Trabeæ, Curules, Annuli, Phaleræ, Paludamenta, Prætexta: inde quod aurato curru quatuor equis triumphatur: Togæ pictæ, tunicæque palmatæ: omnia denique decora, & inſignia, quibus Imperij dignitas eminet.

CAP.

CAP. VI.

De Seruio Tullio.

SEruius Tullius deinceps gubernacula vrbis inuadit, nec obſcuritas inhibuit, quamuis matre ſerua creatum. Nam ob eximiam indolem vxor Tarquinij Tanaquil liberaliter educauerat: & clarum fore, viſa circa caput flamma, promiſerat. Ergo inter Tarquinij mortem, adnitente Regina, ſubſtitutus in locum Regis quaſi ad tempus. Regnum dolo partum ſic egit induſtrià, vt iure adeptus videretur. Ab hoc Populus Romanus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curijs, atque collegijs diſtributus. Summàque Regis ſolertia ita eſt ordinata Reſpublica, vt omnia patrimonij, dignitatis, ætatis, artium, officiorumque diſcrimina in tabulas referrentur, ac ſi maxima ciuitas minimæ domus diligentia contineretur.

CAP. VII.

De Tarquinio Superbo.

POſtremus omnium fuit Regum Tarquinius, cui cognomen Superbo ex moribus datum. Hic Regnum auitum, quod à Seruio tenebatur, rapere maluit, quàm expectare: immiſſiſque in eum percuſſoribus, ſcelere partam poteſtatem non meliùs

egit, quàm acquiſierat. Nec abhorrebat moribus vxor Tullia; quæ vt virum Regem ſalutaret, ſupra cruentum patrem, vecta carpento, conſternatos equos egit. Sed ipſe in Senatum cædibus, in omnes ſuperbia (quæ crudelitate grauior eſt bonis) graſſatus, cum ſæuitiam iam domi fatigaſſet, tandem in hoſtes conuerſus eſt; ſic valida oppida in Latio capta ſunt Ardea, Otriculum, Gabij, Sueſſa, Pomeria. Tum quoque cruentus in ſuos. Neque enim filium verberare dubitauit, vt ſimulanti transfugam, apud hoſtes hinc fides eſſet: cui Gabijs vt voluerat recepto, atque per nuncios conſulenti quid fieri vellet, eminentia forte, papauerum capita virgula decuſſit, quum per hoc interficiendos eſſe Principes intelligi vellet, (quæ ſuperbia) ſic reſpondit. Tamen de manubijs captarum vrbium templum erexit, quòd quum inauguraretur, cedentibus cæteris deis (mira res dictu) reſtitere Iuuentas, & Terminus. Placuit vatibus contumacia numinum: ſi quidem firma omnia, & æterna pollicebantur. Sed illud horrendum, quòd molientibus ædem, in fundamentis humanum repertum eſt caput: nec dubitauere cuncti, monſtrum pulcherrimum Imperij ſedem, caputque terrarum promittere. Tamdiù ſuperbiam Regis Populus Romanus perpeſſus eſt, donec aberat libido: hanc ex liberis eius importunitatem tolerare non potuit: quorum cum alter ornatiſſimæ fœminę Lucretiæ ſtuprum intuliſſet, matrona dedecus ferro expiauit; Imperium tum Regibus abrogatum.

CAP.

CAP. VIII.

Anacephalæoſis de ſeptem Regibus.

HÆc eſt prima ętas Populi Romani, & quaſi infantia, quam habuit ſub Regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria, tam varijs ingenio, vt Reip. ratio, & vtilitas poſtulabat. Nam quid Romulo ardentius? tali opus fuit, vt inuaderet Regnum. Quid Numa religioſius? talem res popoſcit, vt ferox populus deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus, bellatoribus viris quam neceſſarius? vt acueret ratione virtutem. Quid ædificator Ancus? vt vrbem Colonia extenderet, ponte iungeret, muro tueretur. Iam verò Tarquinij ornamenta, & inſignia quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem? Actus à Seruio cenſus quid effecit, niſi vt ipſa ſe noſceret Reſpublica? Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, immò vel plurimum profuit. Sic enim effectum eſt, vt agitatus iniurijs populus, cupiditate libertatis incenderetur.

CAP. IX.

De mutatione Reip.

IGitur Bruto, Collatinoque ducibus, & auctoribus, quibus vltionem ſui moriens matrona man-

mandauerat: Populus Romanus ad vindicandum libertatis, ac pudicitiæ decus quodam quaſi inſtinctu Deorum concitus, Regem repentè deſtituit, bona diripit, agrum Marti ſuo conſecrat, Imperium in eoſdem libertatis ſuæ vindices transfert, mutato tamen, & iure, & nomine. Quippè ex perpetuo annum placuit, ex ſingulari duplex, ne poteſtas ſolitudine, vel mora corrumperetur. Conſuleſque appellauit pro Regibus, vt conſulere ſe ciuibus ſuis debere meminiſſent. Tãtumq; libertatis nouæ gaudii iũnceſſerat, vt vix mutati Status fidem caperent, alterumq; ex Conſulibus Lucretiæ maritũ, tantùm ob nomen, & genus Regiũ, faſcibus abrogatis vrbe dimitterent. Itaq; ſubſtitutus Valerius Publicola, ſummo ſtudio anniſus eſt ad augendam liberi populi maieſtatem. Nam, & faſces ei pro libera concione ſubmiſit, & ius prouocationis aduerſus ipſos dedit. Et ne ſpecies arcis offenderet, eminentes ædes ſuas in plana ſubmiſit. Brutus verò fauori ciuium etiam domus ſuæ clade, & parricidio velificatus eſt. Quippè cùm ſtudere reuocandis in vrbem Regibus liberos ſuos comperiſſet, protraxit in forum, & concione media virgis cecidit, & ſecuri percuſſit, vt planè publicus parens in locum liberorum adoptaſſe ſibi Populum Romanum videretur. Liber iam hinc Popul. Rom. prima aduerſus exteros arma pro libertate corripuit, mox pro finibus, deindè pro ſocijs, tum gloria, & Imperio, laceſſentibus aſſiduè vſquequaque finitimis, quippè cum patrij ſoli gleba nulla eſſet, ſed ſtatim hoſtile

po-

pomœrium, mediuſq; inter Latium, & Tuſcos quaſi in quadam biuio collocatus, omnibus portis in hoſtem incurreret: donec quaſi contagione quadam per ſingulos itum eſt, & proximis quibuſque correptis, totam Italiam ſub ſe redigeret.

CAP. X.

Bello Etruſcum, & cum Rege Porſena.

PVlſis ex vrbe Regibus, prima pro libertate arma corripuit. Nam Porſena Rex Etruſcorum ingentibus copijs aderat, & Tarquinios manu reducebat. Hunc tamen, quamuis & armis, & fame vrgeret, occupatoque Ianiculo ipſis vrbis faucibus incubaret, ſuſtinuit, repulit: nouiſſimè etiam tanta admiratione perculit, vt ſuperior vltrò cum penè victis amicitiæ fœdera feriret. Tunc illa Romana pericula, atque miracula Horatius, Mucius, Clœlia: quæ niſi in annalibus forent, hodie fabulæ viderentur. Quippè Horatius Cocles poſtquam hoſtes vndique inſtantes ſolus ſubmouere non poterat, ponte reciſo traſnatat Tyberim, nec arma dimittit. Mucius Scæuola Regem per inſidias in caſtris eius aggreditur: ſed vbi fruſtratum circa purpuratum eius ictum tuetur, ardentibus focis inijcit manum, terroremque geminat dolo. Vt ſcias, inquit, quem virum effugeris, idem trecenti iurauimus: cum interim (immane dictu) hic interritus, ille trepidaret, tanquam manus regis arderet

ret. Sic quidem viri. Sed ne quis ſexus à laude ceſſaret, ecce & virginum virtus. Vna ex obſidibus Regi data, elapſa cuſtodiam, Clœlia per patrium flumen equitabat. Et rex quidem tot, tantiſque virtutum territus monitis, valere, liberoſque eſſe iuſſit. Tarquinij tamdiù dimicauerunt, donec Aruntem filium Regis manu ſua Brutus occidit, ſuperque ipſum mutuo vulnere exſpirauit, planè quaſi adulterum ad inferos vſque ſequeretur.

CAP. XI.

Bellum Latinum.

LAtini quoque Tarquinios aſſerebant æmulatione, & inuidia, vt populus, qui foris domi nabatur, ſaltem domi ſeruiret. Igitur omne Latium Manilio Tuſculano Duce quaſi in Regis vltionem tollit animos. Apud Regilli lacum dimicatur diu Marte vario, donec Poſtumius ipſe Dictator ſignum in hoſtes iaculatus eſt (nouum, & inſigne commentum) vti peteretur curſu. Coſſus equitum magiſter exuere frenos imperauit, & hoc nouum, quo acrius incurrerent. Ea demum atrocitas fuit prælij, vt interfuiſſe ſpectaculo Deos fama tradiderit, Deos in candidis equis Caſtorem, atque Pollucem nemo dubitarit. Itaque, & Imperator veneratus eſt, pactuſque victoriam, templa promiſit, & reddidit planè quaſi commilitonibus Deis ſtipendium. Hactenus pro libertate; Mox de finibus

bus cum eiſdem Latinis aſſiduè, & ſine intermiſſione pugnatum eſt. Sora (quis credat?) & Algidum terrori fuerunt, Satricum, atque Corniculum Prouinciæ. De Veijs, & Bouillis pudet, ſed triumphauimus. Tibur nunc ſuburbanum, & æſtiuæ Præneſte deliciæ, nuncupatis in Capitolio votis petebantur. Idem tunc Fæſulæ, quod Taphræ nuper, idem nemus Aricinum, quod Hercinius ſaltus, Fregellæ, quod Geſſoriacum, Tiberis, quod Euphrates. Coriolos quoque (proh pudor) victos adeò gloriæ fuiſſe, vt captum oppidum C. Martius Coriolanus quaſi Numantiam, aut Africam nomini induceret. Extant, & parta de Antio ſpolia, quæ C. Mænius in ſuggeſtu fori, capta hoſtium claſſe, ſuffixit: ſi tamen illa claſſis, nam ſex fuere roſtratæ. Sed hic numerus illis inuitus nauale bellum fuit. Peruicaciſſimi tamen Latinorum Æqui, & Volſci fuere; & quotidiani, vt ſic dixerim, hoſtes. Sed hos præcipuè L. Quinctius domuit, ille Dictator ab aratro, qui obſeſſa, ac pænè iam capta L. Minutij Conſulis caſtra, egregia virtute ſeruauit. Medium erat forte tempus ſementis, quum patricium virum innixum aratro ſuo lictorum ipſo opere deprehendit. Inde in aciem profectus, ne quid à ruſtici operis imitatione ceſſaret, victos more pecudum ſub iugum miſit. Sic expeditione finita, redijt ad boues rurſus triumphalis agricola. Fides numinum! qua velocitate, intra XVI. dies cœptum, peractumque prorſus eſt bellum: vt feſtinaſſe Dictator ad relictum opus videretur.

CAP.

CAP. XII.

Bellum cum Etruſcis, Faliſcis, & Fidenatibus.

Aſſidui verò, & anniuerſarij hoſtes ab Etruria fuere Veientes, adeò vt extraordinariam manum aduerſus eos promiſerit, priuatumque geſſerit bellum gens vna Fabiorum. ſatis, ſuperque idonea clades. Cæſi apud Cremeram trecenti, & ſex, patricius exercitus: & ſcelerato ſignatur nomine, quæ proficiſcentes in prælium porta dimiſit. Sed ea clades ingentibus expiata victorijs, poſtquam per alios, atque alios duces robuſtiſſima capta ſunt oppida, vario quidem euentu. Faliſci ſe ſpontè dediderunt. Cremati ſuo igne Fidenates. Rapti funditus, deletique Veientes. Faliſcis quum obſiderentur, mira viſa eſt fides Imperatoris, nec immeritò, quòd ludimagiſtrum vrbis proditorem, cum his quos adduxerat pueris, vinctum ſibi vltro remiſiſſet. Eam namque Furius Camillus, vir ſanctus, & ſapiens, ſciebat veram eſſe victoriam, quæ ſalua fide, & integra dignitate pararetur. Fidenæ quia peres non erant ferro, ad terrorem mouendum facibus armatæ, & diſcoloribus ſerpentum in modum vittis ferali more proceſſerant: ſed habitus ille feralis, euerſionis omen fuit. Veientium quanta res fuerit, indicat decennis obſidio. Tunc primum hyematum ſub pellibus, taxata ſtipendio hyberna, adactus miles

ſua

ſua ſpontè iure iurando, niſi capta vrbe non remeare. Spolia de Larte Tolumnio Rege ad Feretrium reportata. Denique non ſcalis, nec irruptione, ſed cuniculo, & ſubterraneis dolis peractum vrbis excidium. Ea denique viſa eſt prædæ magnitudo, vt eius decimæ Apollini Pythio mitterētur vniuerſuſque Populus Romanus ad direptionem vrbis vocaretur. Hoc tunc Veientes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodue veſtigium? Laborat annalium fides, vt Veios fuiſſe credamus.

CAP. XIII.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Bellum Gallicum.

HInc ſiue inuidia deorum, ſiue fato, rapidiſſimus procurrentis Imperij curſus, parumper Gallorum Senonum incurſione ſupprimitur. Quod tempus Populo Romano neſcio vtrum clade funeſtius fuerit, an virtutis experimentis ſpecioſius. Ea certè fuit vis calamitatis, vt in experimentum illatam putem diuinitus, ſcire volentibus immortalibus dijs, an Romana virtus Imperium orbis mereretur. Galli Senones, gens natura ferox, moribus incondita, ad hoc ipſa corporum mole perindè ac armis ingentibus, adeo omni genere terribilis fuit, vt planè nata ad hominum interitum, vrbium ſtragem videretur. Hi quondam ab vltimis terrarum oris, cum cingerentur omnia Oceano, ingenti

agmi-

agmine profecti, cum iam media vaſtaſſent, poſitis inter Alpes, & Padum ſedibus: ne his quidem contenti, per mediam Italiam vagabuntur. Tum Cluſium oppidum obſidebant. Pro ſocijs, ac fœderatis Populus Romanus interuenit. Miſſi ex more legati. Sed quod ius apud barbaros? Ferociùs agunt. Mouent exindè certamen. Conuerſis igitur a Cluſio, Romamque venientibus; ad Alliam flumen cum exercitu Fabius Conſul occurrit. Non Cremeræ fœdior clades. Itaque hunc diem faſtis Roma damnauit. Fuſo exercitu, iam mœnibus vrbis appropinquabant. Erant nulla præſidia. Tum igitur, aut nunquam aliàs, apparuit vera illa Romana virtus. Quam primùm maiores natu ampliſſimis vſi honoribus in forum coeunt: ibi deuouente Pontifice, dijs ſe Manibus conſecrant: ſtatimque in ſuas quiſque ædes regreſſi, ſicut in trabeis erant, & ampliſſimo cultu, in currulibus ſellis ſeſe poſuerunt, vt, cum veniſſet hoſtis, in ſua dignitate morerentur. Pontifices, & Flamines, quidquid religioſiſſimi in templis erat, partim in dolijs defoſſa terræ recondunt, partim impoſita plauſtris ſecum auferunt. Virgines ſimul ex ſacerdotio. Veſtæ nudo pede fugientia ſacra comitantur. Tum excepiſſè fugientes vnus è plebe fertur L. Albinius, qui depoſitis vxore, & filijs, virgines in plauſtrum recepit. Adeò tum quoque in vltimis religio publica priuatis affectibus antecellebat. Iuuentus verò, quam ſatis conſtat vix mille hominum fuiſſe, Duce Manlio arcem Capitolini montis inſedit, obteſtata

ſtata ipſum, quaſi præſentem Iouem, vt quemadmodum ipſi ad defendendum templum eius concurriſſent, ita ille virtutem eorum numine ſuo tueretur. Aderant interim Galli, apertamque vrbem primò trepidi; ne quis ſubeſſet dolus: mox vbi ſolitudinem vident, pari clamore, & impetu inuadunt. Patentes paſſim Domos adeunt: vbi ſedentes in currulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos, Genioſque venerati, mox eoſdem, poſtquam eſſe homines liquebat, alioqui nihil reſpondere dignantes, pari vecordia mactant, faceſque tectis inijciunt, & totam vrbem igne, ferro, manibus, ſolo exæquant. Septem menſibus barbari (quis crederet? (circa montem vnum pependerunt, nec diebus modò, ſed noctibus omnia experti; quos tandem Manlius nocte ſubeuntes, clangore anſeris excitatus, à ſumma rupe deiecit: & vt ſpem hoſtibus demeret, quanquam in ſumma fame, tamen ad ſpem fiduciæ panes ab arce iaculatus eſt. Et ſtato quodam die per medias hoſtium cuſtodias Fabium Pontificem ab arce demiſit, qui ſolemne ſacrum in Quirinali monte conficeret. Atque ille per media hoſtium tela incolumis religionis auxilio redijt, propitioſque Deos renunciauit. Nouiſſimè cùm iam obſidio ſua barbaros fatigaſſet, mille pondo auri receſſum ſuum venditantes, idque ipſum per inſolentiam, cùm ad iniqua pondera addito adhuc gladio, ſuperbè, væ victis increparent, ſubitò aggreſſus à tergo Camillus adeò cecidit, vt omnia incendiorum veſtigia, Gallici ſan-

ſanguinis inundatione deleret. Agere gratias dijs immortalibus ipſo tantæ cladis nomine libet. Paſtorum caſas ignis ille, & flamma, paupertatem Romuli, abſcondit. Incendium illud quid egit aliud, niſi vt deſtinata hominum, ac deorum domicilia ciuitas, non deleta, non obruta, ſed expiata potiùs, & illuſtrata videatur? Igitur poſt aſſertam à Manlio, reſtitutam à Camillo vrbem, acriùs etiam vehementiùſque in finitimos reſurrexit. Ac primum omnium illam ipſam Gallicam gentem non contentus mœnibus expuliſſe, cùm per Italiam naufragia ſua latiùs traheret, ſic perſecutus eſt Duce Camillo, vt hodie nulla Senonũ veſtigia ſuperſint. Semel apud Anienem trucidati, cum ſingulari certamine Manlius aureum torquem Barbaro inter ſpolia detraxit: inde Torquatus dictus. Iterũ in Põtino agro, cũ in ſimili pugna M. Valerius, inſidente galeæ ſatyria alite adiutus retulit ſpolia; dictuſq; eſt ipſe Coruinus. Nec non tamen poſt aliquot annos, omnes reliquias eorum in Etruria ad lacum Vadimonis Dolabella deleuit, ne quis exſtaret in ea gente, qui incenſam à ſe Romanam vrbem gloriaretur.

CAP. XIV.

Bellum Latinum.

CONuerſus à Gallis in Latinos, Manlio Torquato, Decio Mure Conſulibus, ſemper quidem æmulatione Imperij, & magiſtratuum infe-

ſtos,

ſtos, tum verò contemptu vrbis incenſæ, cum ius ciuitatis, partem imperij, ac magiſtratuum poſcerent pari imperio, atque iam amplius, quàm congredi auderent: quo tempore qu is ceſſiſſe hoſtem mirabitur? cum alter Conſulum filium ſuum, quia contra imperium pugnauerat, quamuis victorem occiderit, quaſi plùs in imperio eſſet, quam in victoria: alter quaſi monitu deorum capite velato primam ante aciem dijs Manibus ſe deuouerit, vt in confertiſſima ſe hoſtium tela deuolatus, nouum ad victoriam iter, ſanguinis ſui ſemita aperiret.

CAP. XV.

Bellum Sabinum.

A Latinis aggreſſus eſt gentem Sabinorum, qui immemores factæ ſub Tito Tatio affinitatis, quodam contagio belli ſe Latinis adiunxerant. Sed Curio Dentato Conſule, omnem eum tractum quà Nar ambit, fonteſque Velini Adriatico tenus mari, igne, ferroque vaſtauit: quà victoria tantùm hominum, tantùm agrorum redactum in poteſtatem, vt in vtro plus eſſet, nec ipſe poſſet æſtimare qui vicerat.

CAP. XVI.

Bellum Samniticum.

PRecibus deinde Campaniæ motus, non pro ſe, ſed, quod eſt ſpecioſius, pro ſocijs Samnitas inuadit. Erat fœdus cum vtriſque percuſſum. Sed hoc Campani ſanctius, & prius, omnium ſuorum deditione fecerant. Sic ergo Romanus bellum Samniticum tanquam ſibi geſſit. Omnium non modò Italia, ſed toto orbe terrarum pulcherrima Campaniæ plaga eſt. Nil mollius cœlo, denique bis floribus vernat. Nihil vberius ſolo; ideo Liberi, Cereriſque certamen dicitur. Nihil hoſpitalius mari. Hic illi nobiles portus, Caieta, Miſenus, & tepentes fontibus Baiæ, Lucrinus & Auernus: quædam maris oſtia. Hic amicti viribus montes, Gaurus, Falernus, Maſſicus, & pulcherrimus omnium Veſuuius, Ætnæi ignis imitator. Vrbes ad mare, Formiæ, Cumæ, Puteoli, Neapolis, Herculaneum, Pompeij, & ipſa caput vrbium Capua, quondam inter tres maximas, Romam, Carthaginemque numerata. Pro hac vrbe, ijs regionibus populus Romanus Samnitas inuaſit, gentem, ſi opulentiam quæras, aureis, & argenteis armis, diſcolori veſte vſque ad ambitum armatam. Si inſidiarum fallaciam, ſaltibus fere, & montium fraude graſſantem. Si rabiem, ac furorem, ſacratis legibus, humaniſque ho-

hoſtijs in exitium vrbis agitatam. Si pertinaciam, ſexies rupto fœdere, cladibuſque ipſis animoſiorem. Hos tamen quinquaginta annis per Fabios & Papirios patres, eorumq; liberos, ita ſubegit, ac domuit, ita ruinas ipſas vrbium diruit, vt hodie, Samnium in ipſo Samnio requiratur, nec facilè appareat materia quatuor, & viginti triumphorum. Maximè tamen nota, & illuſtris ex hac gente clades apud Caudinas furcas Veturio, Poſtumioque Conſulibus accepta eſt. Clauſo enim per inſidias intra eum ſaltum exercitu, vnde non poſſet euadere, ſtupens occaſione tanta dux hoſtium Pontius, Herennium patrem conſuluit: & ille mitteret omnes, vel occideret, ſapienter, vt ſenior ſuaſerat. Hic armis exutos mittere ſub iugum maluit, vt nec amici forent beneficio, & poſt flagitium hoſtes magis. Itaq; & Conſules magnificè voluntaria deditione turpitudinem fœderis diriment, & vltionem flagitans miles Papirio duce (horribile dictu) ſtrictis enſibus per ipſam viam ante pugnam furit, & in congreſſu arſiſſe omnium oculos, hoſtis author fuit: nec prius finis cædibus datus, quàm iugum & hoſtibus, & duci capto repoſuerunt.

CAP. XVII.

Bellum Etruſcum, & Samniticum.

HActenus Populus Romanus bellum cum ſingulis gentium: mox aceruatim, tamen ſic quoque par omnibus. Etruſcorum XII. populi in id tempus incitati, antiquiſſimus Italiæ populus Samnitium, reliqui in excidium Romani nominis repentè coniurant. Erat terror ingens tot ſimul, tantorumque populorum. Latè per Hetruriàm infeſtà quatuor agminum ſigna volitabant. Ciminius interim ſaltus in medio, ante inuius planè, quaſi Calydonius, vel Hercinius, adeò tunc terrori erat, vt Senatus Conſuli denunciaret, ne tantum periculi ingredi auderet. Sed nihil horum terruit ducem, quin fratre præmiſſo exploraret acceſſus. Ille per noctem paſtorio habitu ſpeculatus omnia, refert tutũ iter. Sic Fabius Maximus periculoſiſſimũ bellum, periculo explicauit. Nam ſubitò inconditos, atque palantes aggreſſus eſt, captiſque ſuperioribus iugis, in ſubiectos ſuo more detonuit. Ea namque ſpecies fuit illius belli, quaſi in Terrigenas è cœlo, ac nubibus tela mitterentur: nec incruenta tamen illa victoria: nam oppreſſus in ſinu vallis alter conſulum Decius more patrio deuotum dijs manibus obtulit caput, ſolemnemque familiæ ſuæ conſecrationem in victoriæ pretium redegit.

CAP.

CAP. XVIII.

Bellum Tarentinum, & cum Pyrrho Rege.

SEquitur bellum Tarentinum, vnum quidem titulo & nomine, ſed victoria multiplex. Hoc enim Campanos, Apulos, atque Lucanos, & caput belli Tarentinos, idem totam Italiam, & cum iſtis omnibus Pyrrhum clariſſimum Græciæ Regem, vna veluti ruina pariter inuoluit, vt eodem tempore & Italiam conſumaret, & tranſmarinos triumphos auſpicaretur. Tarentus etiam Lacedæmoniorum opus, Calabriæ quondam, & Apuliæ totiuſque Lucaniæ caput, tum magnitudine, & muris, portuque nobili, tum mirabili ſitu: quippè in ipſis Adriatici maris faucibus poſitum, in oras noſtras, Iſtriam, Illyricum, Epirum, Achaiam, Africam, Siciliam vela dimittit. Imminet portui ad proſpectum maris poſitum vrbis theatrum, quod quidem cauſa miſeræ ciuitati fuit omnum ſuarum calamitatum. Ludos fortè celebrabant, quum remigantes littori Romanas claſſes inde vident, atque hoſtem rati, emicant: ſine diſcrimine inſultant: qui autem, aut vnde Romani, nec ſatis norant. Aderat ſine mora querelam ferens legatio: hanc quoque fœdius, per obſcęnam, turpemque dictu contumeliam violant. Et hinc bellum: ſed apparatus horribilis, cùm tot ſimul populi pro Tarentinis conſurgerent omnibuſque vehementior Pyrrhus,

qui ſemigræcam ex Lacędemonijs conditoribus, ciuitatem vindicaturus, cum totius viribus Epiri Theſſaliæ, Macedoniæ, incognitiſque in id tempus elephantis, mari, terrâ, viris, equis, armis, addito inſuper ferarum terrore veniebat. Apud Heracleam, & Campaniæ fluuium Lirim, Læuino conſule, prima pugna tam atrox fuit, vt Ferentanæ turmæ præfectus Obſidius, iniectus in regem, turbauerit, coegeritq; proiectis inſignibus prælio excedere. Actum erat, niſi elephanti conuerſi in ſpectaculum belli procurriſſent, quorum tum magnitudine, tum deformitate, & nouo colore ſimul, ac ſtridore conſternati equi, cum incognitas ſibi belluas ampliùs, quàm erant ſuſpicarentur, fugam, ſtragemque latè dederunt. In Apulia deinde apud Aſculum meliùs dimicatum eſt. Fabricio, Æmilioq; Coſſ. Iam quippè belluarum terror exoleuerat; & C. Minucius quartæ legionis haſtatus, vnius proboſcide abſciſſa, mori poſſe belluas oſtenderat. Itaque, & in ipſas pila congeſta ſunt, & in turres vibratæ faces, tota hoſtium agmina ardentibus ruinis operuerunt; nec alius cladi finis fuit, quàm nox dirimeret; poſtremuſque fugientium ipſe rex à ſatellitibus, humero ſaucius in armis ſuis referretur. In Lucania ſuprema pugna ſub Auruſinis, quos vocant, campis, ducibus ijſdem qui ſuperiùs. Et tunc toti victoriæ exitum quem datura virtus fuit, caſus dedit. Nam productis in primam aciem rurſus elephantis, vnum ex his pullum adacti in caput teli grauis ictus a-

uer-

uertit: qui cum per ſtragem ſuorum percurrens ſtridore quęreretur, mater agnouit; & quaſi vindicatura exſiliuit, tum omnia circa quaſi hoſtilia grauí timore permiſcuit, ac ſic eædem feræ, quæ primam victoriam abſtulerant, ſecundam parem fecerant, tertiam ſine controuerſia tradidere. Nec verò tantum armis, & in campis, ſed conſilijs quoque, & domi intra vrbem cum rege Pyrrho dimicatum eſt. Quippè poſt primam victoriam rex callidus, intellecta virtute Romana, ſtatim deſperauit armis, ſeque ad dolos contulit. Nam interemptos cremauit, captiuoſque indulgenter habuit; & ſine pretio reſtituit. Miſſiſque deinde legatis in vrbem, omni modo adnixus eſt, vt in amicitiam reciperetur. Sed bello, & pace, foris, & domi, omnem in partem Romana virtus tum ſe probauit: nec alia magis, quàm Tarentina victoria oſtendit populi Romani fortitudinem, Senatus ſapientiam, ducum magnanimitatem. Qui nam illi fuerunt viri, quos ab elephantis primo prælio obrutos accepimus? omnium vulnera in pectore, quidam hoſtibus ſuis immortui, omnium in manibus enſes, & relictæ in vultibus minæ, & in ipſa morte ira viuebat. Quod adeò Pyrrhus miratus eſt, vt diceret: O quam facile erat, orbis imperium occupare, aut mihi Romanis militibus, aut me rege Romanis? Quæ autem eorum, qui ſuperfuerunt, in reparando exercitu feſtinatio? tum Pyrrhus, Video me, inquit, planè Herculis ſidere procreatum, cui quaſi ab angue Lernęo

tot

tot cæſa hoſtium capita de ſanguine ſuo renaſcuntur. Qui autem ille Senatus fuit? cum perorante Appio Cæco, pulſi cum muneribus ſuis ab vrbe legati, interrogati à rege ſuo, quid de hoſtium ſede ſentirent, vrbem templum ſibi viſum, ſenatum regum eſſe conſeſſum, confiterentur. Quales porrò ipſi duces vel in caſtris? cum medicum venale Regis Pyrrhi caput offerentem Curius remiſit? Fabricius oblatam ſibi à rege imperij partem repudiauit? Vel in pace? cum Curius fictilia ſua Samnitico præferret auro: Fabricius decem pondo argenti facti circa Ruffinum conſularem virum, quaſi luxuriam cenſoria grauitate damnaret? Quis ergo miretur his moribus, virtute, militia, victorem Popul. Romanum fuiſſe? vnoque bello Tarentino intra quadriennium maximam partem Italiæ, fortiſſimas gentes, opulentiſſimas vrbes, vberrimaſque regiones in deditionem redegiſſe? Aut quid adeo fidem ſuperet, quàm ſi principia belli cum exitu conferantur? Victor primo prælio Pyrrhus, totam trementem Italiam, Campaniam, Lirim, Fregellaſque populatus, propè captam vrbem à præneſtina arce proſpexit, & à vigeſimo lapide oculos trepidæ ciuitatis fumo, ac puluere impleuit. Eodem poſtea bis exuto caſtris, bis ſaucio, & in Græciam trans mare, ac terras fugato, pax, & quies, & tanta adeò de opulentiſſimis tot gentibus ſpolia, vt victoriam ſuam Roma non caperet. Nec enim vllus pulchrior in vrbem, aut ſpecioſior triumphus intrauit cum ante hunc diem nihil niſi pecora Volſcorum

gre-

greges Sabinorum, carpenta Gallorum, fracta Samnitum arma vidiſſet. Tum ſi captiuos aſpiceres, Moloſſi, Theſſali, Macedones, Bruttius, Apulus, atque Lucanus. Si pompas, aurum, purpura, ſigna tabulæ, Tarentinæque deliciæ. Sed nihil libentius Popul. Romanus aſpexit, quàm illas, quas timuerat cum turribus ſuis belluas, quæ non ſine ſenſu captiuitatis ſummiſſis ceruicibus victores equos ſequebantur.

CAP. XIX.

Bellum Picente.

OMnis mox Italia pacem habuit. Qui enim poſt Tarentum auderent, niſi quòd vltro perſequi ſocios hoſtium placuit. Domiti hinc Picentes, & caput gentis Aſculum. P. Sempronio duce; qui tremente inter prælium campo, Tellurem deam promiſſa æde placauit.

CAP. XX.

Bellum Salentinum.

SAlentini Picentibus additi, caputque regionis Brundusium inclyto portu M. Attilio duce: Et in hoc certamine victoriæ pretium, templum ſibi paſtoria Pales vltro propoſcit.

CAP.

CAP. XXI.

Bellum Vulſinienſe.

POſtremi Italicorum in fide manſere Vulſini; opulentiſſimi Etruſcorum, implorantes opem aduerſus ſeruos quondam ſuos, qui libertatem à dominis datam, in ipſos erexerant, translataque in ſe Repub. dominabantur. Sed hi quoque duce Fabio Gurgite pœnas dederunt.

CAP. XXII.

De ſeditionibus.

HÆc eſt ſecunda ætas Pop. Romani, & quaſi adoleſcentia, quà maximè viruit, & quodam flore virtutis exarſit, ac ferbuit. Ita, quæ inerat, quædam adhuc ex paſtoribus feritas, quiddam ſpirabat indomitum. Inde eſt quod exercitus Poſthumium Imperatorem inficiantem, quas promiſerat prædas, facta in caſtris ſeditione lapidauit: Quòd ſub Appio Claudio noluit vincere hoſtem, cùm poſſet: Quòd duce Volerone, detrectantibus pleriſque militiam fracti Conſulis faſces. Inde, quòd clariſſimos Principes, quòd aduerſarentur voluntati ſuæ, exulatione multauit: vt Coriolanum colere agros iubentem. Nec minùs ille ferociter iniuriam armis vindicaſſet, niſi quòd iam inferentem

tem ſigna filium mater Veturia lachrymis ſuis exarmauit. Vt ipſum Camillum, quòd iniquè inter plebem, & exercitum diuiſiſſe Veientem prædam videretur. Sed hic melior obſeſſis in capta vrbe conſuluit: & mox ſupplices de hoſte Gallo vindicauit. Cum Senatu quoque de æquo, bonoque certatum eſt; adeò vt relictis ſedibus ſolitudinem, & interitum patriæ ſuæ minarentur.

CAP. XXIII.

Prima Vrbis diſcordia.

PRima diſcordia ob impotentiam fœneratorum, quibus in terga quoque ſeruiliter ſæuientibus, in Sacrum montem plebs armata ſeceſſit, ęgrèque, nec niſi Tribunos plebis impetraſſet, Menenij Agrippæ facundi, & ſapientis viri auctoritate reuocata eſt. Extat orationis antiquæ ſatis efficax ad concordiam fabula, quà diſſenſiſſe inter ſe quondam humanos artus dicitur, quòd omnibus opere fungentibus, ſolus venter immunis ageret: deindè moribundos à ſeiunctione redijſſe in gratiam, quando ſenſiſſent, quod eius opera redactis in ſanguinem cibis irrigarentur.

CAP. XXIV.

Secunda Vrbis diſcordia.

SEcundam in vrbe media decemuiratus libido conflauit. Allatas à Græcia leges, decem principes lecti, iubente populo conſcripſerant, ordinataque erat in duodecim tabulis tota iuſtitia: cum tamen traditos faſces regio quodam furore, retinebant. Ante cęteros Appius Claudius eò inſolentiæ elatus eſt, vt ingenuam virginem ſtupro deſtinaret, oblitus, & Lucretiæ, & regum, & iuris quod ipſe compoſuerat. Itaque cum oppreſſam iudicio filiam, trahi in ſeruitutem videret Virginius pater, nihil cunctatus, in medio foro manu ſua interfecit, admotiſque ſignis commilitonum, totam eam dominationem obſeſſam armis, in carcerem, & catenas ab Auentino monte detraxit.

CAP. XXV.

Tertia Vrbis diſcordia.

TErtiam ſeditionem excitauit matrimoniorum dignitas, vt plebeij cum patricijs iungerentur, qui tumultus in monte Ianiculo, duce Canuleio Tribuno plebis, exarſit.

CAP. XXVI.

Quarta vrbis diſcordia.

QVartam honorum cupido, vt plebeij quoque magiſtratus crearentur. Fabius Ambuſtus duarum pater, alteram Sulpicio patricij ſanguinis dederat, alteram plebeio Stoloni. Qui, quòd vxor eius ad lictoriæ virgæ ſonum ignotum penatibus ſuis expauerat, & à ſorore ſatis inſolenter irriſa eſſet, iniuriam non tulit. Itaque nactus tribunatum, honorum, & magiſtratuum conſortium quamuis inuito Senatui extorſit. Verum in his ipſis ſeditionibus Principem Populum non immeritò ſuſpexeris; ſiquidem nunc libertatem, nunc pudicitiam, tùm natalium dignitatem, honorum decora, & inſignia vindicauit. Inter omnia hæc nullius acrior cuſtos, quàm libertatis fuit: nullaque in pretium eius potuit largitione corrumpi, cum vt in magno, & in dies maiore populo, interim pernicioſi ciues exiſterent. Sp. Caſſium, Agraria lege, Melium largitione ſuſpectum Regiæ Dominationis, præſenti morte multauit. Ac de Spurio quidem ſupplicium pater ipſius ſumpſit: hunc Quinctij Dictatoris Imperio in medio foro Magiſter equitum Seruilius Ahala confodit. Manlium verò Capitolij vindicem, quia pleroſque debitorum liberauerat,

C altiùs

altiùs ſe, & inciuiliùs efferentem, ab illa, quam defenderat arce deiecit. Talis domi, ac foris, talis pace, belloque Populus Romanus, fretum illud adoleſcentiæ, id eſt, ſecundam Imperij ætatem habuit, in qua totam inter Alpes, fretumque Italiam armis ſubegit.

L. FLORI HISTORIARVM LIBER II.

CAP. I.

DOMITA, ſubactaque Italia, Pop. Romanus propè quingenteſimum annum agens, cum bona fide adoleuiſſet, ſi quod eſt robur, ſi qua iuuentus, tum ille verè robuſtus, & iuuenis, & par orbi terrarum eſſe cœpit. Itaque (mirum, & incredibile dictu) qui propè quingentis annis domi luctatus eſt (adeò difficile fuerat dare Italię caput) his CC. annis, qui ſequuntur, Africam, Europam, Aſiam, totum denique orbem terrarum bellis, victorijſque peragrauit.

CAP. II.

Primum bellum Punicum.

IGitur victor Italiæ Populus cum à terra fretum vſque veniſſet, more ignis, qui obuias populatus incendio ſyluas, interueniente flumine abrumpitur: pauliſper ſubſtitit. Mox cum videret opulentiſ-

tiſſimam in proximo prædam quodammodo Italiæ ſuæ abſciſſam, & quaſi reuulſam; adeò cupiditate exarſit, vt quatenus nec ob mare iungi, nec pontibus poſſet, armis, belloque iungenda, & ad continentem ſuam reuocanda bello videretur. Sed ecce, vltrò ipſis viam pandentibus fatis, nec occaſio defuit, cum de Pœnorum impotentia, fœderata Siciliæ ciuitas Meſſana quęreretur. Affectabat enim vt Romanus, ità Pœnus Siciliam: & eodem tempore paribus vterque votis, ac viribus, Imperium orbis agitabat. Igitur ſpecie quidem ſocios iuuandi, re autem ſollicitante præda (quamquam territaret nouitas rei tanta tamen in virtute fiducia eſt) ille rudis, ille paſtorius Populus, vereque terreſtris oſtendit nihil intereſſe virtutis, equis, an nauibus, terra, an mari dimicaretur. Pop. Rom. Appio Claudio Conſule primum fretum ingreſſus eſt, fabuloſis infame monſtris, æſtuque violentum: ſed adeò non eſt exterritus, quin ipſam illam ruentis æſtus violentiã pro munere amplecteretur: ſtatimque, ac ſine mora Hieronem Syracuſanum Regem tanta celeritate vicit, vt ipſe ille ſe priùs victum, quàm hoſtem videret, fateretur. Duilio, Cornelioque Conſulibus, etiam mari congredi auſus eſt. Tum quidem ipſa velocitas claſſis comparatę, victoriæ auſpicium fuit. Intra enim ſexageſimum diem quam cæſa ſilua fuerat, CLX. nauium claſſis in anchoris ſtetit: vt non artefactæ, ſed quodam munere deorum conuerſæ in naues, atque mutatæ arbores viderentur. Prælij verò forma mirabilis, cum

cum illas celeres, volucreſque hoſtium naues hæ graues, tardæque, comprehenderent. Longè illis nauticæ artes, detorquere remos, & ludificari fuga roſtra. Iniectæ enim ferreæ manus, machinæque aliæ, ante certamen multum ab hoſte deriſæ: coactique hoſtes quaſi in ſolido decernere. Victor ergo apud Liparas, merſa, & fugata hoſtium claſſe, primum illum maritimum egit triumphum. Cuius quod gaudium fuit? cum Duilius Imperator non contentus vnius diei triumpho, per vitam omnem, vbi à cœna rediret, prælucere funalia, & præcinere ſibi tibias iuſſit, quaſi quotidie triumpharet. Pro tanta victoria leue huius prælij damnum fuit. Alter Conſulum interceptus Gn. Cornelius Aſina, qui ſimulato colloquio euocatus, atque oppreſſus fuit, perfidiæ Punicæ documentum. Calatino Dictatore, ferè omnia præſidia Pœnorum Agrigento, Drepano, Panormo, Eryce, Lilybeo detraxit. Trepidatum eſt ſemel circa Camarinenſium ſaltum; ſed eximia virtute Calpurnij Flammæ tribuni militum euaſimus, qui lecta CCC. manu infeſtum, & inſeſſum ab hoſtibus tumultum occupauit, adeoque moratus hoſtes, cum exercitus omnis euaderet: ac ſic pulcherrimo exitu, Thermopylarum, & Leonidæ famam adæquauit. Hoc illuſtrior noſter, quòd expeditioni tantæ ſuperfuit, & ſuperuixit, licèt nihil ſcripſerit ſanguine. L. Cornelio Scipione, cum iam Sicilia ſuburbana eſſet Populi Romani Prouincia, ſerpente latiùs bello, in Sardiniam, annexamque

 ei

ei Corſicam tranſijt, vbi, & ſic Caralæ vrbis excidio incolas terruit, adeoque omneis terra, marique Pœnos expugnauit, vt iam victoriæ nihil niſi Africa ipſa reſtaret. M. Attilio Regulo Duce iam in Africam nauigabat bellum. Nec deerant qui ipſo Punici maris nomine, ac terrore deficerent, augente inſuper Tribuno Mannio metum: in quem, niſi paruiſſet, ſecuri diſtricta Imperator, metu mortis nauigandi fecit audaciam: mox ventis, remiſque properatum eſt: tantuſque terror hoſtici aduentus Pœnis fuit, vt apertis penè portis Carthago caperetur. Prima belli præmium fuit ciuitas Clypea. Prima enim à Punico littore, quaſi arx, & ſpecula procurrit: & hæc, & CCC. amplius caſtella vaſtata ſunt. Nec cum hominibus modò, ſed cum monſtris quoque dimicatum eſt, cum quaſi in vindictam Africæ nata miræ magnitudinis ſerpens, poſita apud Bagradam caſtra vexaret. Sed omnium victor Regulus, cum terrorem nominis ſui latè circumtuliſſet, cumque magnam vim iuuentutis, duceſque ipſos aut cecidiſſet, aut haberet in vinculis, claſſemque ingenti præda onuſtam, & triumpho grauem in vrbem præmiſiſſet, etiam ipſam caput belli Carthaginem vrgebat obſidione, ipſiſque portis inhærebat. Hic paulùm circumacta fortuna eſt, tantum, vt plura eſſent Romanæ vrbis inſignia, cuius ferè magnitudo calamitatibus approbatur. Nam conuerſis ad externa auxilia hoſtibus, cum Xantippum illis ducem Lacedæmon miſiſſet, à viro militiæ peritiſſimo vincimur, cum fœda clade, Romaniſ-

que

que vſu incognita, viuus in manus hoſtium venit fortiſſimus Imperator. Sed ille quidem par tantæ calamitati fuit. Nam nec Punico carcere fractus eſt, nec legatione ſuſcepta. Quippè diuerſa, quàm hoſtes mandauerant, cenſuit, ne pax fieret, ne commutatio captiuorum reciperetur. Sed nec illo voluntario ad hoſtes ſuos reditu: nec vltimo ſiue carceris, ſeu crucis ſupplicio deformata maieſtas. Immò his omnibus admirabilior, quid aliud, quàm victus de victoribus, quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphauit? Populus autem Romanus multo acrior, infeſtiorque pro vltione Reguli, quàm pro victoria fuit. Metello igitur Conſule ſpirantibus altiùs Pœnis, & reuerſo in Siciliam bello, apud Panormum ſic hoſtes cecidit, vt ne ampliùs ea in inſula concitaretur. Argumentum ingentis victoriæ, centum circiter elephantorum captiuitas: ſic quoque magna præda, ſi gregem illum non bello, ſed venatione cepiſſet. P. Claudius Conſul, non ab hoſtibus, ſed à dijs ipſis ſuperatus eſt, quorum auſpicia contempſerat, ibi ſtatim claſſe demerſa, vbi ille præcipitari pullos iuſſerat, quòd pugnare ab his vetaretur. M. Fabio Buteone Conſule, claſſem hoſtium in Africo mari apud Ægimurum iam in Italiam vltro nauigantem cecidit: quantuſque tum triumphus tempeſtate intercidit, cum opulenta præda claſſis aduerſis acta ventis, naufragio ſuo Africam, & Syrtes, omnium imperia gentium, inſularum littora impleuit. Magna clades, ſed non ſine aliqua prin-

cipis Populi dignitate, interceptam tempeſtate victoriam, & triumphum perijſſe naufragio. Et tamen cum Punicæ prædæ omnibus promontorijs, inſuliſque alliſæ fluitarent; Populus Romanus triumphauit. Lutatio Catuló Conſule, tandem bello finis impoſitus apud inſulas, quibus nomen Ægates: nec maior aliàs in mari pugna, quippè commeatibus, exercitu, propugnaculis, armis grauis hoſtium claſſis, & in ea quaſi tota Carthago, quod ipſum exitio fuit: Romana claſſis prompta, leuis, expedita, & quodam genere caſtrenſis, ad ſimilitudinem pugnæ equeſtris, ſic remis, quaſi habenis agebatur: & in hos, vel in illos ictus mobilia roſtra, ſpeciem viuentium præferebant. Itaque momento temporis laceratæ hoſtium rates, totum inter Siciliam, Sardiniamque pelagus naufragio ſuo operuerunt. Tanta denique fuit illa victoria, vt de excidendis hoſtium mœnibus non quæreretur. Superuacuum viſum eſt in arcem, muroſque ſæuire, cum iam in mari eſſet deleta Carthago.

CAP. III.

Bellum Liguſticum.

PEracto Punico bello ſecuta eſt breuis ſanè, & quaſi ad recipiendum ſpiritum requies: argumentumque pacis, & bona fide ceſſantium armorum, tunc primùm poſt Numam clauſa fuit porta Iani, ſed ſtatim, ac ſine mora patuit. Quippè iam

Ligu-

Ligures, iam Inſubres Galli, nec non, & Illyrici laceſſebant ſic de ſub Alpibus, id eſt deſub ipſis Italiæ faucibus, gentes deo quodam aſſiduè incitante, ne rubiginem, ac ſitum arma ſentirent: denique ita quotidiani, & quaſi domeſtici hoſtes tirocinia militum imbuebant: nec aliter vtraque gente, quàm quaſi cote quadam Populus Romanus ferrum ſuæ virtutis acuebat. Ligures imis Alpium iugis adhærentes, inter Varum, & Macram flumen, implicitos dumis ſylueſtribus, maior aliquanto labor erat inuenire, quàm vincere. Tutum locis, & fuga, durum, atque velox genus ex occaſione magis latrocinia, quàm bella faciebat. Itaque cum diu, multumque eluderent, ſaltu, vijs, latebris, Deceates, Oxybij, Eubiiriates: incognitas tandem Fuluius latebras eorum ignibus ſepſit, Bœbius in plana deduxit. Poſthumius ita exarmauit, vt vix reliquerit ferrum, quo terra coleretur.

CAP. IV.

Bellum Gallicum:

GAllis Inſubribus, & his accolis Alpium, animi ferarum, corpora plùs, quàm humana erant. Sed experimento deprehenſum eſt: quod ſicut primus impetus eis maior, quàm virorum eſt, ita ſequens minor, quàm fęminarum. Alpina corpora humenti Cœlo educata, habent quiddam ſimile cum niuibus ſuis, quæ mox vt caluere pugna, ſta-

tim in ſudorem eunt, & leni motu, quaſi ſole laxantur. Hi ſæpe, & alias, & Britomaro Duce non prius ſoluturos ſe balthea, quàm Capitolium aſcendiſſent, iurauerant. Factum autem eſt. Victos enim Æmilius in Capitolio diſcinxit. Mox Aſtrionico Duce vouere de noſtrorum militum præda Marti ſuo torquem. Intercepit Iupiter votum: nam de torquibus eorum aureum trophęum Ioui Flaminius erexit. Rex quoque eorum Viridomarus Romana arma Vulcano promiſerat: aliorſum vota ceciderunt. Occiſo enim Rege Marcellus tertius poſt Romulum patrem Feretrio Ioui opima ſuſpendit.

CAP. V.

Bellum Illyricum.

ILlyrij, ſeu Liburni ſub extremis Alpium radicibus agunt inter Arſiam, Titiumque flumen, longiſſimè per totum Adriatici maris littus effuſi. Hi regnante Teuta muliere populationibus non contenti, licentiæ ſcelus addiderunt. Legatos quippè noſtros, ob ea, quæ deliquerant, iure agentes, nec gladio quidem, ſed vt victimas, ſecuri percutiunt: præfectos nauium igne comburunt: idque, quo indignius foret, mulier imperabat. Itaque Cn. Fuluio Centimalo Duce latè domantur. Strictæ in principum colla ſecures, legatorum manibus litauere.

CAP.

CAP. VI.

Bellum Punicum ſecundum.

POſt primum Punicum bellum vix quadriennis requies. Ecce alterum bellum minus quidem ſpatio (nec enim amplius, quàm octo, & decem annos habet) ſed adeò cladium atrocitate terribilius, vt ſi quis conſerat damna vtriuſque populi; ſimilior victo ſit populus, qui vicit. Pudebat nobilem populum, ablato mari, raptis inſulis, dare tributa; quæ iubere conſueuerat. Hinc vltionem puer Annibal ad aram patri iurauerat: nec remorabatur. Igitur in cauſſam belli Saguntus delata eſt, Hiſpaniæ ciuitas opulenta, fideique erga Romanos magnum quidem, ſed triſte monumentum; quam in libertate communi fœdere exceptam, Annibal cauſſas nouorum motuum quærens: & ſuis, & ſuorum manibus euertit, vt Italiam ſibi rupto fędere aperiret; Summa fœderum Romanis religio eſt. Itaque ad auditum ſociæ ciuitatis obſidium, memores icti cum Pœnis quoque fœderis, non ſtatim ad arma procurrunt, dum priùs more legitimo queri malunt. Interim iam nouem menſibus feſſi fame, machinis, ferro, & igne verſa denique in rabiem fide, immanem in foro excitant rogum, tum deſuper ſe, ſuoſque cum omnibus opibus ſuis ferro, & igne corrumpunt. Huius tantæ cladis author Annibal poſcitur. Tergi-

verſantibus Pœnis, dux legationis Romanorum: Quæ, inquit, mora eſt? Fabius: In hoc ego ſinu bellum affero, & pacem: vtrum eligitis, vtrum placet, ſumite. Succlamantibus bellum; bellum igitur, inquit, accipite; & excuſſo in media curia togæ gremio, non ſine horrore, quaſi planè ſinu bellum ferret, effudit. Similis exitus belli initio fuit. Nam quaſi has inferias ſibi Saguntinorum vltimæ diræ in illo publico parricidio, incendioque mandaſſent, ita manibus eorum, vaſtatione Italiæ, captiuitate Africæ, ducum, & regum, qui id geſſere bellum, exitio parentatum eſt. Igitur vbi ſemel ſe in Hiſpaniam mouit illa grauis, & luctuoſa Punici belli vis, atque tempeſtas, deſtinatumque Romanis iam diu fulmen Saguntino igne conflauit, ſtatim quodam impetu rapta, medias perfregit Alpes, & in Italiam ab illis fabuloſæ altitudinis niuibus, velut cœlo miſſa deſcendit. Ac primi quidem impetus turbo inter Padum, & Ticinum valido ſtatim fragore detonuit. Tunc Scipione Duce fuſus exercitus: ſaucius & ipſe veniſſet in hoſtium manus Imperator, niſi protectum patrem prætextatus admodum filius ab ipſa morte rapuiſſet. Et hic erit Scipio, qui in exitium Africæ creſcit, nomen ex malis eius habiturus. Ticino Trebia ſuccedit. Hic ſecunda belli Punici procella deſæuijt Sempronio Conſule. Tunc callidiſſimi hoſtes frigidum, & niualem nacti diem cum ſe ignibus priùs, oleoque fouiſſent, (horribile dictu) homines à meridie, & ſole venientes, noſtra-

nos

nos hyeme vicerunt. Traſimenus lacus tertium fulmen Annibalis, Imperatore Flaminio. Ibi quoque ars noua Punica fraudis. Quippè nebula lacus, paluſtribuſque virgultis tectus, equitum terga ſubitò pugnantium euaſit. Nec de dijs poſſumus queri. Imminentem temerario Duci cladem prædixerant inſidentia ſignis agmina, & aquilæ prodire nolentes, & commiſſam aciem ſecutus ingens terræ tremor: niſi illum horrorem ſoli equitum, virorumque diſcurſus, & mota vehementiùs arma fecerunt. Quartum, id eſt, pene vltimum vulnus Imperij, Cannæ, ignobilis Apuliæ vicus, ſed magnitudine cladis emerſit, & XL. millium cæde parta nobilitas. Ibi in exitium infelicis exercitus, dux, terra, cœlum, dies, tota deníque rerum natura conſenſit. Siquidem non contentus ſimulatis transfugis Annibal, qui mox terga pugnantium ceciderunt, inſuper callidiſſimus Imperator, patentibus in campis obſeruato loci ingenio, quod, & ſol ibi acerrimus, & plurimus puluis, & Eurus ab oriente ſemper quaſi ad conſtitutum flaret, ita inſtruxit aciem, vt Romanis aduerſus hæc omnia obuerſis quaſi ſecum cœlum tenens, vento, puluere, ſole pugnaret. Itaque duo maximi exercitus cæſi ad hoſtium ſatietatem, donec Annibal diceret militi ſuo, Parce ferro. Ducum effugit alter, alter occiſus eſt, dubium vter maiore animo. Paulum puduit, Varro non deſperauit. Documenta cladis cruentus aliquamdiu Aufidus. Pons de cadaueribus iuſſu Ducis factus in torrente Gello. Modij

duo

duo annulorum Carthaginem miſſi, dignitaſque equeſtris taxata menſura. Dubium deindè non erat, quin vltimum illum diem habitura fuerit Roma, quintumque intra diem epulari Annibal in Capitolio potuerit, ſi (quod Pœnum illum dixiſſe Maharbalem Bomilcaris ferunt). Annibal quemadmodum ſciret vincere, ſic vti victoria ſciſſet. Sed tum quidem illum (vt dici vulgo ſolet) aut fatum vrbis imperaturæ, aut ipſius mens mala, & auerſi à Carthagine dij, in diuerſum abſtulerunt: cum victoria poſſet vti, frui maluit, relictaque Roma, Campaniam, Tarentumque peragrare; vbi mox, & ipſe, & exercitus ardor elanguit, adeò vt verum dictum ſit, Capuam Annibali Cannas fuiſſe. Siquidem inuictum Alpibus, indomitum armis, Campaniæ (quis crederet?) ſolæ, & tepentes fontibus Baiæ ſubegerunt. Permiſſum eſt interim reſpirare Romanis, & quaſi ab inferis emergere. Arma non erant, detracta ſunt templis. Deerat iuuentus, in ſacramentum militiæ liberata ſeruitia. Egebat ærarium, opes ſuas libens Senatus in medium protulit, nec præter quod in bullis, ſinguliſque annulis erat, quidquam ſibi auri reliquere. Eques ſecutus exemplum, imitatæque equitem tribus. denique vix ſuffecere tabulæ, vix ſcribarum manus; Læuino, Marcelloque Conſulibus, cum priuatæ opes in publicum deferrentur. Quid autem in eligendis magiſtratibus? quæ centuriarum ſapientia? cum iuniores à ſenioribus conſilium de creandis Conſulibus petiuere? Quippè aduerſus hoſtem

to-

toties victorem, tam callidum, non virtute tantùm, ſed ſuis etiam pugnare conſilijs oportebat. Prima redeuntis, &, (vt ſic dixerim,) reuiuiſcentis Imperij ſpes Fabius fuit, qui nouam de Annibale victoriam commentus eſt, non velle pugnare. Hinc illi cognomen nouum, & Reip. ſalutare, Cunctator. Hinc illud ex populo, vt Imperij ſcutum vocaretur. Itaque per Samnium totum, per Falernos, Gauranoſque ſaltus ſic macerauit Annibalem, vt qui frangi virtute non poterat, mora comminueretur. Inde Claudio Marcello Duce etiam congredi auſus eſt: cominus venit, & pepulit è Campania ſua, & ab obſidione Nolæ vrbis excuſſit. Auſus & Sempronio Graccho Duce per Lucaniam ſequi, & premere terga cedentis: quamuis tunc (ò pudor!) manu ſeruili pugnaret. Nam hucuſque tot mala compulerant, ſed libertate donati, fecerant de ſeruitute Romanos. O horribilem in tot aduerſis fiduciam, ò ſingularem animum, ac ſpiritum Populi Romani! tam arctis, afflictiſque rebus cum de Italia ſua dubitaret, auſus eſt tamen in diuerſa reſpicere; cumque hoſtes in iugulo per Campaniam, Apuliamque volitarent, mediamque iam de Italia Africam facerent, eodem tempore, & hunc ſuſtinebat, & in Siciliam, Sardiniam, Hiſpaniam, diuiſa per terrarum orbem arma mittebat. Sicilia mandata Marcello, nec diu reſtitit. Tota enim inſula in vna vrbe ſuperata eſt. Grande illud, & ante id tempus inuictum caput Syracuſæ, quamuis Archimedis ingenio defenderentur,

tur, aliquando ceſſerunt. Longè illi, triplex murus, totidemque arces, portus ille marmoreus, & fons celebratus Arethuſæ, quid hactenùs profuere, niſi vt pulchritudini victæ vrbis parceretur? Sardiniam Gracchus arripuit: nihil illi gentium feritas, Inſanorumque (nam ſic vocantur) immanitas montium profuere. Sæuitum in vrbes, vrbemque vrbium Caralim, vt gens contumax, vilisque mortis, ſaltem deſiderio patrij ſoli domaretur. In Hiſpaniam miſſi Cnæus, & Publius Scipiones, penè totam Pęnis eripuerant Prouinciam; ſed inſidijs Punicæ fraudis oppreſſi rurſus amiſerunt. Magnis quidem illi pręlijs cum Punicas opes ceci-diſſent: ſed Punicæ inſidiæ alterum ferro caſtrametantem, alterum cum euaſiſſet in turrim, cinctum facibus oppreſſerunt. Igitur in vltionem patris, ac patrui miſſus cum exercitu Scipio, cui iam grande de Africa nomen fata decreuerant, bellatricem illam, viris, armiſque nobilem Hiſpaniam, illam ſeminarium hoſtilis exercitus, illam Annibalis eruditricem (incredibile dictu) totam à Pyrenæis montibus in Herculis columnas, & Oceanum recuperauit: neſcias citiùs, an faciliùs: quàm velociter, quatuor anni fatentur: quàm facilè, vel vna ciuitas probat, eodem quippè, quo obſceſſa eſt die, capta eſt, omenque Africanæ victoriæ fuit quod tam facilè capta eſt Hiſpanica Carthago. Certum eſt tamen ad profligandam prouinciam maximè profeciſſe ſingularem Ducis ſanctitatem: quippè qui captiuos pueros, puellaſque præcipuè pulchritudinis bar-

baris

baris reſtituerit, ne in conſpectum quidem ſuum paſſus adduci, ne quid de virginitatis integritatē delibaſſe ſaltem, vel oculis videretur. Hæc inter diuerſa terrarum, Populus Romanus: nec ideò tamen Italiæ viſceribus inhærentem ſummouere poterat Annibalem. Pleraque ad hoſtem defecerant, & dux acerrimus contra Romanos Italicis quoque viribus vtebatur. Iam tamen eum pleriſque oppidis, & regionibus excuſſeramus. Tarentus ad nos redierat. Iam Capua, ſedes, & domus, & patria altera Annibalis, tenebatur, cuius amiſſio tantum Pæno Duci dolorem dedit, vt indè totis viribus in Romam conuerteretur. O populum dignum orbis Imperio, dignum omnium fauore, & admiratione hominum, ac deorum! compulſus ad vltimos metus, ab incœpto non deſtitit, & de ſua vrbe ſollicitus, Capuam tamen non omiſit, ſed parte exercitus ſub Appio Conſule relicta, parte Flaccum in vrbem ſecuta, abſens ſimul, præſenſque pugnabat. Quid ergo miramur? Mouenti caſtra à tertio lapide Annibali, iterum ipſos Deos, Deos inquam (nec fateri pudebit) reſtitiſſe. Tanta enim ad ſingulos illius motus vis imbrium effuſa eſt: tanta ventorum violentia coorta, vt diuinitùs hoſtem ſummoueri, non à cęlo, ſed ab vrbis ipſius męnibus, & Capitolio videretur. Itaque fugit, & ceſſit, & in vltimum ſe Italiæ recepit ſinum, cum vrbem tantùm non adortam reliquiſſet. Parua res dictu, ſed ad magnanimitatem Populi Romani probandam ſatis efficax, quòd ipſis illis quibus obſide-

ſidebatur diebus ager, quem Annibal caſtris inſederat, venalis Romæ fuit, haſtæque ſubiectus inuenit emptorem. Voluit Annibal contra fiduciam imitari, ſubiecitque argentarias vrbis tabernas, nec emptor inuentus eſt: vt ſcias etiam præſagia ſatis fuiſſe. Nihil actum erat tanta virtute, ſine tanto fauore deorum. Siquidem ab Hiſpania Aſdrubal frater Annibalis cum exercitu nouo, nouis viribus, noua belli mole veniebat. Actum erat procul dubio, ſi vir ille ſe cum fratre iunxiſſet: ſed hunc quoque caſtrametantem Claudius Nero cum Liuio Salinatore debellat. Nero in vltimo Italiæ angulo ſummouebat Annibalem, Liuius in diuerſiſſimam partem, & in ipſas naſcentis Italiæ fauces ſigna conuerterat, tanto, id eſt, omni quà longiſſima Italia, ſolo interiacente. Quo conſilio, qua celeritate Conſules caſtra coniunxerint, inopinanterque hoſtem collatis ſignis compreſſerint, neque id fieri Annibal ſenſerit, difficile dictu eſt: certè Annibal re cognita, cum proiectum fratris caput ad ſua caſtra vidiſſet: Agnoſco, inquit, infelicitatem Carthaginis. Hæc fuit illius viri, non ſine præſagio quodam fati imminentis, prima confeſſio. Iam certum erat Annibalem etiam ipſius confeſſione poſſe vinci. Sed tot rerum proſperarum fiducia plenus Popul. Roman. magni æſtimabat aſperrimum hoſtem in ſua Africa debellare. Duce igitur Scipione in ipſam Africam tota mole conuerſus, imitari cœpit Annibalem, & Italiæ ſuæ clades in Africa vindicare. Quas ille (dij boni) Aſdrubalis co-

copias? quos Syphacis exercitis fudit? Quæ, quantaque, vtriuſque caſtra facibus illatis vna nocte deleuit? Denique iam non à tertio lapide, ſed ipſas Carthaginis portas obſidione quatiebat: ſic factum eſt, vt inhærentem, atque incubantem Italiæ extorqueret Annibalem. Non fuit maior ſub Imperio Romano dies, quàm ille, cum duo omnium, & anteà, & poſteà ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed, & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione defixi: vbi de pace non conuenit, ſigna cecinere. Conſtat vtriuſque confeſſione, nec meliùs inſtrui aciem, nec acriùs potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prędicauerunt. Sed tamen Annibal ceſſit, præmiumque victoriæ Africa fuit, & ſecutus Africam terrarum orbis.

CAP. VII.

Bellum Macedonicum primum, ſiue Philippicum.

POſt Carthaginem vinci neminem puduit. Secutę ſunt ſtatim Africam gentes, Macedonia, Græcia, Syria, cæteraque omnia quodam quaſi æſtu, & torrente fortunæ. Sed primi omnium Macedones, affectator quondam Imperij populus. Itaque quamuis tunc Philippus Regno præſideret, Romani tamen dimicare ſibi cum rege Alexandro videbantur.

tur. Macedonicum bellum nomine amplius, quàm expectatione gentis fuit. Cauſſa cœpit à fœdere Philippi, quo Rex iam pridem dominantem in Italia Annibalem ſibi ſociauerat: poſteà creuit, implorantibus Athenis auxilium contrà Regis iniurias, cum ille vltrà ius victoriæ, in templa, aras, & ſepulchra ipſa ſæuiret. Placuit Senatui opem tantis ferre ſupplicibus. Quippè iam gentium Reges, Duces, populi, nationes, præſidia ſibi ab hac vrbe petebant. Primò igitur Leuino Conſule Populus Romanus Ionium mare ingreſſus, tota Græciæ littora veluti triumphante claſſe peragrauit. Spolia quippè Siciliæ, Hiſpaniæ, Sardiniæ, Africæ præferebat. Et manifeſtam victoriam, nata in prætoria puppe laurus pollicebatur. Aderat ſpontè in auxiliũ Attalus Rex Pergamenorum. Aderant Rhodij nauticus Populus, quibus à mari, Conſul à terris omnia equisviriſq; quatiebat. Bis victus Macedonũ Rex, bis fugatus, bis exutus caſtris, cũ tamen nihil terribilius Macedonibus fuit ipſo vulnerum aſpectu, quę non ſpiculis, neque ſagittis, nec vllo Græculo ferro, ſed ingentibus pilis, nec minoribus adacta gladijs, vltra mortem patebant. Enim verò Flaminio Duce inuios anteà Chaonum montes, Pindumque amnem per abrupta vadentem, & ipſa Macedoniæ clauſtra penetrauimus. Introiſſe, victoriæ fuit. Nam poſtea nunquam auſus congredi Rex, ad tumulos quos Cynoſcephalas vocant, vno, ac ne hoc quidem iuſto prælio opprimitur: & illi quidem Conſul pacem dedit, Regnumque conceſſit. Mox

ne

ne quid eſſet hoſtile Thebas, & Eubœam, graſſantem ſub Nabide ſuo Lacedęmona compeſcuit. Gręciæ verò veterem ſtatum reddidit, vt legibus viueret ſuis, & auita libertate frueretur. Quæ gaudia, quæ vociferationes fuerunt? Cum hoc forte Nemeæ in theatro Quinquennalibus ludis à pręcone caneretur, quo certauere plauſu? quid florum in Conſulem profuderunt? Et iterum, iterumque præconem repetere illam vocem iubebant qua libertas Achaiæ pronunciabatur: nec aliter illa Conſulari ſententia, quam modulatiſſimo aliquo tibiarum, aut fidium cantu, fruebantur.

CAP. VIII.

Bellum Syriacum Regis Antiochi.

MAcedoniam Statim, & Regem Philippum Antiochus excepit, quodam caſu, quaſi induſtria, ſic gubernante fortuna, vt quemadmodum ab Africa in Europam, ſic ab Europa in Aſiam, vltrò ſe ſuggerentibus cauſſis, Imperium procederet, & cum terrarum orbis ſitu, ipſe ordo victoriarum nauigaret. Non aliud formidoloſius fama bellum fuit. Quippè cum Perſas, & Orientem, & Xerxem, atque Darium cogitarent; quando perfoſſi inuij montes, quando velis opertum mare nunciaretur. Ad hoc cęleſtes minæ territabant, cum humore continuo Cumanus Apollo ſudaret. Sed hic fauentis Aſiæ ſuæ numinis timor erat. Nec ſane viris, opibus, armiſque quicquam copioſius Syria;

ria: ſed in manus tam ignaui Regis inciderant, vt nihil fuerit in Antiocho ſpecioſius, quàm quod à Romanis victus eſt. Impulere Regem in id bellum, illinc Thoas Ætoliæ Princeps, inhonoratam apud Romanos querens aduerſus Macedones militiæ ſuæ ſocietatem: hinc Annibal, qui in Africa victus, profugus, & pacis impatiens, hoſtem Pop. Rom. toto orbe quærebat. Et quod illud fuiſſet periculum, ſi ſe conſilijs eius Rex tradidiſſet? ſi Aſiæ viribus vſus fuiſſet miſer Annibal? Sed Rex ſuis opibus, & nomine regio fretus, ſatis habuit bellum mouere. Europa iam dubio procul iure ad Romanos pertinebat. Hic Lyſimachiam vrbem in littore Tracio poſitam à maioribus ſuis Antiochus vt hæreditario iure repetebat. Hoc velut ſidere Aſiatici belli mota tempeſtas, & maximus regum conuentus: fortiter indicto bello, cum ingenti ſtrepitu, ac tumultu mouiſſet ex Aſia, occupatis ſtatim inſulis, Græciæque littoribus, otia, & luxus tanquam victor agitabat. Eubœam inſulam continenti adhærentem tenui freto, reciprocantibus aquis Euripus abſcidit. Hic ille poſitis aureis, ſericiſque tentorijs ſub ipſo freti murmure cum inter fluenta tibijs, fidibuſque concineret, collatis vndique, quamuis per hyemem, roſis, ne cum aliquo ducum genere agere videretur, virginum, puerorumque delectus habebat. Talem ergo Regem iam ſua luxuria debellatum, Populus Rom. M. Attilio Glabrione Conſule in inſula aggreſſus, ipſo ſtatim aduentus ſui nuntio coegit ab inſula fuge-

fugere. Tam præcipitem apud Thermopylas aſſecutus locum, CCC. Laconum ſpecioſa cæde memorandum, ne ibi quidem fiducia loci reſiſtentem, mari, ac terra cedere coegit. Statim & è veſtigio itur in Syriam Claſſis regia Polyxenidi, Annibaliq; commiſſa, nam rex prœliũ, nec ſpectare poterat. Igitur duce Æmilio Regillo à remigantibus Rhodijs tota laceratur. Ne ſibi placeant Athenæ: in Antiocho vicimus Xerxem, in Æmilio Themiſtoclem æquauimus, Epheſijs Salamina penſauimus. Tum Conſule Scipione, cui frater ille modo victor Carthaginis Africanus voluntaria legatione aderat: debellari regem placet, & iam toto ceſſerat mari; ſed nos imus vlteriùs. Mæandrum ad amnem, montemque Sipylum caſtra pronuntur. Hic rex, incredibile dictu, quibus auxilijs, quibus copijs conſederat. Trecenta millia peditum, equitum, falcatorumque curruum non minor numerus. Elephantis ad hoc immenſæ magnitudinis, auro, purpura, argento, & ſuo ebore fulgentibus, aciem vtrinque vallauerat. Sed hæc omnia præpedita magnitudine ſua, ad hoc imbre, qui ſubitò ſuperfuſus mira felicitate Perſicos arcus corruperat. Primùm trepidatio, mox fuga, dehinc triumphus fuerunt. Victo, & ſupplici pacem, atque partem regni dari placuit, eò libentiùs, quòd tam facilè ceſſiſſet.

CAP.

CAP. IX.

Bellum Aetolicum.

SYriaco bello ſucceſſit, vt debebat, Ætolicum. Victo quippè Antiocho, Populus Romanus faces Aſiatici belli perſequebatur. Ergo Fuluio Nobiliori mandata vltio eſt. Hic protinus caput gentis Ambraciam, Regiam Pyrrhi, machinis quatit. Secuta deditio. Aderant Ætolorum precibus Attici, Rhodij: & memineramus auxilij: ſic placuit ignoſcere, Serpſit tamen latiùs in proximos bellum, omnemque latè Cephaleniam, Zacynton, & quidquid inſularum in eo mari inter Ceraunios montes, iugumque Maleum, Ætolici belli acceſſio fuerunt.

CAP. X.

Bellum Iſtricum.

IStri ſequuntur Ætolos. Quippè bellantes eos nuper adiuuerant: & initia pugnæ proſpera hoſti fuerunt, eademque exitij cauſſa. Nam cum Cn. Ma nlij caſtra cæpiſſent, opimæque prædæ incubarent, epulantes, ac ludibundos pleroſque, ac vbi eſſent, præ poculis neſcientes, C. Claudius Pulcher inuadit. Sic cum ſanguine, & ſpiritu male partam reuomuere victoriam. Ipſe Rex Apulo

lo equo impoſitus, cum ſubinde crapula, & capitis errore lapſaret, captum ſeſe vix, & ægrè poſtquam experrectus eſt, didicit.

CAP. XI.

Bellum Gallogræcum.

GAllogræciam quoque Syriaci belli ruina conuoluit. Fuerant inter auxilia regis Antiochi. An fuiſſet cupidus triumphi Manlius, an eos inviſos ſimulauerit, dubium, certè negatus eſt victori triumphus, quia cauſſam belli nō approbauit Senatus. Cęterum gens Gallogræcorum, ſicut ipſum nomen indicio eſt, mixta, & adulterata eſt: reliquiæ Gallorum, quibus Brenno duce vaſtauerant Græciam, mox Orientem ſequuti, in media Aſiæ parte etiam ſedere. Itaque vt frugum ſemina mutato ſolo degenerant, ſic illa genuina feritas eorum, Aſiatica amœnitate mollita eſt. Duobus itaque pręlijs fuſi, fugatique ſunt: quamuis ſub aduentu hoſtis relictis ſedibus, in altiſſimos ſe montes recepiſſent, quos Toliſtobogi, Tectoſagæque iam inſederant. Vtrinque fundis, ſagittiſque acti, in perpetuam ſe pacem dediderunt. Sed alligati miraculo quodam fuere, cum catenas morſibus, & ore tentaſſent, cum offocandas inuicem fauces præbuiſſent. Nam Orgiagontis regis vxor à Centurione ſtuprum paſſa, memorabili exemplo cuſtodiam euaſit, reuulſumque militis caput ad maritum ſuum retulit.

CAP. XII.

Bellum Macedonicum ſecundum, ſiue Perſicum.

DVm aliæ, aliæque gentes Syriaci belli ſequuntur ruinam, Macedonia ſe rurſus erexit. Fortiſſimum populum memoria, & recordatio ſuæ nobilitatis agitabat. Succeſſerat Philippo filius Perſes, qui ſemel in perpetuum victam eſſe Macedoniam non putabat ex gentis dignitate. Multò vehementiùs ſub hoc Macedones, quàm ſub patre conſurgunt. Quippè Thraces in vires ſuas traxerant. Atque ita induſtria Macedonum, viribus Thracum, diſciplinam Macedonicam temperauere. Acceſſit his conſilium ducis, qui ſitum regionum ſuarum de ſummo ſpeculatus Æmo, poſitis per abrupta caſtris ita Macedoniam ſuam armis, ferroque vallauerat, vt non reliquiſſe aditum niſi à cœlo venturis hoſtibus videretur. Nam Q. Marcio Philippo Conſule eam prouinciam ingreſſus Pop. Roman. exploratis diligenter acceſſibus, per Aſtrudem paludem, per acerbos, dubioſque tumulos, & illa, quæ volucribus quoque videbantur inuia, acceſſit, regemque ſecurum, & nihil tale metuentem, ſubita belli irruptione terruit; cuius tanta trepidatio fuit, vt pecuniam omnē in mare iuſſerit mergi ne periret: claſſem cremari, ne incenderetur. Paulo Conſule cum maiora, & crebra eſſent impoſita præſidia, per alias vias Macedonia depreſſa eſt

eſt, ſumma quidem arte, & induſtria ducis. cum aliàs minatus, aliàs irrepſiſſet, cuius aduentus ipſe eò terribilior regi fuit, vt intereſſe non auderet, ſed gerẽda ducibus bella mandauerit. Abſens ergo victus, fugit in maria, inſulamque Samothracem, fretus celebri religione, quaſi templa, & aræ poſſent defendere, quem nec montes ſui, nec arma potuiſſent. Nemo regum diutiùs amiſſæ fortunæ conſcientiam retinuit. Supplex cum ſcriberet ad Imperatorem, ab illo, quò confugerat templo, nomenque epiſtolæ notaret ſuum, regem addidit. Sed nec reuerentior captæ maieſtatis alius Paulo fuit. Cum in conſpectum veniſſet hoſtis, in templum recepit, & conuiuijs adhibuit, liberoſque admonuit ſuos, vt fortunam, cui tantum liceret, reuererentur. Inter pulcherrimos hunc quoque Popul. Rom. de Macedonia duxit, atque vidit triumphum: quippè cuius ſpectaculo triduum impleuerit. Primus dies ſigna, tabulaſque, ſequens arma, pecuniaſque tranſuexit, tertius captiuos, ipſumque regem attonitum adhuc, tanquam ſubito malo ſtupentem. Sed multò priùs gaudium victoriæ Pop. Romanus, quàm epiſtolis victoris perceperat. Quippè eodem die, quo victus eſt Perſes in Macedonia, Romæ cognitum eſt: duo iuuenes candidis equis apud Iuturnæ lacum puluerem, & cruorem abluebant. Hi nunciauere. Caſtorem, & Pollucem fuiſſe (creditum vulgo, quòd gemini fuiſſent:) interfuiſſe bello, quòd ſanguine maderent: à Macedonia venire, quòd adhuc anhelarent.

CAP. XIII.

Bellum Illyricum.

MAcedonici belli contagio traxit Illyricos. Ipſi quidem vt Romanum à tergo diſtringerent, à Perſe rege conducti pecunia militauere. Sine mora ab Anicio Prætore ſubiguntur. Scordam caput gentis deleſſe ſuffecit. Statim ſecuta deditio eſt. Denique hoc bellum antè finitum eſt, quàm geri Romæ nunciaretur.

CAP. XIV.

Bellum Macedonicum tertium, cum Andriſco.

QVodam fato, quaſi ita conueniſſet inter Pænos, & Macedonas, vt tertiò quoque vincerentur, eodem tempore vtrique arma mouere. Sed prior iugum excutit Macedo, aliquantò, quam ante grauior dum contemnitur. Cauſſa belli propè erubeſcenda: quippè regnum pariter, & bellum vir vltimæ ſortis Andriſcus inuaſerat, dubium liber, an ſeruus, mercenarius certè, ſed quia vulgo ex ſimilitudine Philippi, Pſeudophilippus vocabatur, regiam formam, regium nomen, animo quoque regio impleuit. Igitur dum hæc ipſa contemnit Populus Romanus, Iuuentio Prætore contentus

tus, virum non Macedonicis modo, ſed Thraciæ quoque auxilijs ingentibus validum, temerè tentauit, inuictuſque, non à veris regibus, ſed ab illo imaginario, & ſcenico rege ſuperatur; ſed Conſule Metello, amiſſum cum legione Prætorem, pleniſſimè vltus eſt. Nam, & Macedoniam ſeruitute multauit, & ducem belli deditum, ab eo, ad quem confugerat, Thraciæ Regulo, in vrbem in catenis reduxit: hoc quoque illi in malis ſuis indulgente fortuna, vt de eo Populus Romanus quaſi de vero rege triumpharet.

CAP. XV.

Bellum Punicum tertium.

TErtium cum Africa bellum, & tempore exiguum fuit (nam quadriennio patratum eſt) & in comparatione priorum, minimum labore. Non enim tam cum viris, quàm cum ipſa vrbe pugnatum eſt: ſed planè maximo euentu, quippè eo tandem Carthago finita eſt. Atque ſi quis trium temporum momenta conſideret, primò commiſſum eſt bellum, profligatum ſecundò, tertiò verò confectum eſt. Sed huius cauſſa belli, quod contra fœderis legem aduerſus Numidas quidem ſemel paraſſet claſſem, & exercitum; frequens autem Maſſaniſſę fines territaret. Sed huic bono, ſocioq; regi fauebatur. Cum bellum ſederet, de belli fine tractatum eſt; Cato inexpiabili odio delendam

 eſſe

eſſe Carthaginem, & cum de alio conſuleretur, pronunciabat Scipio Naſica ſeruandam, ne metu ablato æmulæ vrbis, luxuriari felicitas vrbis inciperet. Medium Senatus elegit, vt vrbs tantùm loco moueretur. Nihil enim ſpecioſius videbatur quàm eſſe Carthaginem, quæ non timeretur. Igitur Manilio, Cenſorinoque Conſulibus, Populus Romanus aggreſſus Carthaginem, ſpe pacis iniecta traditam à volentibus claſſem ſub ipſo ore vrbis incendit. Tum euocatis principibus, ſi ſalui eſſe vellent, vt migrarent finibus, imperatum. Quod pro rei atrocitate adeò mouit iras, vt extrema mallent. Comploratum igitur publicè ſtatim, & pari voce clamatum eſt, Ad arma: seditque ſententia, quoquo modo rebellandum, non quia ſpes vlla iam ſupereſſet, ſed quia patriam ſuam mallent hoſtium, quàm ſuis manibus euerti. Qui rebellantium fuerit furor, vel hic intelligi poteſt, quòd in vſum nouæ claſſis tecta, domuſque reſciderunt, & in armorum officinis aurum, & argentum pro ære, ferroque conflatum eſt, in tormentorum vincula matronæ crines ſuos contulerunt. Mancino deinde Conſule, terra, marique feruebat obſidio, Operis portus nudatus, & primus, & ſequens iam murus, cum tantum Byrſa, quod nomen arci fuit, quaſi altera ciuitas reſiſtebat. Quamuis profligato vrbis excidio, tamen fatale Africæ nomen Scipionum videbatur. Igitur in alium Scipionem conuerſa Reſp. finem belli repoſcebat. Hunc Paulo Macedonico procreatum, Africani illius magni filius

in decus gentis aſſumpſerat, hoc ſcilicet fato, vt quam vrbem concuſſerat auus, nepos euerteret. Sed quam maximæ mortiferi eſſe morſus ſolent morientium beſtiarum, ſic plus negotij fuit cum ſemiruta Carthagine, quàm integra. Compulſis in vnam arcem hoſtibus, portum quoque maris Romanus obſederat. Illi alterum ibi portum ab alia vrbis parte foderunt, nec vt fugerent, ſed quia nemo illos, nec euadere poſſe credebat, inde quaſi enata ſubitò claſſis erupit. Tum interim iam diebus, iam noctibus, noua aliqua moles, noua machina, noua perditorum hominum manus, quaſi ex obruto incendio ſubita de cineribus flamma prodibat. Deploratis nouiſſimè rebus, quadraginta ſe millia virorum dediderunt, (quod minùs credas), duce Aſdrubale. Quantò fortiùs fœmina, & vxor ducis? quæ, comprehenſis duobus liberis, à culmine ſe domus in medium miſit incendium, imitata reginam, quæ Carthaginem condidit. Quanta vrbs deleta ſit, vt de cæteris taceam, vel ignium mora probari poteſt: quippè per continuos decem, & ſeptem dies vix potuit incendium extingui, quod domibus, ac templis ſuis ſponte hoſtes immiſerant, vt quatenus vrbs eripi Romanis non poterat triumphis, arderet.

CAP.

CAP. XVI.

Bellum Achaicum

QVaſi ſæculum illud euerſionibus vrbium curreret, ita Carthaginis ruinam ſtatim Corinthus excepit, Achaiæ caput, Græciæ decus, inter duo maria Ionium, & Ægæum quaſi ſpectaculo expoſita. Hæc (facinus indignum) ante oppreſſa eſt, quàm in numerum certorum hoſtium referretur. Critolaus cauſſa belli, qui libertate à Romanis data aduerſus ipſos vſus eſt. Legatoſque Romanos dubium, an & manu, certè oratione violauit. Igitur Metello ordinanti tum maximè Macedoniæ mandata eſt vltio, & hinc Achaicum bellum, ac primam Critolai manum Metellus Conſul per patentes Elidis campos toto cecidit Alphæo. Et vno prælio peractum erat bellum, iam & vrbem ipſam terrebat obſidio: ſed fato rerum, cum Metellus dimicaſſet; ad victoriam Mummius venit. Hic alterius ducis dignitate exercitum ſub ipſis Iſthmi faucibus fudit, geminoſque portus ſanguine infecit. Tandem ab incolis deſerta ciuitas, direpta primum, deinde tuba præcinente deleta eſt. Quid ſignorum? quid veſtium? quidue tabularum raptum; incenſum, atque proiectum eſt? Quantas opes, & abſtulerit, & cremauerit, hinc ſcias, quòd quidquid Corinthij æris toto orbe laudatur, incendio ſuperfuiſſe comperimus. Nam & æris notam pretio-

tioſiorem ipſa opulentiſſimæ vrbis fecit iniuria, quia incendio peruſtis plurimis ſtatuis, atque ſimulachris, æris, auri, argentique venæ in commune fluxere.

CAP. XVII.

Res in Hiſpania geſtæ.

VT Carthaginem Corinthus, ita Corinthum Numantia ſecuta eſt. Nec deinde toto orbe quidquam intactum armis fuit. Poſt illa duo clariſſima vrbium incendia latè, atque paſſim, nec per vices, ſed ſimul pariter quaſi vnum vndique bellum fuit, prorſus vt indè quaſi agitantibus ventis diffudiſſe quædam belli incendia toto orbe videretur. Hiſpaniæ nunquam animus fuit aduerſus nos vniuerſæ conſurgere, nunquam conferre vires ſuas libuit, neque aut imperium experiri, aut libertatem tueri ſuam publicè. Alioquin ita vndique mari, Pyrenæoque vallata eſt, vt ingenio ſitus ne adiri quidem potuerit. Sed ante à Romanis obſeſſa eſt, quàm ſe ipſa cognoſceret, & ſola omnium prouinciarum vires ſuas, poſtquam victa eſt, intellexit. In hac propè ducentos per annos dimicatum eſt, à primis] Scipionibus in Cæſarem Auguſtum, non continuè, nec cohærenter, ſed prout cauſſæ laceſſierant. Nec cum Hiſpanis initio, ſed cum Pœnis in Hiſpania. Inde contagio, & ſeries, cauſſaque bellorum. Prima per Pyrenæum

iugum

iugum ſigna Romana P. & Cn. Scipiones intulerunt, prælijſque ingentibus Annonem, & Aſdrubalem fratrem Annibalis ceciderunt; raptaque erat impetu Hiſpania, niſi fortiſſimi viri in ipſa ſua victoria oppreſſi Punica fraude cecidiſſent, terra, marique victores. Igitur quaſi nouam, integramque prouinciam vltor patris, & patrui Scipio ille mox Africanus inuaſit. Iſque ſtatim capta Carthagine, & alijs vrbibus, non contentus Pœnos expuliſſe, ſtipendiariam nobis prouinciam fecit: omnem citra, vltraque Iberum ſubiecit imperio, primuſque Romanorum ducum victor ad Gades, & Oceani oram peruenit. Plus etiam, prouinciam retinere, quàm facere ſtuduit. Itaque per partes iam huc iam illuc miſſi duces, qui ferociſſimas, & ad id temporis liberas gentes ideo impatiētes iugi, multo labore, nec incruentis certaminibus ſeruire docuerunt. Cato ille Cenſorinus Celtiberos, ideſt robur Hiſpaniæ aliquot prælijs fregit: Gracchus pater ille Gracchorum, eoſdem C. & L. vrbium euerſione multauit. Metellus ille, qui ex Macedonia cognomen meruerat, Celtibericus fieri, cum, & Contrebiam memorabili cæpiſſet exemplo, & Verſobrigis, maiori gloria pepercit. Lucullus Turdulos, atque Vaccæos, de quibus Scipio ille poſterior ſingulari certamine cum à rege fuiſſet prouocatus, opima retulerat. Decimus Brutus aliquando latiùs Gallæcos, Luſitanoſque, atque omnes Gallæciæ populos, formidatumque militibus flumen Obliuionis, peragratoque victor Oceani littore, non priùs ſigna

con-

conuertit, quàm cadentem in maria ſolem obrutumq; aquis ignem, non ſine quodam ſacrilegij metu, & horrore deprehendit. Sed tota certaminum moles cum Luſitanis fuit, & Numantinis, nec immeritò, quippè ſolis gentium Hiſpaniæ duces contigerunt. Fuiſſet & cum omnibus Celtiberis, niſi dux illius motus initio belli oppreſſus eſſet, ſummæ vir aſtutiæ, & audaciæ, ſi res ceſſiſſet: Solondicus; qui haſtam argenteam quatiens velut cœlo miſſam, vaticinanti ſimilis omnium in ſe mentes conuerterat. Sed cum pari temeritate ſub nocte caſtra Conſulis adijſſet, iuxta tentorium ipſum pilo vigilis exceptus eſt. Cæterum Luſitanos Viriathus erexit, vir calliditatis accerrimæ, qui ex venatore latro: ex latrone ſubitò dux, atque Imperator, & ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus, non contentus libertatem ſuorum defendere, per quatuordecim annos omnia citra, vltraque Iberum, & Tagum igne, ferroque populatus, caſtra etiam Prætorum, & præſidum aggreſſus, Claudium Vnimanum penè ad internecionem exercitus cecidiſſet, inſignia trabeis, & faſcibus noſtris, quæ cœperat, in montibus ſuis trophæa fixiſſet. Tandem eum Fabius Maximus Conſul oppreſſerat: ſed à ſucceſſore Seruilio Cæpione violata victoria eſt, quippè qui conficiendæ réi cupidus, fractum ducem, & extrema deditionis agitantem, per fraudem, & inſidias, & domeſticos percuſſores aggreſſus, hanc hoſti gloriam dedit, vt videretur aliter vinci non potuiſſe.

CAP.

CAP. XVIII.

Bellum Numantinum.

NVmantia, quantum Carthaginis, Capuæ, Corinthi opibus inferior, ita virtutis nomine & honore par omnibus, ſummumque ſi viros æſtimes, Hiſpaniæ decus, quippè quæ ſine muro, ſine turribus, modicè edito in tumulo apud flumen Durium ſita, quatuor millibus Celtiberorum, XL. millium exercitum, per annos XIV. ſola ſuſtinuit: Nec ſuſtinuit modò, ſed ſæuius aliquantò perculit: pudendiſque fœderibus affecit. Nouiſſimè cum inuictam eſſe conſtaret, opus quoque eo fuit, qui Carthaginem euerterat. Non temerè (ſi fateri licet,) vllius cauſſa belli iniuſtior: Segidenſes ſocios, & conſanguineos: Romanorum manibus elapſos, exceperant: habita pro eis deprecatio nihil valuit; cum ſe ab omni bellorum contagione remouerent, in legitimi fœderis pretium iuſſi arma deponere. Hoc ſic à barbaris acceptum, quaſi manus abſcinderentur. Itaque ſtatim Megara viro fortiſſimo duce ad arma conuerſi, Pompeium prælio aggreſſi, fœdus tamen maluerunt, cum debellare potuiſſent. Hoſtilium deinde Mancinum: hunc quoque aſſiduis cædibus ita ſubegerunt, vt ne oculos quidem, aut vocem Numantini viri quiſquam ſuſtineret: tamen cum hoc quoque fœdus maluere, contenti armorum ma-

nubijs, cum ad internecionem ſæuire potuiſſent. Sed non minùs Numantini, quàm Caudini illius fęderis flagrans ignominia, ac pudore Populus Romanus, dedecus quidem præſentis flagitij deditione Mancini expiauit: cæterum Duce Scipione Carthaginis incendijs ad excidia vrbium imbuto, tandem etiam in vltionem excanduit. Sed tunc acriùs in caſtris, quàm in campo, noſtro cum milite, quàm cum Numantino, præliandum fuit: Quippè aſſiduis, & iniuſtis, & ſeruilibus maximè operibus attriti, ferre pleniùs vallum, qui arma neſcirent: luto, inquinari, qui ſanguine nollent, iubebantur. Ad hoc ſcorta, calones, ſarcinæ niſi ad vſum neceſſariæ, amputantur. Tanti eſſe exercitum, quanti Imperatorem, verè proditum eſt. Sic redacto in diſciplinam milite, commiſſa acies; quodque nemo viſurum ſe vnquam ſperauerat, factum eſt, vt fugientes Numantinos quiſque videret. Dedere etiam ſeſe volebant, ſi toleranda viris imperarentur. Sed cum Scipio veram vellet, & ſine exceptione victoriam, eo neceſſitatum compulſi, primùm, vt deſtinata morte in prælium ruerent, cum ſeſe priùs epulis, quaſi inferijs impleuiſſent, carnis ſemicrudæ, & Cæliæ, ſic vocant indigenæ ex frumento potionem. Intellectum ab Imperatore conſilium, itaque non eſt permiſſa pugna morituris: cum foſſa, atque lorica, quatuorque caſtris circumdatos, fame premeret, ab Duce orantes prælium, vt tanquam viros occideret. Sed vbi non impetrabant, placuit eruptio,

ſic conſerta manu plurimi occiſi, & cum vrgeret fames, aliquantisper indè vixere. Nouiſſimè conſilium fugæ ſedit, ſed hoc quoque ruptis equorum cingulis vxores ademere, ſummo ſcelere per amorem. Itaque etiam exitu deplorato, in vltimam rabiem, furoremque conuerſi, poſtremò mori hoc genere deſtinarunt. Duces ſuos, ſeque, patriamque, ferro, & veneno; ſubiectoque vndique igne peremerunt. Macte eſſe fortiſſimam, & meo iudicio beatiſſimam in ipſis malis ciuitatem aſſeruit, cum fide ſocios, populum orbis terrarum viribus fultum, ſua manu, ætate tam longa ſuſtinuit. Nouiſſimè maximo Duce oppreſſa ciuitas, nullum de ſe gaudium hoſti reliquit. Vnus enim vir Numantinus non fuit, qui in catenis duceretur: præda, vt de pauperibus, nulla: arma cremauerant. Triumphus fuit tantum de nomine.

CAP. XIX.

Anacephalæoſis.

HActenùs Populus Romanus pulcher, egregius, pius, ſanctus, atque magnificus. Reliqua ſęcula vt grandia æquè, ita vel magis turbida, & fęda, creſcentibus cum ipſa magnitudine Imperij vitijs: adeò vt ſi quis hanc tertiam eius ætatem tranſmarinam, quam ducentorum annorum fecimus, diuidat, centum hos priores, quibus Africam, Macedoniam, Siciliam, Hiſpaniam domuit, au-

reos

reos (ſicut poetæ canunt) iure, meritoque fateatur: centum ſequentes, ferreos planè, & cruentos, & ſi quid immanius: quippè qui Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis bellis, Gallicis, atque Germanicis, quibus cœlum ipſum gloria aſcendit; Gracchanas, Druſianaſque cædes, ad hæc ſeruilia bella miſcuerunt: &, ne quid turpitudini deſit, gladiatoria. Denique in ſe ipſe conuerſus, Marianis, atque Syllanis, nouiſſimè Pompeij, & Cæſaris manibus, quaſi per rabiem, & furorem, & nefas, ſemet ipſe lacerauit. Quæ etſi inuoluta inter ſe ſunt omnia, atque confuſa, tamen quò meliùs appareant; ſimul & ne ſcelera virtutibus obſtrepant, ſeparatim proferentur. Priuſque, vt cœpimus, iuſta illa memorabimus, & pia cum exteris gentibus bella, vt magnitudo creſcentis in dies Imperij appareat. Tum ad illa ciuium ſcelera, turpeſque, & impias pugnas reuertemur.

CAP. XX.

Bellum Aſiaticum, cum Ariſtonico.

Victa ad occaſum Hiſpania, Populus Romanus ad Orientem pacem agebat, nec pacem modo, ſed inuſitata, & incognita quadam felicitate, relictæ regijs hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant. Attalus Rex Pergamenorum regis Eumenis filius, ſocij quondam, commilitoniſ-

que noſtri, teſtamentum reliquit: Populus Romanus bonorum meorum hæres eſto. In bonis Regis hæc fuerunt. Addita igitur hæreditate, prouinciam Populus Romanus non quidem bello, nec armis, ſed (quod eſt æquius) teſtamenti iure retinebat. Sed hanc difficile dictu eſt vtrum faciliùs amiſerit Populus Romanus, an recuperauerit. Ariſtonicus Regij ſanguinis ferox iuuenis, vrbes Regibus parere conſuetas, partim facilè ſollicitat: paucas reſiſtentes, Mindum, Samon, Colophonem vi recepit. Craſſi quoque Prætoris cecidit exercitum, ipſumque cępit. Sed ille memor, & familię, & Romani nominis, cuſtodem ſui barbarum virgula excœcat, in exitium ſui, quod volebat, ita concitat. Mox à Perpenna domitus, & captus, & per deditionem in vinculis. M. Aquilius Aſiatici belli reliquias confecit, mixtis, (nefas), veneno fontibus ad deditionem quarundam vrbium. Quæ res vt maturam, ita infamem fecit victoriam: quippè cum contra fas Deum, moreſque maiorum, medicaminibus impuris in id tempus ſacroſancta Romana arma violaſſet.

L. FLO-

L. FLORI HISTORIARVM LIBER III.

CAP. I.

Bellum Iugurthinum.

HÆc ad Orientem. Sed non ad Meridionalem plagam eadem quies. Quis ſperaret poſt Carthaginem aliquod in Africa bellum? Atqui non leuiter ſe Numidia concuſſit, & fuit in Iugurtha quod poſt Annibalem timeretur. Quippè rex callidiſſimus Popul. Rom. armis inclytum, & inuictum opibus, aggreſſus eſt, & citrà ſpem omnium fortuna ceſſit, vt rex fraude præcipuus, fraude caperetur. Hic auo Maſſaniſſa, & Micipſa patre per adoptionem, cum interficere fratres ſtatuiſſet agitatus Regni cupiditate: nec illos magis, quàm Senatum, Populumque Romanum, quorum in fide, & clientela Regnum erat, metueret: primum ſcelus mandat inſidijs: potituſque Hiempſalis capite, cum ſe in Adherbalem conuertiſſet, iſque Romam profugiſſet: miſſa per legatos pecunia traxit in ſententiam

ſuam Senatum. Et hæc fuit de nobis eius prima victoria. Miſſos deindè qui Regnum inter illum, Adherbalemque diuiderent, ſimiliter aggreſſus, cum in Scauro ipſos Romani Imperij mores expugnaſſet, inchoatum nefas perfecit audaciùs. Sed diu non latent ſcelera. Corruptæ nefas legationis erupit, placuitque bello perſequi parricidam. Primus in Numidiam Calpurnius Beſtia Conſul immittitur. Sed rex præmonitus fortiùs aduerſus Romanos aurum eſſe, quàm ferrum, pacem emit. Cuius flagitij reus cum interueniente publica fide à Senatu accerſeretur, pari audacia & venit, & competitorem Imperij Maſsaniſſæ nepotem Maſſinam, immiſſo percuſſore confecit. Hæc altera contra Regem fuit cauſſa bellandi. Igitur ſequens vltio mandatur Albino. Sed huius quoque (proh dedecus!) ita corrupit exercitum, vt voluntaria noſtrorum fuga vinceret Numida, caſtriſque poti-retur: addito etiam turpi fœdere in pretium ſalutis, quem, quòd priùs emerat, dimiſit exercitum. Eodem tempore in vltionem non tam Imperij Romani, quàm pudoris, Metellus aſſurgit, qui callidiſſimè hoſtem nunc precibus, nunc minis, iam ſimulata quaſi vera fuga eludentem, artibus ſuis aggreſſus eſt. Agrorum, atque vicorum populatione non contentus, in ipſa Numidiæ capita impetum fecit, & Zamam quidem fruſtrà diu voluit. Ceterùm Thalam, grauem armis, theſauroque Regis, diripuit. Tunc vrbibus exutum Regem, etiam finium ſuorum, Regnique fugitiuum per Mauros, atque Ge-

Getuliam ſequebatur. Poſtremò Marius auctis admodum copijs, cum pro obſcuritate generis ſui capite cenſos Sacramento adegiſſet, iam fuſum, & ſaucium Regem adortus, non faciliùs tamen vicit, quàm ſi integrum, & recentem. Hic, & vrbem Herculi conditam Capſam in media Africa ſitam, anguibus, areniſque vallatam, mira quadam felicitate ſuperauit; & ſaxeo inditam monti Muluchamvrbem per Ligurem, aditu arduo inacceſſoque penetrauit; mox non ipſum modò, ſed Bocchum Mauritaniæ Regem iure ſanguinis Numidiam vindicantem, apud oppidum Cirtam grauiter cecidit. Qui vbi diffiſus rebus ſuis, alienæ cladis acceſſionem fieri timet, pretium fœderis, atque amicitiæ Regem facit. Sic fraudulentiſſimus Regum, fraude ſoceri ſui in inſidias deductus eſt, & Syllæ in manum traditus. Tandemque opertum catenis Iugurtham in triumpho Populus Romanus aſpexit: ſed ille quoque quamuis victus, & vinctus vidit vrbem, quam venalem, & quandoque perituram, ſi habuiſſet, emptorem, fruſtra cecinerat. Tamen vt venalis fuiſſet habuit emptorem: & cum ille non euaſerit, certum erit, eam non eſſe perituram.

CAP. II.

Bellum Allobrogicum.

SIc ad Meridiem Populus Romanus: Multò atrociùs, & multipliciter magis, & à Septentrione ſæuitum: nihil hac plaga infeſtius: atrox cœlum, peruicaci ingenio. Omni igitur tractu violentus hoſtis à dextris, atque leuis, & medio Septentrionis erupit. Prima trans Alpes arma noſtra ſenſere Salyi, cum de incurſionibus eorum fidiſſima, atque amiciſſima ciuitas Maſſilia quereretur: Allobroges deindè, & Aruerni, cum aduerſus eos ſimiles Æduorum querelæ, opem, & auxilium noſtrum flagitarent. Varus victoriæ teſtis, Iſaraque, & Vindelicus amnis, & impiger fluminum Rhodanus. Maximus barbaris terror elephanti fuere, immanitati gentium pares. Nil tam conſpicuum in triumpho, quàm rex ipſe bis viſus diſcoloribus in armis, argenteoque carpento, qualis pugnauerat. Vtriuſque victoriæ quod, quantumque gaudium fuerit, vel hinc exiſtimari poteſt, quod, & Domitius Ænobarbus, & Fabius Maximus ipſis quibus dimicauerant locis ſaxeas erexere turres, & deſuper exornata armis hoſtilibus trophæa fixere: cum hic mos inuſitatus fuerit noſtris. Nunquam enim Populus Romanus hoſtibus domitis ſuam victoriam exprobrauit.

CAP. III.

Bellum Cimbricum, Teutonicum, ac Tigurinum.

CImbri, Teutoni, atque Tigurini, ab extremis Galliæ profugi, cum terras eorum inundaſſet Oceanus, nouas ſedes toto orbe quærebant: excluſique Gallia, & Hiſpania cùm in Italiam remigrarent, miſerunt legatos in caſtra Silani, indè ad Senatum, petentes vt Martius populus aliquid ſibi terræ daret quaſi ſtipendium: cæterum, vt vellet, manibus, atque armis ſuis vteretur. Sed quas daret terras Populus Romanus agrarijs legibus intra ſe dimicaturus? Repulſi igitur, quod nequiuerant precibus, armis petere conſtituunt. Sed nec primum impetum barbarorum Silanus, nec ſecundum Manlius, nec tertium Cæpio ſuſtinere potuerunt. Omnes fugati, exuti caſtris. Actum erat, niſi Marius illi ſæculo contigiſſet. Ille quoque non auſus congredi ſtatim, militem tenuit in caſtris, donec inuicta illa rabies, & impetus, quem pro virtute barbari habent, conſeneſceret. Receſſere igitur increpantes, & (tanta erat capiendæ vrbis fiducia) conſulentes, ſi quid ad vxores ſuas mandarent. Nec ſegniùs, quàm minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, id eſt, clauſtra Italiæ, ferebantur. Marius mira ſtatim velocitate occupatis compendijs præuenit hoſtem

ſtem, prioreſque Teutonos ſub ipſis Alpium radicibus aſſecutus in loco, quem Aquas Sextias vocant, qua fide numinum! prælio oppreſſit. Vallem, fluuiumque hoſtes tenebant, noſtris aquarum nulla copia. Conſultone id egerit Imperator, án errorem in conſilium verterit, dubium: certè neceſſitate acta virtus cauſſa victoriæ fuit. Nam flagitante aquam exercitu, Viri, inquit, eſtis: en illic habetis. Itaque tanto ardore pugnatum eſt; eaque cædes hoſtium fuit, vt victor Romanus de cruento flumine non plus aquæ biberit, quàm ſanguinis barbarorum. Certè Rex ipſe Teutobocchus quaternos, ſenoſque equos tranſilire ſolitus, vix vnum cum fugeret aſcendit; proximoque in ſaltu comprehenſus, inſigne ſpectaculum fuit; quippè vir proceritatis eximiæ ſuper trophæa ipſa eminebat. Sublatis funditùs Teutonis, in Cimbros conuertitur. Hi iam (quis crederet?) per hyemem, quæ altiùs Alpes leuat, Tridentinis iugis in Italiam prouoluti ruina deſcenderant. Atheſim flumen non ponte, nec nauibus, ſed quadam ſtoliditate barbarica, primùm corporibus aggreſſi; poſtquam retinere amnem manibus, & clypeis, fruſtra tentauerant, ingeſta obrutum ſylua tranſiluere: & ſi ſtatim infeſto agmine vrbem petiiſſent, grande diſcrimen eſſet: ſed in Venetia, quo ferè tractu Italia molliſſima eſt, ipſa ſoli, cœlique clementia robur elanguit. Ad hoc panis vſu, carnis coctæ, & dulcedine vini mitigatos Marius in tempore aggreſſus eſt. Iam diem pugnæ à Mario

rio Imperatore petierunt, & ſic proximum dedit. In patentiſſimo, quem Claudium vocant, campo concurrere. Millia indè ad XL. ceciderunt: Hinc campus tertio per omnem diē conciditur Barbarus. Iſti quoque Imperator addiderat virtuti dolum, ſecutus Annibalem, artemque Cannarum. Primum nebuloſum nactus diem, vt hoſti inopinatus occurreret: tum ventoſum quoque vt puluis in oculos, & ora ferretur: tum acie conuerſa in Orientem, vt quod ex captiuis mox cognitum eſt, ex ſplendore galearum, ac repercuſſu, quaſi ardere cœlum videretur. Nec minor cum vxoribus eorum pugna, quàm cum ipſis fuit, cum obiectis vndique plauſtris, atque carpentis, altæ deſuper, quaſi è turribus lanceis, contiſque pugnarent. Perindè plùs ſpecioſa mors earum fuit, quàm pugna. Nam cum miſſa ad Marium legatione, libertatem, ac Sacerdotium non impetraſſent, (nec fas erat) ſuffocatis, eliſiſque paſſim infantibus ſuis, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus ſuis facto, ab arboribus, iugiſque plauſtrorum pependerunt. Beleus Rex in acie dimicans, impigrè, nec inultus occubuit. Tertia Tigurinorum manus, quæ quaſi ſubſidio Noricos inſederat Alpium tumulos, in diuerſa lapſi fuga ignobili, & latrocinijs euanuit. Hunc tam lætum, tamque felicem libertatis Italiæ, aſſertique Imperij nuncium: non per homines, vt ſolebat, populus accepit, ſed per ipſos (ſi credere fas eſt) Deos; Quippè eodem die quo geſta res eſt, viſi

pro æde Caſtoris, & Pollucis iuuenes laureati Prætori literas dare, frequenſque in ſpectaculo rumor victoriæ Cimbricæ feliciter dixit. Quo quid admirabilius, quidque inſignius fieri poteſt. Quippè velut elata montibus ſuis Roma, ſpectaculo belli intereſſet, quod in gladiatorio munere fieri ſolet, vno, eodemque momento cum in acie Cimbri occumberent, populus in vrbe plaudebat.

CAP. IV.

Bellum Thracium.

POſt Macedonas (ſic dijs placet) Thraces rebellabant, ipſi quondam tributarij Macedonum: nec in proximas modo Prouincias contenti incurrere, Theſſaliam, atque Dalmatiam, in Adriaticum mare vſque venerunt, eoque fine contenti, quaſi interueniente natura, contorta in ipſas aquas tela miſerunt. Nihil interim per id omne tempus reſiduum crudelitatis fuit in captiuos ſæuientibus. Litare dijs ſanguinem humanum, bibere in oſſibus capitum, & huiuſcemodi ludibrio fœdare mortem tam igni, quàm fumo: partus quoque grauidarum extorquere tormentis. Sæuiſſimi omnium Thracum Scordiſci fuere: ſed calliditas quoque ad robur acceſſerat. Syluarum, & montium ſitus cum ingenio conſentiebant. Itaque non fuſus modò ab his, aut fugatus, ſed ſimili prodigio omninò totus interceptus exercitus,

citus, quem duxerat Cato. Didius vagos, & libera populatione diffuſos, intra ſuam repulit Thraciam. Druſus vlteriùs egit, & vetuit tranſire Danubium. Minucius toto vaſtauit Hebro, multis quidem amiſſis, dum per perfidum glacie flumen equitatur. Piſo Rhodopen, Caucaſumque penetrauit. Curio Daciam tenus venit, ſed tenebras ſaltuum expauit. Appius in Sarmatas vſque peruenit. Lucullus ad terminum gentium Tanaim, lacumque Mœotim. Nec aliter cruentiſſimi hoſtium, quàm ſuis moribus domiti: quippè in captiuos igne, ferroque ſæuitum eſt. Sed nihil barbaris atrociùs viſum eſt, quàm quod abſciſſis manibus relicti, viuere ſuperſtites pœnæ ſuæ iubebantur.

CAP. V.

Bellum Mithridaticum.

POnticæ gentes ad Septentrionem in mare ſiniſtrum iacent à Pontico cognominatæ mari. Harum gentium, atque regionum Rex antiquiſſimus Atheas poſt Artabazes, à ſeptem Perſis oriundus. Inde Mithridates omnium longè maximus: quippè cum quatuor Pyrrho, XVII. anni Annibali ſuffecerint, ille per quadraginta annos reſtitit; donec tribus ingentibus bellis ſubactus, felicitate Syllæ, virtute Luculli, magnitudine Pompeij conſumeretur. Cauſſam quidem illius belli præten-

tenderat apud Caſſium legatum, attrectari terminos ſuos à Nicomede Bithynico. Cęterum elatus animis ingentibus, Aſiæ totius, & ſi poſſet, Europæ cupiditate flagrabat. Spem, ac fiduciam dabant noſtra vitia. Quippè cum ciuilibus bellis diſiungeremur, inuitabat occaſio, nudumque Imperij latus oſtendebant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reip. vulnera, & hos tumultus, repentè quaſi captato tempore, in laſſos ſimul, atque diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab vltima veluti ſpecula Septentrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deindè pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad Regem ab vrbibus noſtris, populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſæuitia, quaſi virtute vtebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Aſia forent Romanæ ciuitatis homines interfici iuſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia, atque diuina iura violata ſunt. Sed hic terror Aſię, Europam quoque Regi aperiebat. Itaque miſſis Archelao, Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmiùs ſtetit cæteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam iam, ipſamque vrbem Romam regius terror afflabat. Itaque L. Sylla feſtinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem vlteriùs hoſtem, manu quadam quaſi ipſius, repulit. Primumque Athenas vrbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione, ac fame ad hu-

ad humanos cibos compulit: mox ſubruto Pyræi portu ſex quoque, & ampliùs muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos hominum (vt ipſe dixit) in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis, famęque donauit. Mox cum Eubœa, atque Bœotia præſidia Regis diſpuliſſet, omnes copias, vno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello diſſipauit: ſtatimque in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit: & debellatum etiam foret, niſi de Mithridate triumphare citò, quàm verè maluiſſet. Ac tum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, vt cœperat. Mithridates tantùm repulſus. Itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippè Rex Aſia, & Europa quodammodo ineſcatus, non iam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam, belli iure repetebat. Igitur vt extincta parum fideliter incendia, maiore flamma reuiuiſcunt: ita ille de integro auctis maiorem in modum copijs, tota denique Regni ſui mole in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibuſque veniebat. Cyzicum nobilis arce ciuitas, mœnibus, portu, turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. Hanc ille quaſi alteram Romam toto inuaſerat bello. Sed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens aduentare Lucullum, qui, (horribile dictu,) per medias hoſtium naues vtre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernans, videntibus procul, quaſi

ma-

tenderat apud Caſſium legatum, attrectari terminos ſuos à Nicomede Bithynico. Cęterum elatus animis ingentibus, Aſiæ totius, & ſi poſſet, Europæ cupiditate flagrabat. Spem, ac fiduciam dabant noſtra vitia. Quippè cum ciuilibus bellis diſiungeremur, inuitabat occaſio, nudumque Imperij latus oſtendebant procul Marius, Sylla, Sertorius. Inter hæc Reip. vulnera, & hos tumultus, repentè quaſi captato tempore, in laſſos ſimul, atque diſtrictos ſubitus turbo Pontici belli ab vltima veluti ſpecula Septentrionis erupit. Primus ſtatim impetus belli Bithyniam rapuit. Aſia deindè pari terrore correpta eſt. Nec cunctanter ad Regem ab vrbibus noſtris, populiſque deſcitum eſt. Aderat, inſtabat, ſæuitia, quaſi virtute vtebatur. Nam quid atrocius vno eius edicto, cum omnes, qui in Aſia forent Romanæ ciuitatis homines interfici iuſſit? Tum quidem domus, templa, & aræ, humana omnia, atque diuina iura violata ſunt. Sed hic terror Aſię, Europam quoque Regi aperiebat. Itaque miſſis Archelao, Neoptolemoque præfectis, excepta Rhodo, quæ pro nobis firmiùs ſtetit cæteris, Cyclades, Delos, Eubœa, & ipſum Græciæ decus Athenæ, tenebantur. Italiam iam, ipſamque vrbem Romam regius terror afflabat. Itaque L. Sylla feſtinat, vir armis optimus, parique violentia ruentem vlteriùs hoſtem, manu quadam quaſi ipſius, repulit. Primumque Athenas vrbem (quis crederet?) frugum parentem, obſidione, ac fame

ad hu-

ad humanos cibos compulit: mox ſubruto Pyræi portu ſex quoque, & amplius muris, poſtquam domuerat ingratiſſimos hominum (vt ipſe dixit) in honorem tamen mortuorum ſacris ſuis, fameque donauit. Mox cum Eubœa, atque Bœotia præſidia Regis diſpuliſſet, omnes copias, vno apud Chæroneam, apud Orchomenon altero bello diſſipauit: ſtatimque in Aſiam tranſgreſſus, ipſum opprimit: & debellatum etiam foret, niſi de Mithridate triumphare citò, quàm verè maluiſſet. Ac tum quidem hunc Aſiæ ſtatum Sylla dederat. Ictum cum Ponticis fœdus, recepit Bithyniam à rege Nicomede, ab Ariobarzane Cappadociam: ac ſic erat Aſia rurſus noſtra, vt cœperat. Mithridates tantum repulſus. Itaque non fregit ea res Ponticos, ſed incendit. Quippe Rex Aſia, & Europa quodammodo ineſcatus, non iam quaſi alienam, ſed quia amiſerat, quaſi raptam, belli iure repetebat. Igitur vt extincta parum fideliter incendia, maiore flamma reuiuiſcunt: ita ille de integro auctis maiorem in modum copijs, tota denique Regni ſui mole in Aſiam rurſus mari, terra, fluminibuſque veniebat. Cyzicum nobilis arce ciuitas, mœnibus, portu, turribuſque marmoreis, Aſiaticæ plagæ littora illuſtrat. Hanc ille quaſi alteram Romam toto inuaſerat bello. Sed fiduciam oppidanis reſiſtendi nuncius fecit, docens aduentare Lucullum, qui, (horribile dictu,) per medias hoſtium naues vtre ſuſpenſus, & pedibus iter adgubernan-, videntibus procul, quaſi

ma-

marina piſtrix euaſerat. Mox clade conuerſa, cum ex mora obſidentem Regem,& ex fame peſtilentia vrgeret, recedentem Lucullus aſſequitur, adeoque cecidit, vt Granicus, & Æſapus amnes cruenti redderentur. Rex callidus, Romanęque auaritiæ peritus, ſpargi à fugientibus ſarcinas, & pecuniam iuſſit, qua ſequentes moraretur. Nec felicior in mari, quàm in terra fuga. Quippè centum ampliùs nauium claſſem, apparatumque belli grauem in Pontico mari aggreſſa tempeſtas, tam fœda ſtrage lacerauit, vt naualis belli inſtar efficeret, planè quaſi Lucullus quodam cum fluctibus, procelliſque commercio, debellandum tradidiſſe Regem ventis videretur. Attritæ iam omnes validiſſimi Regni vires erant, ſed animus malis augebatur. Itaque conuerſus ad proximas gentes, totum penè Orientem, ac Septentrionem ruina ſua inuoluit. Iberi, Caſpij, Albani, & vtræque ſollicitabantur Armeniæ, perque omnia, & decus, & nomen, & titulos Pompeio, ſua fortuna, quærebat. Qui vbi nouis motibus ardere Aſiam videt, alioſque ex alijs prodire Reges, nihil cunctandum ratus, priuſquam inter ſe gentium robora coirent, ſtatim ponte nauibus facto, omnium ante ſe primus tranſit Euphratem, Regemque fugientem media nactus Armenia (quanta felicitas viri!) vno prælio confecit. Nocturna ea dimicatio fuit, & luna in partibus: quippè quaſi commilitans, cum à tergo hoſtibus, à facie Romanis ſe præbuiſſet, Pontici per errorem longiùs

ca-

cadentes vmbras ſuas, quaſi hoſtium corpora petebant. Et Mithridates quidem nocte illa debellatus eſt. Nihil enim poſteà valuit, quamquam omnia expertus, more anguium, qui obtrito capite, poſtremùm cauda minantur. Quippè cum effugiſſet hoſtem, Colchos, Ciliciæ quoque littora, & Campaniam noſtram ſubito aduentu terrere voluit: mox ſubruto Pyrei portu, Colchis tenus iungere Boſphoron, inde per Thraciam, Macedoniam, & Græciam tranſilire, ſic Italiam, nec opinatus inuadere tantum cogitauit. Nam per defectionem ciuium, Pharnaciſque filij ſcelere præuentus, malè tentatum veneno ſpiritum ferro expulit. Cn. interim Magnus rebelles Aſiæ reliquias ſequens, per diuerſa gentium, terrarumque volitabat. Nam ſub Orientem ſecutus Armenios, captis ipſo capite gentis Artaxatis, ſupplicem iuſſit regnare Tigranem. At in Septentrionem Scyticum iter tanquam in mari ſtellas ſecutus, Colchos cecidit; ignouit Iberiæ; pepercit Albanis: Regem Colchorum Orodem, poſitis, ſub ipſo Caucaſo caſtris, iuſſit in plana deſcendere: Artocem, qui Iberis imperabat, & obſides liberos dare. Orodem etiam remuneratus eſt, vltrò ab Albania ſua lectulum aureum, & alia dona mittentem. Nec non, & in Meridiem verſo agmine, Libanum Syrię Damaſcumque tranſgreſſus, per nemora illa odorata, per thuris, & balſami ſyluas Romana ſigna circumtulit. Arabes, ſi quid imperaret, præſto fuere. Hieroſolymam defendere tentauere Iudæi: verùm

verùm hæc quoque & intrauit, & vidit illud grande impiæ gentis arcanum patens ſub aureo vti cœlo. Diſſidentibus de Regno fratribus, arbiter factus, regnare iuſſit Hircanum. Ariſtobulo, quia renuebat eam rem, catenas dedit. Sic Pompeio Duce Populus Romanus totam, quà latiſſima eſt Aſiam peruagatus, quam extremam Imperij habebat prouinciam, mediam fecit. Exceptis quippè Parthis, qui fœdus maluerunt; & Indis, quia adhuc nos non nouerant, omnis Aſia inter Rubrum, & Caſpium, & Oceanum Pompeianis domita, vel oppreſſa ſignis tenebatur.

C A P. VI.

Bellum Piraticum.

INterim dum Populus Romanus per diuerſa terrarum diſtractus eſt, Cilices inuaſerant maria, ſublatiſque commercijs, rupto fœdere generis humani, ſic maria bello, quaſi tempeſtate præcluſerant. Audaciam perditis, furioſiſque latronibus dabat inquieta Mithridatis prælijs Aſia, dum ſub alieni belli tumultu, exteriqùe Regis inuidia impunè graſſantur: ac primùm Duce Iſodoro contenti proximo mari, Cretam inter, atque Cyrenas Piræum, & Achaiam, ſinumque Maleum, quem à ſpolijs aureum ipſi vocauere, latrocinabantur. Miſſuſque in eos P. Seruilius, quamuis leues, & fugaces Myoparonas graui, & Martia claſſe turbaret,

baret, non incruenta victoria ſuperat. Sed nec mari ſubmouiſſe contentus, validiſſimas vrbes eorum, & diutina præda abundantes, Phaſelim, & Olimpon euertit, Iſaurumque ipſam arcem Ciliciæ: vndè conſcius ſibi magni laboris, Iſaurici cognomen adamauit. Non ideò tamen tot cladibus domiti, terra ſe continere potuerunt: ſed vt quædam animalia, quibus aquam, terramque incolendi gemina natura eſt, ſub ipſo hoſtis receſſu impatientes ſoli in aquas ſuas reſiluerunt, & aliquantò latiùs, quàm priùs. Sic ille quoque antè felix, dignus nunc victoria Pompeius viſus eſt, & Mithridaticæ Prouinciæ facta acceſſio. Ille diſperſam toto mari peſtem ſemel, & in perpetuum volens extinguere, diuino quodam apparatu aggreſſus eſt. Quippè cum claſſibus ſuis, & ſocialibus Rhodiorum abundaret, pluribus legatis, atque præfectis vtraque Ponti, & Oceani ora complexus eſt. Gellius Tuſco mari impoſitus; Plotius Siculo. Gratillius Liguſticum ſinum, C. Pompeius Gallicum obſedit, Torquatus Balearicum; Tiberius Nero Gaditanum fretum, quà primum maris noſtri limen aperitur: Lentulus Libycum; Marcellinus Ægyptium, Pompeij iuuenes Adriaticum, Varro Terentius Ægæum, & Ponticum, & Pamphylium Metellus, Aſiaticum Cæpio, ipſas Propontidis fauces Porcius Cato, ſic obditis nauibus, quaſi portam obſeruauit. Sic per omnis æquoris portus, ſinus, latebras, receſſus, promontoria, freta, peninſulas, quidquid piratarum fuit, quadam indagine inclu-

cluſum, & oppreſſum eſt. Ipſe Pompeius in originem, fontemque belli Ciliciam verſus eſt. Nec hoſtes detrectauere certamen, non ex fiducia, ſed quia oppreſſi erant, auſi videbantur: ſed nihil tamen amplius, quàm vt primum ictum concurrerent. Mox vbi circumfuſa vndique roſtra viderunt, abiectis ſtatim telis, remiſque plauſu vndique pari, quod ſupplicantibus ſignum fuit, vitam petiuerunt. Non alia tam incruenta victoria vſi vnquam ſumus, ſed nec fidelior in poſterum reperta gens vlla eſt. Idque proſpectum ſingulari conſilio Ducis: qui maritimum genus à conſpectu longè remouit maris, & mediterranis agris quaſi obligauit. Eodemque tempore, & vſum maris nauibus recuperauit, & terræ homines ſuos reddidit. Quid prius in hac mirere victoria? velocitatem, quod XL. die parta eſt? an felicitatem, quod ne vna quidem nauis amiſſa eſt? an verò perpetuitatem, quòd amplius piratæ non fuerunt?

CAP. VII.

Bellum Creticum.

CReticum bellum, ſi vera volumus noſcere, nos fecimus, ſola vincendi nobilem inſulam cupiditate. Fauiſſe Mithridati videbatur, hoc placuit armis vindicare. Primus inuaſit inſulam M. Antonius, cum ingenti quidem victoriæ ſpe, atque fiducia, adeò vt plures catenas in nauibus, quàm ar-

arma portaret. Dedit itaque pœnas vecordiæ. Nam pleraſque naues intercepere hoſtes, captiuaque corpora religata velis, ac funibus pependere, ac ſic velificantes triumphantium in modum Cretes portubus ſuis adremigauerunt. Metellus deindè totam inſulam igni, ferroque populatus, intra caſtella, & vrbes redegit; Gnoſſon, & Erythræam, & (vt Græci dicere ſolent) vrbium matrem Cydonam: adeoque ſæuè in captiuos conſulebatur, vt veneno ſe plerique conficerent, alij deditionem ſuam ad Pompeium abſentem mitterent. Et cum ille res in Aſia gerens, eò quoque præfectum miſiſſet Antonium, in aliena prouincia irritus fuit, eoque infeſtior Metellus in hoſtes ius victoris exercuit, victiſque Laſthene, & Panare Cydonæ ducibus, victor redijt, nec quidquam ampliùs tamen de tam famoſa victoria, quàm cognomen Creticum reportauit.

CAP. VIII.

Bellum Balearicum.

QVatenus Metelli Macedonici domos bellicis nominibus aſsueuerat, altero ex liberis eius Cretico facto, mora non fuit quin alter quoque Balearicus vocaretur. Baleares per idem tempus inſulæ piratica rabie corruperant maria. Homines feros, atque ſylueſtres mireris auſos à ſcopulis ſuis ſaltem maria proſpicere, Aſcende-

re etiam inconditas rates , & prænauigantes ſubindè inopinato impetu terruere. Sed cùm venientem ab alto Romanum claſſem proſpexiſſent, prædam putantes, auſi etiam occurrere: & primo impetu ingenti lapidum, ſaxorumque nimbo claſſem operuere. Tribus quiſque fundis præliatur. Certos eſſe quis miretur ictus, cum hæc ſola genti arma ſint? id vnum ab infantia ſtudium? Cibum puer à matre non accipit, niſi quem ipſa monſtrante percuſſit. Sed non diu lapidatione Romanos terruere. Poſtquam cominùs ventum eſt, expertique roſtra, & pila venientia, pecudum in morem clamore ſublato petierunt fuga littora, dilapſique in proximos tumulos, quærendi fuerunt, vt vincerentur.

CAP, IX.

Expeditio in Cypron.

ADerat fatum inſularum. Igitur, & Cypros recepta ſine bello, Inſulam veteribus diuitijs abundantem, & ob hoc Veneri ſacram, Ptolemæus regebat: & diuitiarum tanta erat fama, nec falſo, vt victor gentium Populus, & donare regna conſuetus, P. Clodio Tribuno plebis Duce, ſocij, viuiſque Regis confiſcationem mandauerit. Et ille quidem ad rei famam veneno fata præcepit. Cæterùm Portius Cato Cyprias opes Liburnis per Tiberinum oſtium inuexit, quæ res latiùs æra-

ærarium Populi Romani, quàm vllus triumphus impleuit.

CAP. X.

Bellum Gallicum:

ASia Pompeij manibus ſubacta, reliqua, qua reſtabant in Europa, fortuna in Cæſarem tranſtulit. Reſtabant autem immaniſſimi gentium Gallij, atque Germani: & quamuis toto orbe diuiſa, tamen qui vinceret, habuit Britannia. Primus Galliæ motus ab Heluetijs cœpit, qui Rhodanum inter, & Rhenum ſiti, non ſufficientibus terris, venere ſedes petitum, incenſis mœnibus ſuis. Hoc ſacramentum fuit, ne redirent. Sed pet to tempore ad deliberandum, cum inter moras Cæſar Rhodani ponte reſciſſo abſtuliſſet fugam, ſtatim bellicoſiſſimam gentem, ſic in ſedes ſuas, quaſi greges in ſtabula paſtor, deduxit. Sequens longè cruentior pugna Belgarum, quippè pro libertate pugnantium. Hic cùm multa Romanorum militum inſignia, tùm illud egregium ipſius Ducis, quòd nutante in fugam exercitu, rapto fugientis è manu ſcuto, in primam volitans aciem, manu prælium reſtituit. Inde cum Venetis etiam naua le bellum, ſed maior cum Oceano, quàm cum ipſis nauibus rixa. Quippè illæ rudes, & informes, & ſtatim naufragæ roſtra ſenſiſſent, ſed hærebat in vadis pugna, cum æſtibus ſolitis cum ipſo certa-

mine

mine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque acceſſere diuerſitates, pro gentium, locorumque natura. Aquitani callidum genus in ſpeluncas ſe recipiebant: iuſſit includi. Mox dilabebantur in ſyluas: iuſſit incendi. Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Inducio marus Treuiros, Ambiorix conuocauit Eubrones; vtrique abſente Cæſare coniuratione facta inuaſere legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno ſummotus eſt, relatumque Regis caput. Hic inſidijs in valle diſpoſitis, dolo perculit. Itaque, & caſtra direpta ſunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec vlla de Rege mox vltio: quippè perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis, nec enim fas erat vt liber eſſet receptator hoſtium, atque defenſor: ſed prima contra Germanos illius pugna iuſtiſſimis quidem ex cauſſis. Sequani enim de incurſionibus eorum querebantur. Quæ Ariouiſti Regis ſuperbia? Cum legati dicerent: Veni ad Cæſarem: Quis autem eſt Cęſar? & ſi vult, veniat, inquit, &, quid ad illum, quid agat noſtra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis nouæ terror in caſtris, vt teſtamenta paſſim in principijs ſcriberentur. Sed illa immania corpora quò erant maiora, eò magis gladijs, ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi poteſt, quàm quòd elatis ſuper caput ſcutis cum ſe veluti teſtudine barbarus tegeret, ſu-

per

per ipſa Romani ſcuta ſalierunt, & inde in iugulos gladijs deſcendebant. Iterum vbi de Germanis Tenchateri querebantur. Hic verò iam Cæſar vltra Moſulam nauali ponte tranſgreditur, ipſumque Rhenum, & Hercynijs hoſtem quærit in ſyluis. Sed in ſaltus, & paludes genus omne diffugerat, tantum pauoris incuſſit intra ripam ſubitò Romana vis. Nec ſemel Rhenus, ſed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed maior aliquanto trepidatio; quippè cum Rhenum ſuum ſic ponte quaſi iugo captum viderent, fuga rurſus in ſyluas, & paludes: &, quod acerbiſſimum Cæſari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra, marique captis, reſpexit Oceanum, & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitauit. Claſſe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam tranſit mira celeritate: quippè cum tertia vigilia Morino ſoluiſſet à portu, minus quàm medio die inſulam ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantia ad conſpectum rei nouæ carpenta volitabant; Itaque trepidatio pro victoria fuit: arma, & obſides accepit à trepidis: & vlteriùs iſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reuerſus igitur in Galliam, claſſe maiore, auctiſque copijs, in eundem rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos Calidonias ſecutus in ſyluas, vnum quoque è regibus Cauellanum in vincula dedit. Contentus his (non enim prouinciæ, ſed nomini ſtudebatur) cum maiore, quàm prius præda reuectus eſt: ipſo

cumque Oceano tranquillo magis, & propitio, quaſi imparem ſe fateretur. Sed maxima omnium, eademque nouiſſima coniuratio fuit Galliarum; cum omnes pariter Aruernos, atque Bituriges, Carnutes ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, nomine etiam quaſi ad terrorem compoſito, Vercingentorrix. Ille feſtis diebus, & conciliabulis cum frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad ius priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar Rauennæ delectum agens, & vt hyeme creuerant Alpes, ſic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei felicissimæ temeritatis? per inuios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & niues, expedita manu emenſus, occupat Galliam, ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit, & ante in media Gallia fuit, quam ab vltima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus vrbes, Auaricum cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit, Aleſiam ducentorum quinquaginta millium iuuentute ſubnixam, flammis adæquauit. Circa Gergouiam Aruernorum tota belli moles fuit: quippe cum LXXX. millia muro,& arce & abruptis ripis defenderent, maximam ciuitatem vallo, ſudibus, & foſſa, inductoque foſſæ flumine, ad hoc XVIII. caſtellis, ingentique quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladijs, ſudibuſque concidit: nouiſſimè in deditionem redegit. Ipſe ille rex, maximum victoriæ decus, ſupplex cum in caſtra veniſſet, tum

&

& phaleras, & ſua arma ante Cæſaris genua proiecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.

CAP. XI.

Bellum Parthicum.

DVm Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem graue vulnus à Parthis Populus Romanus accepit. Nec de fortuna queri poſſumus; caret ſolatio clades. Aduerſa & dijs, & hominibus cupiditas Conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, ſtrage XI. legionum, & ipſius capite multata eſt, quod tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris deuouerat: & cum Zeugma tranſiſſet exercitus, rapta ſubitis ſigna turbinibus hauſit Euphrates: & cum apud Nicephorum caſtra poſuiſſet, miſſi ab Orode Rege legati denunciauere, percuſſorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminiſſet. Regijs inhians ille theſauris, nihil ne imaginario quidem iure, ſed Seleuciæ ſe reſponſurum eſſe reſpondit. Itaque dij fœderum vltores, nec inſidijs, nec virtuti hoſtium defuerunt. Iam primum qui ſolus, & ſubuehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum ſimulato transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, cum in mediam camporum vaſtitatem eodem Duce ductus exercitus, vndique hoſti exponeretur.

Itaque vix dum venerat Carras, cum vndique præfecti regis Sillaces, & Surenas oſtendere ſigna auro, ſericeiſque vexillis vibrantia. Tum ſine mora circumfuſi vndique equitatus, in modum grandinis, atque nimborum denſa tela pariter fuderunt. Sic miſerabili ſtrage deletus exercitus: ipſe in colloquium ſollicitatus, ſigno dato viuus hoſtium manus incidiſſet, niſi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis penè in conſpectu patris eiſdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque diſtractæ vix nuncium cladis retulerunt. Caput eius reciſum cum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt; vt cuius animus arſerat auri cupiditate, eius etiam mortuum, & exangue corpus auro vteretur.

C A P. XII.

Anacephalæoſis.

HÆc eſt illa tertia ætas Populi Romani tranſmarina, qua Italia progredi auſus, orbe toto arma circumtulit. Cuius ætatis ſuperiores centum anni ſancti, pij, & (vt diximus) aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc, & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumque Pœno-

norum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidijs, & Attali Regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem, & Pompeium, ſecutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, vt claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi. Quippè ſicut Galliam, Thraciam, Ciliciam vberrimas, validiſſimaſque prouincias, Armenios etiam, & Britannos, vt non in vſum, ita ad imperij ſpeciem magna nomina acquiſiſſe, pulchrum, atque decorum: ita eodem tempore dimicaſſe domi cum ciuibus, ſocijs, mancipijs, gladiatoribus, totoque inter ſe Senatu, turpe, atque miſerandum. Ac neſcio, an ſatius fuerit Populo Romano, Sicilia, & Africa contentum fuiſſe, aut his etiam ipſis carere dominanti in Italia ſua, quàm eò magnitudinis creſcere, vt viribus ſuis conficeretur. Quæ enim res alia furores ciuiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes, atque diuitiæ afflixere ſæculi mores, merſamque vitijs ſuis quaſi ſentina Rempublicam peſſumdedere. Vnde enim Populus Romanus agros, & cibaria flagitaret, niſi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima, & ſecunda, & illa tertia Appuleiana ſeditio. Vnde vt regnaret de iudiciarijs legibus diuulſus à Senatu eques, niſi ex auaritia? vt vectigalia Reipublicæ, atque ipſa iudicia in quæ-

ſtu haberentur. Hinc rurſus & promiſſa ciuitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſeruilia? vnde nobis, niſi ex abundantia familiarum? Vnde gladiatorij aduerſus dominos ſuos exercitus, niſi ad conciliandum plebis fauorem effuſa largitio? Cum ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem facit. Iam vt ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab ijſdem diuitijs incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas. Aut magnificus apparatus conuiuiorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia, paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinam hoſtem patriæ ſuæ impegit. Denique, illa ipſa principatus, & dominandi cupido, vnde, niſi ex nimijs opibus venit? Atqui hæc Cæſarem, atque Pompeium furialibus in exitium Reipublicæ facibus armauit. Hos igitur Populi Romani omnes domeſticos motus ſeparatos ab externis, iuſtiſque bellis, ex ordine proſequemur.

C A P. XIII.

De legibus Gracchanis.

SEditionum omnium cauſſas Tribunicia poteſtas excitauit, quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata eſt, re autem dominationem ſibi acquirens ſtudium populi, ac fauorem agrarijs, frumentarijs, iudiciarijs legibus aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis.

Quid

Quid enim tam iuſtum, quantùm recipere plebem ius ſuum à patribus? ne populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, extorris laribus, ac focis ageret. Quid tam æquum, quàm inopem populum viuere ex ærario ſuo? quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quàm vt Senatu regente prouincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuum marceſſerat: nam & à Senatu in equitem tranſlata iudiciorum poteſtas, vectigalia, ideſt, imperij patrimonium, ſupprimebat: & emptio frumenti ipſos Reipub. neruos exhauriebat, ærarium. Reduci plebs in agros vnde poterat ſine poſſidentium euerſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à maioribus ſedes, ætate, quaſi iure hæreditario poſſidebant.

CAP. XIV.

Seditio Tyberij Gracchi.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facilè Princeps. Sed hic ſiue Mancinianæ deditionis, quia ſponſor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; ſiue æquo, & bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt; ne Populus Romanus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, laribus, ac focis ſuis exularet: aut quacumque

mente

mente rem auſus ingentem, poſtquam rogationis dies aderat, ingenti ſtipatus agmine roſtra conſcendit, nec deerat obuia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed vbi intercedentem legibus ſuis Cn. Octauium videt Gracchius, contra fas collegij, ius poteſtatis, iniecta manu depulit Roſtris, adeoque præſenti metu mortis exterruit, vt abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumvir creatus diuidendis agris, cum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obuia nobilium manu, eorumque, quos agris mouerat, cædes à foro cœpit. Inde cum in Capitolium profugiſſet, plebemque ad defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tangens hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibi, & diadema poſcentis, atque ita Duce Scipione Naſica concitato in arma populo, quaſi iure oppreſſus eſt.

CAP. XV.

Seditio C. Gracchi.

STatim & mortis, & legum fratris ſui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui cum pari tumultu, atque terrore plebem in auitos agros arceſſeret, & recentem Attali hæreditatem in alimenta populo polliceretur, iamque nimius, & potens altero tribunatu, ſecunda plebe volitaret, abrogare auſo legibus ſuis Minucio Tribuno, fretus conritum manu, fatale familiæ ſuæ capito-

lium

rium inuaſit. Inde proximorum cæde pulſus, cum ſe in Auentinum recepiſſet, inde quoque obuia Senatus manu ab Opimio Conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquijs, & illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis, percuſſoribus auro penſatum eſt.

CAP. XVI.

Seditio Apuleiana.

NIhilominùs Apuleius Saturninus Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati ſemper inimicus, Conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palàm in comitijs Annio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in eius locum C. Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptabat. Cum tot, tantiſque ludibrijs exultaret impunè, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, vt Senatum quoque cogeret in verba ſua iurare: cum abnuentibus aquà, & igni interdicturum ſe minaretur. Vnus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate perculſa, cum iam tertium annum dominaretur, eò veſaniæ progreſſus eſt, vt Conſularia quoque comitia noua cæde turbaret. Quippè vt ſatellitem furoris ſui Glauciam, Conſulem faceret; C. Memmium competitorem interfici iuſſit: & in eo tumul-

tu

mine ſubductus Oceanus intercedere bello videretur. Illæ quoque acceſſere diuerſitates, pro gentium, locorumque natura. Aquitani callidum genus in ſpeluncas ſe recipiebant: iuſſit includi. Mox dilabebantur in ſyluas: iuſſit incendi. Nemo tantùm feroces dixerit Gallos, fraudibus agunt. Induciomarus Treuiros, Ambiorix conuocauit Eubrones; vtrique abſente Cæſare coniuratione facta inuaſere legatos. Sed ille fortiter à T. Labieno ſummotus eſt, relatumque Regis caput. Hic inſidijs in valle diſpoſitis, dolo perculit. Itaque, & caſtra direpta ſunt, & aurum ablatum. Cottam cum Titurio Sabino legato ibi amiſimus. Nec vlla de Rege mox vltio: quippè perpetua trans Rhenum fuga latuit. Nec Rhenus ergo immunis, nec enim fas erat vt liber eſſet receptator hoſtium, atque defenſor: ſed prima contra Germanos illius pugna iuſtiſſimis quidem ex cauſſis. Sequani enim de incurſionibus eorum querebantur. Quæ Ariouiſti Regis ſuperbia? Cum legati dicerent: Veni ad Cæſarem: Quis autem eſt Cęſar? & ſi vult, veniat, inquit, &, quid ad illum, quid agat noſtra Germania? num ego me interpono Romanis? Itaque tantus gentis nouæ terror in caſtris, vt teſtamenta paſſim in principijs ſcriberentur. Sed illa immania corpora quò erant maiora, eò magis gladijs, ferroque patuerunt. Qui calor in præliando militum fuerit, nullo magis exprimi poteſt, quàm quòd elatis ſuper caput ſcutis cum ſe velut teſtudine barbarus tegeret, ſuper

per ipſa Romani ſcuta ſalierunt, & inde in iugulos gladijs deſcendebant. Iterum vbi de Germanis Tenchateri querebantur. Hic verò iam Cæſar vltra Moſulam nauali ponte tranſgreditur, ipſumque Rhenum, & Hercynijs hoſtem quærit in ſyluis. Sed in ſaltus, & paludes genus omne diffugerat, tantum pauoris incuſſit intra ripam ſubitò Romana vis. Nec ſemel Rhenus, ſed iterum quoque, & quidem ponte facto, penetratus eſt. Sed maior aliquanto trepidatio; quippè cum Rhenum ſuum ſic ponte quaſi iugo captum viderent, fuga rurſus in ſyluas, & paludes: &, quod acerbiſſimum Cæſari fuit, non fuere, qui vincerentur. Omnibus terra, marique captis, reſpexit Oceanum, & quaſi hic Romanis orbis non ſufficeret, alterum cogitauit. Claſſe igitur comparata, Britanniam petit. In Britanniam tranſit mira celeritate: quippè cum tertia vigilia Morino ſoluiſſet à portu, minus quàm medio die inſulam ingreſſus eſt. Plena erant tumultu hoſtico littora, & trepidantia ad conſpectum rei nouæ carpenta volitabant; Itaque trepidatio pro victoria fuit: arma, & obſides accepit à trepidis: & vlteriùs iſſet, niſi improbam claſſem naufragio caſtigaſſet Oceanus. Reuerſus igitur in Galliam, claſſe maiore, auctiſque copijs, in eundem rurſus Oceanum, eoſdemque rurſus Britannos Calidonias ſecutus in ſyluas, vnum quoque è regibus Cauellanum in vincula dedit. Contentus his (non enim prouinciæ, ſed nomini ſtudebatur) cum maiore, quàm prius præda reuectus eſt: ipſo

quoque Oceano tranquillo magis, & propitio, quaſi imparem ſe fateretur. Sed maxima omnium, eademque nouiſſima coniuratio fuit Galliarum; cum omnes pariter Aruernos, atque Biturigas, Carnutas ſimul, Sequanoſque contraxit. Ille corpore, armis, ſpirituque terribilis, nomine etiam quaſi terrori compoſito, Vercingentorrix. Ille feſtis diebus, & comitialibus cum frequentiſſimos in lucis haberet, ferocibus dictis ad ius priſtinum libertatis erexit. Aberat tunc Cæſar Rauennæ delectum agens, & vt hyeme creuerant Alpes, ſic interclusum putabant iter. Sed ille qualis erat ad nuncium rei feliciſſimæ temeritatis? per inuios ad id tempus montium tumulos, per intactas vias, & niues, expedita manu emenſus, occupat Galliam, ex diſtantibus hibernis caſtra contraxit, & ante in media Gallia fuit, quàm ab vltima timeretur. Tum ipſa capita belli aggreſſus vrbes, Auaricum cum quadraginta millibus propugnantium ſuſtulit, Alexiam ducentorum quinquaginta millium iuuentute ſubnixam, flammis adæquauit. Circa Gergouiam Aruernorum tota belli moles fuit: quippè cum LXXX, millia muro, & arce & abruptis defenderent, maximam ciuitatem vallo, ſudibus, & foſſa, inductoque foſſæ flumine, ad hoc XVIII, caſtellis, ingentique quaſi lorica circumdatam, primum fame domuit: mox audentem eruptiones, in vallo gladijs, ſudibuſque concidit: nouiſſimè in deditionem redegit. Ipſe ille rex, maximum victoriæ decus, ſupplex cum in caſtra veniſſet, tum

&

& phaleras, & ſua arma ante Cæſaris genua proiecit. Habes, inquit, fortem virum, vir fortiſſime, viciſti.

CAP. XI.

Bellum Parthicum.

DVm Gallos per Cæſarem in Septentrione debellat, interim ad Orientem graue vulnus à Parthis Populus Romanus accepit. Nec de fortunæ queri poſſumus; caret ſolatio clades. Aduerſa & dijs, & hominibus cupiditas Conſulis Craſſi, dum Parthico inhiat auro, ſtrage XI. legionum, & ipſius capite multata eſt, quod tribunus plebis Metellus exeuntem ducem hoſtilibus diris deuouerat: & cum Zeugma tranſiſſet exercitus, rapta ſubitis ſigna turbinibus hauſit Euphrates: & cum apud Nicephorum caſtra poſuiſſet, miſſi ab Orode Rege legati denunciauere, percuſſorum cum Pompeio fœderum, cum Syllaque meminiſſet. Regijs inhians ille theſauris, nihil ne imaginario quidem iure, ſed Seleuciæ ſe reſponſurum eſſe reſpondit. Itaque dij fœderum vltores, nec inſidijs, nec virtuti hoſtium defuerunt. Iam primùm qui ſolus, & ſubuehere commeatus, & munire poterat, à tergo relictus Euphrates, tum ſimulatò transfugæ cuidam Mezeræ Syro creditur, cum in mediam camporum vaſtitatem eodem Duce ductus exercitus, vndique hoſti exponeretur.

Itaque vix dum venerat Carras, cum vndique præfecti regis Sillaces, & Surenas oſtendere ſigna auro, ſericeiſque vexillis vibrantia. Tum ſine mora circumfuſi vndique equitatus, in modum grandinis, atque nimborum denſa tela pariter fuderunt. Sic miſerabili ſtrage deletus exercitus: ipſe in colloquium ſollicitatus, ſigno dato viuus hoſtium manus incidiſſet, niſi tribunis reluctantibus, fugam ducis barbari ferro occupaſſent. Sic quoque relatum caput ludibrio hoſti fuit. Filium ducis penè in conſpectu patris eiſdem telis operuere. Reliquiæ infelicis exercitus, quò quemque rapuit fuga, in Armeniam, Ciliciam, Syriamque diſtractæ vix nuncium cladis retulerunt. Caput eius reciſum cum dextra manu, ad regem reportatum, ludibrio fuit, neque indigno. Aurum enim liquidum in rictum oris infuſum eſt; vt cuius animus arſerat auri cupiditate, eius etiam mortuum, & exangue corpus auro vteretur.

CAP. XII.

Anacephalæoſis.

HÆc eſt illa tertia ætas Populi Romani tranſmarina, qua Italia progredi auſus, orbe toto arma circumtulit. Cuius ætatis ſuperiores centum anni ſancti, pij, & (vt diximus) aurei, ſine flagitio, ſine ſcelere, dum ſincera adhuc, & innoxia paſtoriæ illius ſectæ integritas, dumque Pœno-

norum hoſtium imminens metus diſciplinam veterem continebat. Poſtremi centum, quos à Carthaginis, Corinthi, Numantiæque excidijs, & Attali Regis Aſiatica hæreditate deduximus in Cæſarem, & Pompeium, ſecutumque hos, de quo dicemus, Auguſtum, vt claritate rerum bellicarum magnifici, ita domeſticis cladibus miſeri, & erubeſcendi. Quippè ſicut Galliam, Thraciam, Ciliciam vberrimas, validiſſimaſque prouincias, Armenios etiam, & Britannos, vt non in vſum, ita ad imperij ſpeciem magna nomina acquiſiſſe, pulchrum, atque decorum: ita eodem tempore dimicaſſe domi cum ciuibus, ſocijs, mancipijs, gladiatoribus, totoque inter ſe Senatu, turpe, atque miſerandum. Ac neſcio, an ſatius fuerit Populo Romano, Sicilia, & Africa contentum fuiſſe, aut his etiam ipſis carere dominanti in Italia ſua, quàm eò magnitudinis creſcere, vt viribus ſuis conficeretur. Quæ enim res alia furores ciuiles peperit, quàm nimia felicitas? Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hæreditas. Illæ opes, atque diuitiæ afflixere ſæculi mores, merſamque vitijs ſuis quaſi ſentina Rempublicam peſſumdedere. Vnde enim Populus Romanus agros, & cibaria flagitaret, niſi per famem, quam luxus fecerat? Hinc ergo Gracchana & prima, & ſecunda, & illa tertia Appuleiana ſeditio. Vnde vt regnaret de iudiciarijs legibus diuulſus à Senatu eques, niſi ex auaritia? vt vectigalia Reipublicæ, atque ipſa iudicia in quæ-

ſtu haberentur. Hinc rurſus & promiſſa ciuitas Latio, & per hoc arma ſociorum. Quid autem bella ſeruilia? vnde nobis, niſi ex abundantia familiarum? Vnde gladiatorij aduerſus dominos ſuos exercitus, niſi ad conciliandum plebis fauorem effuſa largitio? Cum ſpectaculis indulget, ſupplicia quondam hoſtium artem facit. Iam vt ſpecioſiora vitia tangamus, nonne ambitus honorum ab ijſdem diuitijs incitatus? Atqui inde Mariana, inde Syllana tempeſtas. Aut magnificus apparatus conuiuiorum, & ſumptuoſa largitio, nonne ab opulentia, paritura mox egeſtatem? Hæc Catilinam hoſtem patriæ ſuæ impegit. Denique illa ipſa principatus, & dominandi cupido, vnde, niſi ex nimijs opibus venit? Atqui hæc Cæſarem, atque Pompeium furialibus in exitium Reipublicæ facibus armauit. Hos igitur Populi Romani omnes domeſticos motus ſeparatos ab externis, iuſtiſque bellis, ex ordine proſequemur.

C A P. XIII.

De legibus Gracchanis.

SEditionum omnium cauſſas Tribunicia poteſtas excitauit, quæ ſpecie quidem plebis tuendæ, cuius in auxilium comparata eſt, re autem dominationem ſibi acquirens ſtudium populi, ac fauorem agrarijs, frumentarijs, iudiciarijs legibus aucupabatur. Inerat omnibus ſpecies æquitatis.

Quid

Quid enim tam iuſtum, quantùm recipere plebem ius ſuum à patribus? ne populus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, extorris laribus, ac focis ageret. Quid tam æquum, quam inopem populum viuere ex ærario ſuo? quid ad ius libertatis æquandæ magis efficax, quàm vt Senatu regente prouincias, ordinis equeſtris auctoritas ſaltem iudiciorum regno niteretur? Sed hæc ipſa in perniciem redibant, & miſera Reſpublica in exitium ſuum marceſſerat: nam & à Senatu in equitem translata iudiciorum poteſtas, vectigalia, ideſt, imperij patrimonium, ſupprimebat: & emptio frumenti ipſos Reipub. neruos exhauriebat, ærarium. Reduci plebs in agros vnde poterat ſine poſſidentium euerſione, qui ipſi pars populi erant? & tamen relictas ſibi à maioribus ſedes, ætate, quaſi iure hæreditario poſſidebant.

CAP. XIV.

Seditio Tyberij Gracchi.

PRimam certaminum facem Tiberius Gracchus accendit, genere, forma, eloquentia facilè Princeps. Sed hic ſiue Mancinianæ deditionis, quia ſponſor fœderis fuerat, contagium timens, & inde popularis; ſiue æquo, & bono ductus, quia depulſam agris ſuis plebem miſeratus eſt; ne Populus Romanus gentium victor, orbiſque poſſeſſor, laribus, ac focis ſuis exularet: aut quacumque

mente

mente rem auſus ingentem, poſtquam rogationis dies aderat, ingenti ſtipatus agmine roſtra conſcendit, nec deerat obuia manu, tota inde nobilitas, & tribuni in partibus. Sed vbi intercedentem legibus ſuis Cn. Octauium videt Gracchius, contra fas collegij, ius poteſtatis, iniecta manu depulit Roſtris, adeoque præſenti metu mortis exterruit, vt abdicare ſe magiſtratu cogeretur. Sic triumvir creatus diuidendis agris, cum ad perpetranda cœpta, die comitiorum prorogari ſibi vellet imperium, obuia nobilium manu, eorumque, quos agris mouerat, cædes à foro cœpit. Inde cum in Capitolium profugiſſet, plebemque ad defenſionem ſalutis ſuæ manu caput tangens hortaretur, præbuit ſpeciem regnum ſibì, & diadema poſcentis, atque ita Duce Scipione Naſica concitato in arma populo, quaſi iure oppreſſus eſt.

C A P. XV.

Seditio C. Gracchi.

STatim & mortis, & legum fratris ſui vindex non minore impetu incaluit C. Gracchus; qui cum pari tumultu, atque terrore plebem in auitos agros arceſſeret, & recentem Attali hæreditatem, in alimenta populo polliceretur, iamque nimius, & potens altero tribunatu, ſecunda plebe volitaret, abrogare auſo legibus ſuis Minucio Tribuno, fretus conritum manu, fatale familiæ ſuæ capito-

lium

ſuum inuaſit. Inde proximorum cæde pulſus, cum ſe in Auentinum recepiſſet, inde quoque obuia Senatus manu ab Opimio Conſule oppreſſus eſt. Inſultatum quoque mortis reliquijs, & illud ſacroſanctum caput Tribuni plebis, percuſſoribus auro penſatum eſt.

CAP. XVI.

Seditio Apuleiana.

NIhilominùs Apuleius Saturninus Gracchanas aſſerere leges non deſtitit. Tantum animorum viro Marius dabat, qui nobilitati ſemper inimicus, Conſulatu ſuo præterea confiſus, occiſo palàm in comitijs Annio competitore Tribunatus, ſubrogare conatus eſt in eius locum C. Gracchum, hominem ſine tribu, ſine nomine: ſed ſubdito titulo, in familiam ipſe ſe adoptabat. Cum tot, tantiſque ludibrijs exultaret impunè, rogandis Gracchorum legibus ita vehementer incubuit, vt Senatum quoque cogeret in verba ſua iurare: cum abnuentibus aquà, & igni interdicturum ſe minaretur. Vnus tamen extitit, qui mallet exilium. Igitur poſt Metelli fugam omni nobilitate perculſa, cum iam tertium annum dominaretur, eò veſaniæ progreſſus eſt, vt Conſularia quoque comitia noua cæde turbaret. Quippè vt ſatellitem furoris ſui Glauciam, Conſulem faceret; C. Memmium competitorem interfici iuſſit: & in eo tumul-

in Regem ex ſatellitibus ſuis ſe appellatum lætus accepit. Dum vero iam conſpiratione Senatus, ipſo etiam iam Mario Conſule, quia tueri non poterat, aduerſus directis in foro aciebus: repulſus inde Capitolium inuaſit. Sed cum abruptis fiſtulis obſideretur, Senatuique per legatos pœnitentiæ fidem faceret, ab arce digreſſus cum ducibus factionis receptus in curiam eſt. Ibi eum facta irruptione populus fuſtibus, ſaxiſque coopertum in ipſa quoque morte lacerauit.

CAP. XVII.

Druſiana ſeditio.

Poſtremo Liuius Druſus non Tribunatus modo viribus, ſed ipſius etiam Senatus auctoritate, totiuſque Italiæ conſenſu eaſdem leges aſſerere conatus, dum aliud captat ex alio, tantum conflauit incendium, vt nec prima illius flamma poſſet ſuſtineri, & ſubita morte correptus, hæreditarium in poſteros ſuos bellum propagaret. Iudiciaria lege C. Gracchi. Diuiſerant Populum Romanum, & bicipitem ex vna fecerant ciuitatem. Equites Romani tanta poteſtate ſubnixi: vt qui fata, fortunaſque principum, vtiſque principium haberent in manu, interceptis vectigalibus, peculabantur ſuo iure Rempublicam. Senatus exilio Metelli, damnatione Rutilij debilitatus, omne decus maieſtatis amiſerat. In hoc ſtatu rerum pa-

res

res opibus, animis, dignitate: (vnde & nata Liuio Druſo æmulatio acceſſerat) equitē Seruilius Cæpio, Senatum Liuius Druſus aſſerere ſigna, & aquilæ, & vexilla aderant. Cæterùm ſic vrbe in vna, quaſi in binis caſtris diſſidebatur. Prior Cæpio in Senatum impetu facto, reos ambitus Scaurum, & Philippum Principes nobilitatis elegit. His vt motibus reſiſteret Druſus, plebem ad ſe Gracchanis legibus, eiſdem ſocios ad plebem ſpe ciuitatis erexit. Extat vox ipſius, nihil ſe ad largitionem vlli reliquiſſe, niſi ſi quis aut cœnum diuidere vellet, aut cœlum. Aderat promulgandi dies, cum ſubitò tanta vis hominum vndique apparuit, vt hoſtium aduentu obſeſſa ciuitas videretur. Auſus tamen, abrogare de legibus Conſul Philippus. Sed apprehensū faucibus viator non ante dimiſit, quàm ſanguis & in ora, & in oculos redundaret. Sic per vim latæ, iuſſæque leges. Sed pretium rogationis ſtatim ſocij flagitauere, cum interim imparem Druſum, ægrumque rerum temerè motarum, matura, vt in tali diſcrimine, mors abſtulit: nec ideò minùs ſocij promiſſa Druſi à Populo Romano repoſcere armis deſierunt,

CAP. XVIII.

Bellum ſociale.

Bellum, quod aduerſus ſocios geſtum eſt; Sociale bellum vocetur licet, vt extenuemus inui-

inuidiam: ſi verum tamen volumus, illud ciuile bellum fuit: quippè cum Populus Romanus Etruſcos, Latinos, Sabinoſque miſcuerit, & vnum ex omnibus ſanguinem ducat: corpus fecit ex membris, & ex omnibus vnus eſt. Nec minore flagitio ſocij intra Italiam, quàm intra vrbem ciues rebellabant. Itaque cum Tuſciæ ciuitates, quas viribus auxerant, ſocij iuſtiſſimè poſtularent, ad quam ſpem eos cupidine dominationis Druſus erexerat: poſtquam ille domeſtico ſcelere oppreſſus eſt: eadem fax, quæ illum cremauit, ſocios in arma, & in expugnationem vrbis accendit. Quid hac clade triſtius? quid calamitoſius? cum omne Latium, atque Picenum, Etruria omnis, atque Campania, poſtremò Italia contra matrem, ac parentem ſuam Vrbem conſurgerent: cum omne robur fortiſſimorum, fideliſſimorumque ſociorum ſub ſuis quiſque ſignis haberent municipalia illa prodigia? Popedius Marſos, & Latinos, Afranius Vmbros, totus Senatus, & Conſules Samnium, Lucaniam Teleſinus; cum regum, & gentium arbiter populus, ipſum ſe regere non poſſet, vt victrix Aſiæ, Europæque à Corfinio, Roma peteretur. Primum fuit belli in Albano monte conſilium, vt feſto die Latinarum Sex. Iulius Cæſar, & Marcius Philippus Conſules inter ſacra, & aras immolarentur. Poſtquam id nefas proditione diſcuſſum eſt, Aſculo furor omnis erupit, in ipſa quidem ludorum frequētia trucidatis, qui tum aderant ab vrbe, legatis. Hoc fuit impij belli ſacramentum, inde iam paſſim

ab

ab omni parte Italiæ, duce, & auctore belli diſcurſante Popedio, diuerſa per populos, & vrbes ſigna cecinere. Nec Annibalis, nec Pyrrhi fuit tanta vaſtatio. Ecce Otriculum, ecce Grumentum, ecce Feſulæ. Carſeoli reſeratæ, Nuceriæ, & Picentes, cædibus, ferro, & igne vaſtantur. Fuſæ Rutilij copiæ, fuſæ Cæpionis. Nam ipſe Iulius Cæſar exercitu amiſſo, cum in vrbem cruentus referretur, miſerabili funere mediam etiam vrbem peruiam fecit. Sed magna Populi Romani fortuna, & ſemper in malis maior, totis denuò viribus inſurrexit, agreſſique ſinguli populos. Cato diſcutit Etruſcos Gabinius Marſos, Carbo Lucanos, Sylla Samnites, Strabo verò Pompejus omnia flammis, ferroque populatus, non priùs finem cædium fecit, quàm Aſculi euerſione. Manibus tot exercitum conſularium, direptarumque vrbium dijs litaretur.

CAP. XIX.

Bellum Seruile.

VTcunque, etſi cum ſocijs nefas: cum liberis tamen, & ingenuis dimicatum eſt. Quis æquo animo ferat in principe gentium populo bella ſeruorum? Primum ſeruile bellum inter initia vrbis Herdonio Sabino duce in ipſa vrbe tentatum eſt, cum occupata Tribunicijs ſeditionibus ciuitate Capitolium obſeſſum eſt, & à Conſule captum. Sed hic tumultus magis fuit, quàm bellum. Mox

imperio per diuerſa terrarum occupato, quis crederet Siciliam multò cruentiùs ſeruili, quàm Punico bello eſſe vaſtatam? Terra frugum ferax, & quodammodo ſuburbana prouincia latifundijs ciuium Latinorum tenebatur. Hic ad cultum agri frequentia ergaſtula, catenatique cultores materiam bello præbuere. Syrus quidam nomine Eunus (magnitudo cladium facit vt meminerimus) fanatico furore ſimulato, dum Syriæ deæ cæremonias iactat, ad libertatem, & arma ſeruos, quaſi numinum Imperio concitauit: idque vt diuinitùs fieri probaret, in ore abdita nuce, quam ſulphure, & igne ſtipauerat, leuiter inſpirans, flammam inter verba fundebat. Hoc miraculo primùm duo millia ex obuijs, mox iure belli refractis ergaſtulis quadraginta ampliùs millium fecit exercitum: Regijsque ne quid malis deeſſet, decoratus inſignibus, caſtella, oppida, vicos miſerabili direptione vaſtauit. Illud quoque in vltimum belli dedecus capta ſunt caſtra Prætorum, (nec nominare ipſos pudebit,) caſtra Manilij, Lentuli, Piſonis, Hipſei. Itaque qui per fugitiuos diſtrahi debuiſſent, prætorios duces profugos prælio ipſi ſequebantur. Tandem Perpenna Imperatore ſupplicium de eis ſumptum eſt. Hic enim victos, & apud Ennam nouiſſimè obſeſſos, cum fame, quaſi peſtilentia conſumpſiſſet, reliquias latronum compedibus, catenisque religauit, crucibuſque puniuit. Fuitque de ſeruis ouatione contentus, ne dignitatem triumphi ſeruili inſcriptione, violaret. Vixdum reſpirauerat

rat Inſula, cum ſtatim à ſeruis, & à Syro reditur ad Cilicem. Athenio paſtor, interfecto domino, familiam ergaſtulo liberatam ſub ſignis ordinat: Ipſe veſte purpurea, argenteoque baculo, & Regium in morem fronte redimita, non minorem, quàm ille fanaticus prior conflat exercitum, acriùſque multò, quaſi, & illum vindicaret, vicos, caſtella, oppida diripiens, in dominos, in ſeruos infeſtiùs, quaſi in transfugas, ſæuiebat. Ab hoc quoq; Prætorij exercitus cæſi, capta Seruilij caſtra capta Luculli. Sed Aquilius Perpēnæ vſus exemplo, interclusũm hoſtem cõmeatibus ad extrema compulit, communitaſque copias armis, fame facilè deleuit: dediſſentque ſe, niſi ſuppliciorum metu voluntariam mortem prætuliſſent. Ac ne de duce quidem ſupplicium exigi potuit, quamuis in manus venerit. Quippè dum circa ad deprehendum eum multitudo contendit, inter rixantium manus præda lacerata eſt.

CAP. XX.

Bellum Spartacum.

ENim verò ſeruilium armorum dedecus feras. Nam, & ipſi per fortunam in omnia obnoxij, tamen quaſi ſecundum hominum genus ſunt, & in bona libertatis noſtræ adoptantur. Bellum Spartaco duce concitatum, quo nomine appellem neſcio, Quippè cum ſerui militauerint, gladiato-

res imperauerint: illi infimæ ſortis homines: hi peſſimam auxere ludibrio calamitatem. Spartacus, Criſus, & Oenomaus effracto Lentuli ludo, cum ſeptuaginta, aut ampliùs eiuſdem fortunæ viris eruperunt Capua, ſeruiſque ad vexillum, & ad auxilium vocatis, cum ſtatim decem ampliùs millia coiſſent hominum, non modò effugiſſe contenti, iam vindicari etiam volebant, Prima velut ara Iuris, mons Veſuuius placuit, ibi cum etiam obſiderentur à Clodio Glabro, per fauces caui montis vitigineis delapſi vinculis, ad imas eius deſcendere radices, & exitu in vno nihil tale opinantis ducis ſubito impetu caſtra rapuere. Inde alia caſtra. Deinceps Thoram, totamque peruagantur Campaniam. Nec villarum, atque vicorum vaſtatione contenti, Nolam, atque Nuceriam, Thurios, atque Metapontum terribili ſtrage populantur, affluentibus in diem copijs, Cum iam eſſet iuſtus exercitus, è viminibus, pecudumque tegumentis inconditos ſibi clypeos, & ferro ergaſtulorum recocto, gladios, ac tela fecerunt. Ac ne quod decus iuſto deeſſet exercitui, domitis obuijs gregibus paratur equitatus, captaque de Prætoribus inſignia, & faſces ad ducem detulere. Nec abnuit ille de ſtipendario Thrace miles, de milite deſertor, inde latro, deinde in honore virium gladiator, qui defunctorum quoque prælio ducum funera Imperatoris celebrauit exequijs, captiuoſque circa rogùm iuſſit armis depugnare, quaſi planè expiaturus omne preteri-

tum

tum dedecus ſi de gladiatore munerator fuiſſet. Inde iam Conſules quoque aggreſſus, in Apennino Lentuli exercitum cecidit, apud Mutinam C. Caſſij caſtra deleuit. Quibus elatus victorijs de inuadenda vrbe Romana, quod ſatis eſt turpitudini noſtræ, deliberauit. Tandem etiam totis viribus contra Mirmilonem conſurgitur, pudoremque Romanum Licinius Craſſus aſſeruit, à quo pulſi, fugatique (pudet dicere) hoſtes, in extrema Italiæ confugerunt. Ibi circa Brutium angulum incluſi, cum fugam in Siciliam pararent, neque nauigia ſuppeterent, rateſque ex cratibus, & dolia cõnexa virgultis in rapidiſſimo freto fruſtra experirentur, tandem eruptione facta, dignam viris obiere mortem, & quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt. Spartacus ipſe in primo agmine fortiſſimè dimicans quaſi imperator occiſus eſt.

CAP. XXI.

Bellum ciuile Marianum.

HOC deerat vnum Populi Romani malis, iam vt ipſe intra ſe parricidiale bellum domi ſtringeret, & in vrbe media, ac foro, quaſi arena ciues cum ciuibus ſuis gladiatorio more concurrerent. Æquiore animo vtcumque ferrem, ſi plebeij duces, aut ſi nobiles, mali ſaltem, ducatum ſceleri præbuiſſent. Cum vèrò (proh facinus) qui vi-

ri ! qui imperatores ! decora, & ornamenta ſæculi ſui Marius, & Sylla peſſimo facinori ſuam etiam dignitatem præbuerunt. Tribus, vt ſic dixerim, ſyderibus agitatum eſt: primo, & leui, & modico, tumultu maiore, quàm bello intra ipſos armorum duces ſubſiſtente ſæuitia, mox atrociùs, & cruentiùs per totius viſcera Senatus graſſante victoria. Vltimum non ciuicam modo, ſed hoſtilem quoque rabiem ſupergreſſum eſt, cum armorum furor totius Italiæ viribus niteretur, eò vſque odijs ſæuientibus donec deeſſent, qui occiderentur. Initium, & cauſſa belli, inexplebilis honorum Marij fames, dum decretam Syllæ prouinciam Sulpicia lege ſollicitat. Sed impatiens iniuriæ ſtatim Sylla legiones circumegit, dilatoque Mithridate, Eſquilina, Collinaque porta, geminum agmen vrbi infudit. Vnde cum ſubitò Sulpicius, & Albinouanus obieciſſent cateruas, ſudeſque, & ſaxa vndique à mœnibus, ac tela iacerentur, ipſe quoque iaculatus incendio viam fecit, arcemque Capitolij, quæ Pœnos quoque, Gallos etiam Senones euaſerat, quaſi captiuam victor inſedit. Tum ex Senatus conſulto, aduerſarijs hoſtibus iudicatis, in præſentem tribunum, alioſque diuerſæ factionis, iure ſæuitum eſt. Marium ſeruilis fuga exemit, imò fortuna alteri bello reſeruauit. Cornelio Cinna, Cn. Octauio Conſulibus malè obrutum reſurrexit incendium, & quidem ab ipſorum diſcordia, cum de reuocandis, quos Senatus hoſtes iudicauerat, ad populum referretur. Cincta quidem gladijs

con-

concione, ſed vincentibus, quibus pax, & quies potior, profugus patria ſua Cinna confugit ad partes: redit ab Africa Marius clade maior: ſiquidem carcer, catenæ, fuga, exilium, horrificauerant dignitatem. Itaque ad nomen tanti viri latè concurritur: ſeruitia (proh nefas) & ergaſtula armantur; & facilè inuenit exercitum miſer Imperator. Itaque vi patriam repoſcens, vnde vi fuerat expulſus, poterat videri iurè agere, niſi cauſſam ſuam ſæuitia corrumperet. Sed cum dijs, hominibuſque infeſtus rediret, ſtatim primo impetu cliens, & alumna Vrbis Oſtia, nefanda ſtrage diripitur. Mox in vrbem quadruplici agmine intratur. Diuiſere copias Cinna, Marius, Carbo, Sertorius. Hic poſtquam manus omnis Octauij depulſa Ianiculo eſt, ſtatim in principum cædem ſigno dato, aliquantò ſæuiùs, quàm aut in Punica, aut in Cimbrica vrbe ſæuitur. Octauij Conſulis caput pro roſtris exponitur, Antonij Conſularis in Marij ipſius menſis. Cæſar, & Fimbria in penatibus domorum ſuarum trucidantur. Craſſi pater, & filius in mutuo alter alterius aſpectu. Bœbium, atque Numitorium per medium forum vnci traxere carnificum. Catulus ſe ignis hauſtu ludibrio hoſtium exemit. Merula flamen Dialis in Capitolio Iouis ipſius oculos, venarum cruore reſperſit. Ancharius ipſo vidente Mario confoſſus eſt, quia fatalem illam ſcilicet manum non porrexerat ſalutanti. Hæc tot Senatus funera, intra kalendas, & Idus Ianuarij menſis, ſepti-

ptima illa Marij purpura dedit: Quid futurum fuit, ſi annum conſularis impleſſet? Scipione, Norbanoque Conſulibus tertius ille turbo ciuilis inſaniæ toto furore detonuit, quippè cum hinc VII. legiones, inde quingentæ cohortes ſtarent in armis, inde ab Aſia cum victore exercitu Sylla properat. Et ſanè cum tam ferus in Syllanos Marius fuiſſet, quanta ſæuitia opus erat, vt Sylla de Mario vindicaretur? Primum apud Capuam ſub amne Vulturno ſigna concurrunt, & ibi ſtatim Norbani fuſus exercitus, ſtatim omnes Scipioni copiæ, oſtentata ſpe pacis, oppreſſæ. Tum Marius iuuenis, & Carbo Conſules, quaſi deſperata victoria, ne inulti perirent, ſanguine Senatus ſibi parentabant: obſeſſaque curia, ſic de Senatu quaſi de carcere, qui iugularentur, educti. Quid funerum in foro, in circo, in patentibus templis? Namque Mucius Scęuola Pontifex, Veſtales amplexus aras, tantum non eodem igne ſepellitur. Lamponius, atque Teleſinus Samnitum duces atrociùs Pyrrho, & Annibale Campaniam, Etruriamque populantur, & ſub ſpecie partium ſe vindicant. Apud Sacriportum, Collinamque portam debellatæ omnes hoſtium copiæ. Ibi Marius, hic Teleſinus oppreſſi, nec idem tamen cædium, qui belli finis fuit. Stricti enim, & in pace gladij, animaduerſumque in eos, qui ſe ſponte dediderant. Non minùs eſt, quòd apud Sacriportum, & apud Collinam ſeptuaginta ampliùs millia Sylla concidit. Bellum erat. Quattuor millia de-

di-

ditorum inermium ciuium, in vi a publica interfici iuſſit: iſti tot in pace, non plures ſunt: quis autem illos poteſt computare, quos in Vrbe paſſim quiſquis voluit, occidit, donec admoneret Furſidius, viuere aliquos debere, vt eſſent, quibus imperarent. Propoſita eſt ingens illa tabula, & ex ipſo equeſtris ordinis flore, ac Senatus, duo millia electi, qui mori iuberentur. Noui generis edictum. Piget poſt hæc referre ludibrio habita fata Carbonis, fata Sorani Prætoris, atque Venuleij. Bæbium ſine ferro ritu ferarum inter manus laceratum; Marium ducis ipſius fratrem apud Catuli ſepulchrum, oculis, manibus, cruribuſque defoſſis, ſeruatum aliquandiù, vt per ſingula membra moreretur. Poſitis ſingulorum hominum ferè pœnis, municipia Italiæ ſplendidiſſima ſub haſta venierunt, Spoletium, Interamnium, Prçneſte, Florentia: nam Sulmonem vetus oppidum ſocium, atque amicum (facinus indignum) nondum expugnatum, vt obſides iure belli, & modo, morte damnati, duci iubentur; ſic damnatam ciuitatem iuſſit Sylla deleri.

CAP. XXII.

Bellum Sertorianum.

BEllum Sertorianum quid aliud, quàm Syllanæ proſcriptionis hæreditas fuit? hoſtile potiùs, an ciuile dixerim, neſcio, quippè quod Luſitani

tani, Celtiberique Romano geſſerint duce. Exul, & profugus feralis illius tabulæ, vir ſummæ quidem, ſed calamitoſæ virtutis, malis ſuis maria, terraſque permiſcuit, & in Africa iam, & Balearibus inſulis fortunam expertus, miſſuſque in Oceanum, Fortunatas inſulas penetrauit: tandem Hiſpaniam armauit, vbi vir cum viris facilè conuenit: nec aliter magis apparuit Hiſpani militis vigor, quàm Romano Duce. Quamquam ille non contentus Hiſpania, ad Mithridatem quoque, Ponticoſque reſpexit, Regemque claſſe iuuit. Et quid futurum fuit ſatis tanto hoſti? Vno Imperatore reſiſtere res Romana non potuit, additus Metello Cn. Pompeius: hi copias viri diu, & ancipiti ſemper acie attriuere: nec tamen priùs bello, quàm ſuorum ſcelere, & inſidijs extinctus. Copias eius propè tota Hiſpania perſecuti diu, & ancipiti ſemper acie dimicauerunt. Prima per legatos certamina habita, cum hinc Domitius, & cohortes, inde Herculeij præluderent: mox his apud Segouiam, illis apud Anam flumen oppreſſis, ipſi Duces cominùs inuicem experti, apud Lauronem, atque Sucronem æquauere clades. Tum illis ad populationem agrorum, his ad vrbium excidia conuerſis, miſera inter Romanos Duces Hiſpania diſcordiæ pœnas dabat, donec oppreſſo domeſtica fraude Sertorio, victo, deditoque Perpenna, ipſæ quoque in Romanam fidem venere vrbes Oſca, Terme, Turia, Valentia, Auxima, & infame nihil non experta

Cala-

Calaguris. Sic recepta in pacem Hiſpania, victores Duces externum id magis, quàm ciuile bellum videri voluerunt, vt triumpharent.

CAP. XXIII.

Bellum ciuile ſub Lepido.

MARCO Lepido, Quinto Catulo Conſulibus, ciuile bellum penè citiùs oppreſſum eſt, quàm inciperet. Sed quantum, latèque fax illius motus ab ipſo Syllæ rogo exarſit! Cupidus namque rerum nouarum per inſolentiam Lepidus, acta tanti viri reſcindere parabat, nec immeritò, ſi tamen poſſet ſine magna clade Reip. Nam cum iure belli Sylla Dictator proſcripſiſſet inimicos: qui ſupererant reuocante Lepido, quid aliud, quàm ad bellum vocabantur? cumque damnatorum ciuium bona addicente Sylla, quamuis malè capta, iure tamen repetitio eorum proculdubio labefactabat compoſitam ciuitatem. Expediebat ergo quaſi ægræ, ſauciæque Reipublicæ requieſcere quomodocunque, ne vulnera curatione ipſa reſcinderentur. Ergo cum turbidis concionibus velut claſſico ciuitatem terruiſſet, profectus in Etruriam, arma inde, & exercitum vrbi admouerat. Sed iam Miluium pontem, collemque Ianiculum Lutatius Catulus, Cn. Pompeius, Syllanæ dominationis Duces, atque ſigniferi, alio exercitu, inſederant. A quibus pri

mo ſtatim impetu retrò pulſus, hoſtiſque à Senatu iudicatus, incruenta fuga in Etruriam, Inde Sardiniam receſſit: ibique morbo, & pœnitentia interijt. Victores, quod non tenuere alias in ciuilibus bellis, pace contenti fuerunt.

***

L. FLORI HISTORIARVM LIBER IV.

CAP. I.

Bellum Catilinarium.

Catilinam luxuria primùm, tum hinc conflata egeſtas rei familiaris, ſimul occaſio, quòd in extremis finibus mundi arma Romana peregrinabantur, in nefaria conſilia opprimendæ patriæ ſuæ compulere, Senatum confodere, Conſules trucidare, diſtringere incendijs vrbem, diripere ærarium, totam denique Rempublicam funditùs tollere, & quidquid nec Annibal videretur optaſſe. Quibus id nefas ſocijs aggreſſus eſt? Ipſe patricius, ſed hoc minus eſt. Curij, Porcij, Syllæ, Cethegi, Antonij, Varguntei, atque Longini, quæ familiæ? quæ Senatus inſignia? Lentulus quoque tunc maximè Prætor: hos omnes immaniſſimi facinoris ſatellites habuit. Additum eſt pignus coniurationis, ſanguis humanus, quem circumlatum pateris

bi-

bibere: ſummum nefas, niſi ampliùs eſſet, propter quod biberunt. Actum erat de pulcherrimo Imperio, niſi illa coniuratio in Ciceronem, & Antonium Conſules incidiſſet, quorùm alter induſtria rem patefecit, alter manu oppreſſit. Tantū ſceleris indicium per Fuluiam emerſit, viliſſimum ſcortum, ſed parricidij innocens. Conſul Cicero habito Senatu, in præſentem parricidam, in præſentem reum perorauit: ſed non ampliùs profectum, quàm vt hoſtis euaderet, ſeque palàm profeſſo, incendium ſuum reſtincturum ruina minaretur. Et ille quidem ad præparatum à Manlio in Etruria exercitum proficiſcitur, ſigna illaturus vrbi. Lentulus deſtinatum familiæ ſuæ Sibyllinis verſibus regnum ſibi vaticinans, ad præſtitutum à Catilina diem vrbe tota viros, faces, tela diſponit: nec ciuili conſpiratione contentus, legatis Allobrogum, qui tum fortè aderant, in arma ſollicitatis. Et iſſet vltra Alpes furor, niſi altera proditione Vulturij, Prætoris literæ tenerentur. Statim Ciceronis imperio iniecta eſt barbaris manus. Palàm Prætor in Senatu conuincitur. De ſupplicio agentibus, Cæſar parcendum dignitati, Cato animaduertendum pro ſcelere cenſebat. Quam ſententiam ſecutis omnibus, in carcere parricidæ ſtrangulantur. Quamuis parte coniurationis oppreſſa, tamen ab incepto Catilina non deſtitit, ſed infeſtis ab Etruria ſignis patriam petens, obuio Antonij exercitu opprimitur. Quàm atrociter dimicatum ſit, exitus docuit. Nemo hoſtium

ſtium bello ſuperfuit: quem quiſque in pugnando cœperat locum, eum amiſſa anima corpore tegebat. Catilina longè à ſuis inter hoſtium cadauera repertus eſt, pulcherrima morte, ſi pro patria ſic concidiſſet.

CAP. II.

Bellum Cæſaris, & Pompeij.

IAm penè toto orbe pacato, maius erat Imperium Romanum, quàm vt illis externis viribus extingui poſſet. Itaque inuidens fortuna principi gentium populo, ipſum illum in exitium ſuum armauit. Ac Mariana quidem, Cinnanaque rabies intra vrbem ſe præcluſerat, quaſi experiretur. Syllana tempeſtas latiùs intra Italiam tum detonuerat; Cæſaris furor, atque Pompeij Vrbem, Italiam, gentes, nationes, totum denique quà patebat Imperium, quodam quaſi diluuio, & inflammatione corripuit: adeò, vt non rectè tantùm ciuile dicatur, ac ne ſociale quidem, ſed nec externum, ſed potiùs commune quoddam ex omnibus, & plùs quàm bellum. Quippè ſi duces eius inſpicias, totus Senatus in partibus; ſi exercitus, hinc XI. legiones, inde XVIII. flos omnis, & robur Italici ſanguinis; ſi auxilia ſociorum, hinc Gallici, Germanique delectus, inde Daioterus, Ariobarzanes, Tarcondimotus, Cathus, omne Thraciæ, Cappadociæque, Ciliciæ, Macedoniæ,

Græ-

Græciæ, Italiæ, totiuſque robur Orientis: ſi moram belli, quatuor annis, & pro clade rerum breue tempus, ſi locum, & ſpatium vbi commiſſum eſt, intra Italiam; inde ſe in Galliam, Hiſpaniamque deflexit; reuerſumque ab occaſu, totis viribus in Epyro Theſſaliaque conſedit; hinc in Ægyptum ſubitò tranſilijt, inde reſpexit Aſiam. Africæ incubuit, poſtremò in Hiſpaniam remigrauit, & ibi aliquando defecit. Sed non, & odia partium finita cum bello. Non enim priùs quieuere, quàm in vrbe ipſa, medio Senatu, eorum, qui victi erant, odia, victoris ſeſe cæde ſatiarent. Cauſſa tantæ calamitatis eadem, quæ omnium, nimia felicitas. Siquidem Quinto Metello, & Lucio Afranio Conſulibus, cum Romana maieſtas toto orbe polleret, recenteſque victorias, Ponticos, & Armenios triumphos in Pompeianis theatris Roma cantaret, nimia Pompeij potentia apud otioſos (vt ſolet) ciues mouit inuidiam. Metellus ob imminutum Cretæ triumphum. Cato aduerſus potentes ſemper obliquus, detrectare Pompeium, actiſque eius obſtrepere. Hic dolor tranſuerſum egit, & ad præſidia dignitati paranda impulit. Fortè tunc Craſſus genere, diuitijs, dignitate florebat, vellet tamen auctiores opes. Caius Cæſar eloquentia, & ſpiritu, & iam Conſulatu alleuabatur: Pompeius tamen ſuper vtrumque eminebat. Sic igitur Cæſare dignitatem comparare, Craſſo augere, Pompeio retinere cupientibus, omnibuſque pariter potentiæ cupidis, de inuadenda Rep. facilè conue-

uenit. Ergo cum mutuis viribus in ſuum quiſque decus niteretur, Galliam Cæſar inuadit: Craſſus Aſiam, Pompeius Hiſpaniam, tres maximos exercitus: & iam ſic orbis imperium, ſocietate trium principum occupatur. Decem annos traxit iſta dominatio. Exindè quoniam mutuo metu tenebantur, Craſſi morte apud Parthos, & morte Iuliæ Cæſaris filiæ, quæ nupta Pompeio, generi, ſocerique concordiam matrimonij fœdere tenebat, ſtatim æmulatio erupit. Iam Pompeio ſuſpectæ Cæſaris opes, & Cæſari Pompeiana dignitas grauis. Nec hic ferebat parem, nec ille ſuperiorem. (Nefas) ſic de principatu laborabant, tanquam duos tanta imperij fortuna non caperet. Ergo Lentulo, Marcelloque Conſulibus rupta prima coniurationis fide, de ſucceſſione Cæſaris Senatus, ideinque Pompeius agitabat; nec ille abnuebat, ſi ratio ſui proximis comitijs haberetur Conſulatus; abſenti, quem decem tribus, fauente Pompeio, nuper decreuerant, tum diſſimulante eodem negabant. Veniret, & peteret maiorum more. Ille contra flagitare decreta, ac niſi in fide permanerent, non ſe dimiſſurum exercitum. Ergo vt in hoſtem decernitur. His Cæſar agitatus, ſtatuit præmia armorum armis defendere. Prima ciuilis belli arena Italia fuit: cuius arces leuibus præſidijs Pompeius inſederat, ſed omnia ſubito Cæſaris impetu oppreſſa ſunt. Prima Arimino ſigna cecinerunt. Tum pulſus Etruria Libo, Vmbria Thermus, Domitius Corfinio. Et per-

actum

actum erat bellum ſine ſanguine, ſi Pompeium Brunduſij opprimere, vt cœperat, potuiſſet. Sed ille per obſeſſi clauſtra portus nocturna fuga euaſit. Turpe dictu, modò Princeps patrum, pacis, bellique moderator, per triumphatum à ſe mare lacerata, & penè inermi naui fugiebat. Nec Pompeius ab Italia, quàm Senatus ab vrbe fugatur prior: quam penè vacuam metu, Cæſar ingreſſus Conſulem ſe ipſe facit. Ærarium quoque ſanctum quia tardius aperiebant Tribuni, iuſſit effringi, cenſumque, & patrimonium Populi Romani antè rapuit, quàm Imperium. Pulſo, fugatoque Pompeio, maluit priùs ordinare Prouincias, quàm ipſum ſequi. Siciliam, & Sardiniam annonæ pignora, per legatos habuit. Nihil hoſtile erat in Gallia, pacem ipſe fecerat. Sed ad Hiſpanienſes Pompeij exercitus tranſeunti per eam Duci, portas claudere auſa Maſſilia eſt. Miſera, dum cupit pacem, belli metu in bellum incidit; ſed quia tutis muris erat, vinci eam ſibi iuſſit abſenti. Græcula ciuitas, non pro mollitie nominis, & vallum cædere, & incendere machinas auſa, & congredi nauibus: ſed Brutus, cui mandatum erat bellum, victos terra, marique perdomuit: mox dedentibus ſeſe ablata omnia præter (quam potiorem omnibus habebant) libertatem. Anceps, variumque, & cruentum in Hiſpania bellum cum legatis Cn. Pompeij Petreio, & Afranio; quos Ilerdæ caſtra habentes, apud Sicorim amnem obſidere, & ab oppido intercludere aggreditur. Interim obundatione verni flu-

fluminis, commeatibus prohibet. Sic fame caſtra tentata ſunt, obſeſſorque ipſe quaſi obſidebatur: ſed vbi pax fluminis rediјt, populationibus, & pugna campos aperuit, iterum ferox inſtat: & cedentes ad Celtiberiam conſecutus, aggere, & vallo, & per hæc ſiti ad deditionem compulit. Sic citerior Hiſpania recepta eſt, nec vlterior moram fecit. Quid enim vna poſt quinque legiones? Itaque vltro cedente Varrone Gades, Fretum, Oceanus, omnia felicitatem Cæſaris ſequabantur. Aliquid tamen aduerſus abſentem ducem auſa fortuna eſt circa Illyricum, & Africam, quaſi de induſtria proſpera eius aduerſis raderentur. Quippè cum fauces Adriatici maris iuſſi occupare Dolabella, & Antonius, ille Illyrico, hic Corcyræo littore caſtra poſuiſſent, iam maria latè tenente Pompeio, repentè caſtra legatus eius Octauius Libo ingentibus copijs claſſicorum vtrumque circumuenit: deditionem fames extorſit Antonio. Miſſæ quoque à Baſillo in auxilium eius rates, quales inopia nauium fecerat: noua Pompeianorum arte Cilicum, actis ſub mare funibus, captæ quaſi per indaginem. Duas tamen æſtus explicuit: vna, quæ Opiterginos ferebat, in vadis hæſit, memorandumque poſteris exitum dedit. Quippè vix mille iuuenum manus, circumfuſi vndique exercitus per totum diem tela ſuſtinuit; & cum exitum virtus non haberet, tamen ne in deditionem veniret, hortante Tribuno Vulteio mutuis ictibus, in ſe concurrit. In Africa quoque par & vir-

& virtus, & calamitas Curionis fuit, qui ad recipiendam prouinciam miſſus, pulſo, fugatoque Varone iam ſuperbus, ſubitum Iubæ regis aduentum, equitatumque Maurorum ſuſtinere non potuit. Patebat victo fuga, ſed pudor ſuaſit, vt amiſſum ſua temeritate exercitum, morte ſequeretur. Sed iam debitum par fortuna flagitante, ſedem bello Pompeius Epiron elegerat, nec Cæſar moratus, quippè ordinatis à tergo omnibus quamuis hyems media prohiberet tempeſtate, ad bellum nauigauit: poſitiſque ad Oricum caſtris, cum pars exercitus ob inopiam nauium cum Antonio dimiſſa Brunduſij moram faceret, adeò impatiens erat, vt ad arceſſendos eos, ardente ventis mari, nocte concubia, ſpeculatorio nauigio ſolus ire tentauerit. Extat ad trepidum tanto diſcrimine gubernatorem vox ipſius: Qui times? Cæſarem vehis. Contractis in vnum vndique omnibus copijs, poſitiſque cominus caſtris, diuerſa erant ducum conſilia. Cæſar pro natura ferox, & conficiendæ rei cupidus, oſtentare aciem, prouocare, laceſſere, nunc obſidione caſtrorum, quæ erant ſexdecim millium vallo obducta. (Sed quid his obeſſet obſidio, qui patente mari omnibus copijs abundarent?) nunc expugnatione Dyrrachij irrita, (quippè quam vel ſitus inexpugnabilem faceret.) Ad hoc aſſiduis in eruptionem hoſtium prælijs (quo tempore egregia virtus Scæuæ centurionis emicuit, cuius in ſcuto centum, atque viginti tela ſedere) iam verò direptione

ptione vrbium ſociarum, cum Oricum, & Comphos: & alia caſtella Theſſaliæ vaſtaret: Pompeius aduerſus hæc nectere moras, tergiuerſari ſimul, vt hoſtem interclusum vndique inopia commeatuum terreret, vtque ardentiſſimi ducis conſeneſceret impetus. Nec diutiùs profuit duci ſalutare conſilium. Milities otium, ſocij moram, principes ambitum ducis increpabant. Sic præcipitantibus fatis, prælio functa eſt Theſſalia, & Philippicis campis, vrbis, imperij, generis humani fata commiſſa ſunt. Nunquam vllo loco tantum virium Pop.Romanus, tantum dignitatis fortuna vidit. Trecenta ampliùs millia hinc, & illinc præter auxilia regum, & Senatus. Nunquam imminentis ruinæ manifeſtiora prodigia, fuga victimarum, examina, inſignes interdiu tenebræ. Dux ipſe, & nocturna imagine theatri ſui audiens plauſum in modum planctus circumſonare, & mane cum pullo amiculo (nefas) apud principia conſpectus. Nunquam acrior, neque alacrior exercitus Cęſaris fuit. Inde claſſica priùs, Inde tela. Annotatum quoque committentis a ciem Craſtini pilum, qui mox adacto in os gladio, ſic inter cadauera repertus, libidinem, ac rabiem, qua pugnauerat, ipſa nouitate vulneris præferebat. Sed nec minùs admirabilior illius exitus belli: Quippè cum Pompeius adeo equitum copia abundaret, vt facilè circumuenturus ſibi Cæſarem videretur, circumuentus ipſe eſt. Nam cum diu æquo marte contenderent, iuſſuque Pompeij fuſus à cornu erupiſſet equita-

tus, repentè hinc ſigno dato Germanorum cohortes tantum in effuſſos equites fecere impetum, vt illi eſſe pedites, hi venire in equis viderentur. Hanc ſtragem fugientis equitatus, leuis armaturæ ruina comitata eſt. Tunc terrore latiùs dato, turbantibus inuicem copijs, reliqua ſtrages quaſi vna manu facta eſt. Nec vlla res magis exitio fuit, quàm ipſa exercitus magnitudo. Multus in eo prælio Cæſar fuit, mediuſque inter Imperatorem, & militem. Voces quoque obequitantis exceptæ, altera cruenta, ſed docta, & ad victoriam efficax; Miles, faciem feri: altera ad iactationem compoſita, Parce ciuibus: cum ipſe ſequeretur. Felicem vtcunque in malis Pompeium, ſi eadem ipſum, quæ exercitum eius, fortuna traxiſſet. Superſtes dignitati ſuæ vixit, vt cum maiore dedecore per Theſſalica Tempe equo fugeret, pulſus Latiſſa, in deſerto Ciciliæ ſcopulo, fugam in Parrhos, Africam, vel Ægyptum agitaret, vt denique in Peluſiaco littore, imperio vtiliſſimi regis, conſilijs ſpadonum, & ne quid malis deſit, Septimij deſertoris ſui gladio trucidatus, ſub oculis vxoris ſuæ, liberorumque moreretur. Quis non peractum eſſe cum Pompeio crederet bellum? Atqui acriùs multò, atque vehementiùs Theſſalici incendij cineres recaluere. Et in Ægypto quidem aduerſus Cæſarem ſine partibus bellum. Quippe cum Ptolemæus rex Alexandriæ, ſummum ciuilis belli ſcelus peregiſſet, fœduſque amicitiæ cum Cæſare medio Pompeij capite ſanxiſſet, vltionem

tant

tanti viri manibus quærente fortuna, cauſſa non defuit. Cleopatra regis ſoror affuſa Cæſaris genibus, partem regni repoſcebat. Aderat puellæ forma, & quæ duplicaretur ex illo, quod talis paſſa videbatur iniuriam; odium ipſius regis, qui Pompeij cædem, partium fato, non Cæſari dederat, haud dubiè idem in ipſum auſurus, ſi expediſſet. Quam vbi Cæſar reſtitui iuſſit in regnum, ſtatim ab eiſdem percuſſoribus Pompeij obſeſſus in regia, quamuis exigua manu, ingentis exercitus molem mira virtute ſuſtinuit. Ac primum ædificiorum proximorum, atque naualium incendio, infeſtorum hoſtium tela ſubmouit: mox in peninſulam Pharon ſubitus euaſit: inde depulſus in maria, mira felicitate ad proximam claſſem enatauit, relicto quidem in fluctibus paludamento, ſeu fato, ſeu conſilio, vt illud ingruentibus hoſtium telis, ſaxiſque peteretur. Tandem receptus à claſſicis ſuis, vndique ſimul hoſtes adortus, de imbelli, ac perfida gente, iuſta generi Manibus dedit. Quippè, & Theodotus magiſter, auctor totius belli, & ne virilia quidem portenta, Photinus, atque Ganymedes, diuerſi per maria, & tranſfugio, & morte conſumpti. Regis ipſius corpus obrutum limo repertum eſt in aureæ loricæ honore. In Aſia quoque nouus motus rerum à Ponto, planè quaſi de induſtria captante fortuna hunc Mithridatico regno exitum, vt à Pompeio pater, à Cæſare filius vinceretur. Rex Pharnaces magis diſcordiæ noſtræ fiducia, quàm virtutis ſuæ, infeſto

in

in Cappadociam agmine ruebat. Sed hunc Cæſar aggreſſus, vno & (vt ſic dixerim) non toto prçlio obtriuit, more fulminis, quod vno, eodemque momento venit, percuſſit, abſceſſit. Nec vanã de ſe prædicatio eſt Cæſaris, ante victum hoſtem eſſe, quàm viſum. Sic cum exteris. At in Africã cum ciuibus multò atrociùs, quàm in Pharſaliã. Huc reliquias partium naufragi quidem furoris æſtus expulerat: nec reliquias diceres, ſed integrum bellum. Sparſæ magis, quàm oppreſſæ vires erant. Auxerat ſacramentum ipſa clades Imperatorjs: nec degenerabat ducum ſucceſſio. Quippè ſatis amplè ſonabant in Pompeiani nominis locum, Cato, & Scipio. Acceſſit copijs Mauritanus rex Iuba, videlicet vt latiùs vinceret Cæſar. Nihil ergo inter Pharſaliam, & Thapſon, niſi quòd amplior, eòque acrior Cæſarianorum impetus fuit, indignantium poſt Pompeium creuiſſe bellum; Denique quod aliàs nunquam, ante imperium ducis ſua ſpontè ſigna cecinerunt. Strages à Iuba cœpit, eius elephanti bellorum rudes & nuper à ſylua, conſternati ſubito clangore, ſtatim, & exercitus in fugam, & duces fortiùs, quàm vt effugerent, non inconſpicua tamen morte omnium. Iam Scipio naue fugiebat, ſed aſſecutis eum hoſtibus, gladium per viſcera exegit, & vbi eſſet quodam requirente, reſpondit hoc ipſum, Benè ſe habet Imperator. Iuba cum ſe recepiſſet in regiã magnificè epulatus poſtero die cum Petreio fugæ comite, ſuper mẽſas, & pocula interficiendũ

ſe

ſe ei præbuit. Ille, & regi ſuffecit, & ſibi, cum interim ſemeſi in medio cibi, & parentalia fercula regio ſimul, Romanoque ſanguine madebant. Cato non interfuit bello, poſitiſque ad Bagradam caſtris, Vticam velut altera Africæ clauſtra, ſeruabat. Sed accepta partium clade, nihil cunctatus (vt ſapiente dignum erat) mortem etiam lætus acciuit. Nam poſtquam filium, comiteſque ab amplexu dimiſit, in nocte lecto ad lucernam Platonis libro, qui immortalitatem animæ docet, paululum quieuit: tum circa primam vigiliam ſtricto gladio reuelatum manu pectus ſemel, iterumque percuſſit. Auſi poſt hoc virum medici violare fomentis. Ille paſſus dum abſcederent, reſcidit plagas, ſecutaque vis ſanguinis moribundas manus in ipſo vulnere reliquit. Quaſi non eſſet vſquam dimicatum, ſic arma rurſus, & partes: quantòque Africa ſupra Theſſaliam fuit; tantò Africam ſuperabat Hiſpania: plurimumque fauoris partibus dabat fraternitas ducum, & pro vno duos ſtare Pompeios. Itaque nuſquam atrociùs, nec tam ancipiti marte concurſum eſt. Primum in ipſo oſtio Oceani Varus, Didiuſque legati conflixere. Sed acriùs fuit cum ipſo mari, quàm inter ſe nauibus bellum. Siquidem velut furorem ciuium caſtigaret Oceanus, vtramque claſſem naufragio cecidit. Quinam ille horror? cum eodem tempore fluctus, procellæ, armamenta confligerent? adde ſitus ipſius formidinem, vergentia in vnum, hinc Hiſpaniæ, inde Mauritaniæ littora, mare & inteſtinum

& externum; imminenteſque Herculis ſpeculas, cum omnia vndique ſimul prælio, & tempeſtate ſæuirent. Mox circa obſidiones vrbium vtrinque diſcurſum eſt, quæ miſeræ inter hos, atque illos duces ſocietatis Romanæ pœnas dabant. Omnium poſtrema certaminum Munda. Hic non pro cætera felicitate, ſed anceps, & diu triſte prælium, vt planè videretur neſcio quid deliberare fortuna. Sane & ipſe ante aciem mœſtior, non ex more Cæſar ſiue reſpectu fragilitatis humanæ, ſiue nimiam proſperorum ſuſpectam habens continuationem, vel eadem timens, poſtquam idem eſſe cœperat, quod Pompeius. Sed in ipſo prælio, quod nemo vnquam meminerat, cum diu pari marte acies nihil aliud, quàm occiderent, in medio ardore pugnantium ſubitò ingens inter vtroſque ſilentium, quaſi conueniſſent, hic omnium ſenſus erat. Nouiſſimè illud inuſitatum Cæſaris oculis (nefas) poſt XIV. annos, probata veteranorum manus gradum retrò dedit. Quod & ſi nondum fugerat apparebat tamen pudore magis, quàm virtute reſiſtere. Itaque ablegato equo, ſimilis furenti primam in aciem procurrit. Ibi prenſare fugientes, confirmare; per totum denique agmen oculis, manibus, clamore volitare. Dicitur in illa perturbatione, & de extremis agitaſſe ſecum, & ita manifeſto vultu fuiſſe, quaſi occupare manu mortem vellet, niſi cohortes hoſtium quinque per tranſuerſam aciem actæ, quas Labienus periclitantibus caſtris præſidio miſerat, fugæ ſpeciem

præ-

præbuiſſent: hoc aut & ipſe credidit, aut dux callidus arripuit in occaſionem, & quaſi in fugientem inuectus, ſimul & ſuorum erexit animos, & hoſtes perculit. Nam hi dum ſe putant vincere, fortiùs ſequi; inde Pompeiani dum fugere credunt ſuos, fugere cœperunt. Quanta fuerit hoſtium cædes, ira, rabieſque victoribus, ſic æſtimari poteſt: hoc à prælio profugi, cum ſe Mundæ recepiſſent, & Cæſar obſideri ſtatim victos imperaſſet, congeſtis vndique cadaueribus agger effectus eſt, quæ pilis, iaculiſque confixa inter ſe tenebantur: fœdum etiam inter barbaros. Sed videlicet victoriam deſperantibus Pompeij liberis, Cneum prælio profugum, crure ſaucio deſerta, & auia petentem, Ceſennius apud Lauronem oppidum conſecutus pugnantem (adeò nondum deſperauerat) interfecit. Sextum fortuna in Celtiberia interim abſcondit: alijſque poſt Cæſarem bellis reſeruauit. Cæſar in patriam victor inuehitur. Primum de Gallia triumphum tranſmiſerat Rhenus, Rhodanus, & ex auro captiuus Oceanus. Alterum Laurus Ægyptia. Tunc in ferculis Nilus, Arſinoe, & ad ſimulacrum ignium ardens Pharus. Tertius de Pharnace currus, & Ponto. Quartus Iubam, & Mauros, & bis ſubactam oſtendebat Hiſpaniam. Pharſalia, & Thapſus, & Munda nuſquam, & quanto maiora erant, de quibus non triumphabat? Hic aliquando finis armis fuit, reliqua pax incruenta, penſatumque clementia bellum. Nemo cæſus imperio, præter Afranium: Satis igno-

uerat ſemel; & Fauſtum Syllam, didicerat generum timere: filiamque Pompeij cum patruelibus ex Sylla; hic poſteris cauebatur. Itaque non ingratis ciuibus omnes honores vnum in principem congeſti; circa templa imagines: in theatro diſtincta radijs corona; ſuggeſtus in curia; faſtigium in domo, menſis in cœlo: ad hæc pater ipſe patriæ; perpetuuſque Dictator. Nouiſſimè, dubium an ipſo volente, oblata pro roſtris ab Antonio Conſule, regni inſignia; quæ omnia velut infulæ in deſtinatam morti victimam congerebantur. Quippè clementiam principis vicit inuidia, grauiſque erat liberis ipſa beneficiorum potentia: nec diutiùs dilatio donata eſt: ſed Brutus, & Caſſius, alijque patricij conſenſerunt in cædem Principis. Quanta vis fati? manauerat latè coniuratio; libellus etiam Cæſari datus eodem die; nec perlitare centum victimis potuerat; venit in curiam tamen, expeditionem Parthicam meditans; ibi in curuli ſedentem eum Senatus inuaſit, tribuſque, & viginti vulneribus ad terram datus eſt. Sic ille, qui terrarum orbem ciuili ſanguine impleuerat, tandem ipſe ſanguine ſuo curiam impleuit.

CAP. III.

Cæſar Auguſtus.

POpulus Romanus Cæſare, & Pompeio trucidatis, rediјſſe in ſtatum priſtinæ libertatis vide-

ba-

batur, & redierat, niſi aut Pompeius liberos, aut Cæſar hæredem reliquiſſet; vel, quod vtroq; perniciosiùs fuit, ſi non collega quondam, mox æmulus Cæſarianæ potentiæ, fax, & turbo ſequentis ſæculi ſuperfuiſſet Antonius. Quippè dum Sextus paterna repetit, trepidatum toto mari; dum Octauius mortem partis vlciſcitur, iterùm fuit mouenda Theſſalia; dum Antonius varius ingenio, aut ſucceſſorem Cæſeris indignatur Octauium; aut amore Cleopatræ deſciſcit in regem: nam aliter ſaluus eſſe non potuit, niſi confugiſſet ad ſeruitutem. Gratulandum tamen in tanta perturbatione eſt, quòd potiſſimum ad Octauiū Cæſarem Auguſtum ſumma rerum redijt, qui ſapientia ſua, atq; ſolertia, perculſum vndique, & perturbatum ordinauit imperij corpus, quod ita haud dubiè nunquam coire, & conſentire potuiſſet, niſi vnius præſidis nutu, quaſi anima, & mente regeretur. Marco Antonio, & Publio Dolabella Conſulibus, Imperium Romanum, iam ad Cæſares transferente fortuna, varius, & multiplex motus ciuitatis fuit; quodque in annua Cœli conuerſione fieri ſolet, vt mota ſydera tonent, ac ſuo flexu tempeſtatem ſignificent: ſic in Romanæ dominationis, ideſt, humani generis conuerſione penitus intremuit, omnique genere diſcriminum, ciuilibus, terreſtribus, ac naualibus bellis, omne imperij corpus agitatum eſt.

CAP. IV.

Bellum Mutinenſe.

PRima ciuilium motuum cauſſa, teſtamentum Cæſaris fuit: cuius ſecundus hæres Antonius, prælatum ſibi Octauium furens, inexpiabile contra adoptionem acerrimi iuuenis ſuſceperat bellum. Quippè cum intra decem, & octo annos tenerum, & obnoxium, & opportunum iniuriæ iuuenem videret, ipſe plane & conuicijs Cæſaris dignitatem, & furtis hæreditatem lacerare: ipſum inſectari probris, & cunctis artibus adoptionem Iuliæ gentis cum inhibere non deſineret, denique ad deprimendum iuuenem, palàm arma moliri, & parato exercitu in Ciſalpina Gallia reſiſtentem motibus ſuis Decimum Brutum obſidebat. Octauius Cæſar ætate, & iniuria fauorabilis, & nominis maieſtate, quod ſibi indueràt, reuocatis ad arma veteranis, priuatus, (quis crederet?) Conſulem aggreditur: obſidione Mutinæ liberat Brutum, Antonium exuit caſtris. Tum quidem etiam manu pulcher apparuit: nam cruentus, & ſaucius aquilam à moriente ſignifero traditam, ſuis humeris in caſtra referebat.

CAP. V.

Bellum Peruſinum.

ALterum bellum concitauit agrorum diuiſio, quos Cæſar veteranis in caſtris pretium militiæ perſoluebat. Semper aliàs Antonij peſſimum angenium, Fuluia gladio cincta, virilis militiæ vxor agitabat. Ergo depulſos agris colonos inuocando, iterum in arma ierat. Hic verò iam nociuatis, ſed totius Senatus ſuffragijs iudiatum hoſtem Cæſar aggreſſus, intra Peruſiæ muros redegit; compulitque ad extrema deditionis, turpi, & nihil non experta fame.

CAP. VI.

Triumuiratus.

CVm ſolus etiam grauis paci, grauis Reipublicæ eſſet Antonius, quaſi ignis incendio Lepidus cceſſit; quia contra duos exercitus neceſſe fuit venire in cruentiſſimi fœderis ſocietatem. Diuerſa omnium voto incendia; Lepidum diuitiarum cupido, quarum ſpes ex turbatione Reipublicæ; Antonium vltiones de his, qui ſe hoſtem iudicaſſent; Cæſarem inultus pater, & manibus eius graues Caſſius, & Brutus agitabant. In hoc velut fœdus, pax inter tres Duces componitur: apud

Con-

confluentes inter Peruſiam, & Bononiam iungunt manus, & exercitus conſalutant. Nullo bono more Triumviratus inuaditur. Oppreſſa armis Repub. redit Syllana proſcriptio, cuius atrocitas nihil in ſe minùs habet, quàm numerum CXL. Senatorum; exitus fœdi, truces, miſerabiles, toto terrarum orbe fugientium. Pro quibus quis pro indignitate rei, non ingemiſcat? Cum Antonius concedente Cæſare auunculum ſuum, Lepidus L. Paulum fratrem ſuum proſcripſerit? Romæ capita cæſorum proponere in roſtris iam vſitatum erat. Verùm ſic quoque ciuitas lachrymas tenere non potuit, cum reſciſſum Ciceronis caput in illis ſuis roſtris videretur; nec aliter ad videndum, quàm ſolebat ad audiendum concurreretur. Hæc ſcelera, in Antonij, Lepidique tabulis. Cæſar percuſſoribus patris contentus fuit. Hæc quoque niſi multa ſuiſſet, etiam iuſta cædes haberetur.

CAP. VII.

Bellum Caſsij, & Bruti.

BRutus, & Caſſius ſic Cæſarem, quaſi Tarquinium Regem depuliſſe regno videbantur: ſed libertatem, quam maximè reſtitutam voluerunt, illo ipſo parricidio perdidere. Igitur cæde perfecta, cum veteranos Cæſaris, nec immeritò timerent, ſtatim è curia in Capitolium confugerant: nec illis ad vltionem deerat animus, ſed ducem

non

non habebant. Igitur cum appareret quæ ſtrages Reipubl. immineret; diſplicuit vltio, cum Conſulis abolitione decreta. Ne tamen publici doloris oculos ferrent, in prouincias ab illo ipſo, quem occiderant Cæſare datas, Syriam, & Macedoniam conceſſerant. Sic vindicta Cæſaris dilata potiùs, quàm oppreſſa eſt. Igitur ordinata magis vt poterat, quàm vt decebat, in Triumuiros Rep. relicto ad vrbis præſidium Lepido, Cæſar cum Antonio in Caſſium, Brutumque ſuccingitur. Illi comparatis ingentibus copijs, eandem illam, quæ fatalis Cn. Pompeio fuit, arenam inſederant. Sed nec tum imminentia cladis deſtinatæ ſigna latuere. Nam & aſſuetæ cadauerum pabulo volucres, caſtra quaſi iam ſua circumuolabant. In aciem prodeuntibus Æthiops obuius nimis apertè ferale ſignum fuit. Ipſique Bruto per noctem, cum illato lumine ex more aliqua ſecum agitaret, atra quædam imago ſe obtulit, & quæ eſſet, interrogata, tuus, inquit, malus Genius; hoc dixit, & ſub oculis mirantis euanuit. Pari in meliora præſagio in Cæſaris caſtris omnia aues, victimæque promiſerant. Sed nihil illo præſentius, cùm Cæſaris medicus ſomnio admonitus eſt, vt Cæſar caſtris excederet, quibus capi imminebat; vt factum eſt. Acie namque commiſſa cum pari ardore aliquamdiù dimicatum foret, & quamuis duces non eſſent tunc præſentes, cum alterum corporis ægritudo, illum metus, & ignauia ſubduxiſſet; ſtabat tamen pro partibus inuicta for-

tuna

tuna & vltoris, & qui vindicabatur. Primùm adeò anceps fuit, & par vtrinque diſcrimen, vt exitus prælij docuit. Capta ſunt hinc Cæſaris caſtra, inde Caſſij. Sed quantò efficacior eſt fortuna, quàm virtus! & quàm verum eſt, quod moriens efflauit: Non in re, ſed in verbo tantùm eſſe virtutem. Victoriam illi prælio error dedit. Caſſius inclinato cornu ſuorum, cum captis Cæſaris caſtris rapido impetu recipientes ſe equites videret, fugere arbitratus, euadit in tumulum; indè puluere, & ſtrepitu, etiam nocte vicina, eximentibus geſtæ rei ſenſum; cum ſpeculator quoque in id miſſus tardiùs renunciaret, tranſactum de partibus ratus, vni ex proximis auferendum præbuit caput. Brutus cum in Caſſio etiam ſuum animum perdidiſſet, ne quid ex conſtituti fide reſignaret, (ita enim par ſupereſſe bello conuenerat,) ipſe quoque vni comitum ſuorum confodiendum præbuit latus. Quis ſapientiſſimos viros non miretur, ad vltimum non ſuis manibus vſos? niſi hoc quoque ex perſuaſione non defuit, ne violarent manus; ſed in abolitione ſanctiſſimarum, pientiſſimarumque animarum iudicio ſuo, ſcelere alieno vterentur.

CAP.

CAP. VIII.

Bellum cum Sexto Pompeio.

SVblatis percuſſoribus Cæſaris, ſupererat Pompeij domus. Alter iuuenum in Hiſpania occiderat, alter fuga euaſerat, contractiſque infelicis belli reliquijs, cum inſuper ergaſtula armaſſet, Siciliam, Sardiniamque habebat. Iam & claſſe medium mare inſederat. O quàm diuerſus à patre! Ille Cilicas extinxerat: hic ſecum piratas nauales agitarat. Tanta mole belli penitus in Siculo freto iuuenis oppreſſus eſt; magnique famam ducis ad inferos ſecum tuliſſet, ſi nihil tentaſſet vlteriùs, niſi quòd magnæ indolis ſignum eſt, ſperare ſemper. Perditis enim rebus profugit, Aſiamque velis petijt, venturus ibi in manus hoſtium, & catenas, & quod miſerrimum eſt fortibus viris; ad hoſtium arbitrium ſub percuſſore moriturus. Non alia poſt Xerxem miſerabilior fuga. Quippè modo trecentarum quinquaginta nauium Dominus, cum ſex, ſeptemue fugiebat, extincto prætoriæ nauis lumine, annulis in mare abiectis, pauens, atque reſpectans, & tamen non metuens ne periret.

CAP. IX.

Bellum Parthicum duce Ventidio.

QVamuis in Caſſio, & Bruto partes ſuſtuliſſet; & in Pompeio totum partium nomen aboleſſet; nondum tamen ad pacis ſtabilitatem profecerat Cæſar, cum ſcopulus, & nodus, & mora publicæ ſecuritatis ſupereſſet Antonius: nec ille defuit vitijs quin periret: immo omnia expertus ambitu, & luxuria: primùm hoſtes, deinde ciues. tandem etiam terrore ſui ſæculum liberauit. Parthi clade Craſſiana altiùs animos erexerant, ciuileſque Populi Romani diſcordias læti acceperant: itaque vt prima affulſit occaſio, non dubitauerunt erumpere; vltro quidem inuitante Labieno, qui miſſus à Caſsio, Brutoque, (qui furor ſcelerum) ſollicitauerat hoſtes in auxilium, & illi Pacoro duce regio iuuene, diſſipant Antoniana præſidia. Caſca legatus, ne veniret in poteſtatem, à gladio ſuo impetrauit. Denique ablata Syria, emanabat latiùs malum, hoſtibus ſub auxilij ſpecie ſibi vincentibus, niſi Ventidius, & hic legatus Antonij, incredibili felicitate, & Labieni copias, ipſumque Pacorum, & omnem Parthicum equitatum toto inter Orontem, & Euphratem ſinu latè cecidiſſet. Viginti ampliùs millium fuit: nec ſine conſilio ducis, qui ſimulato metu, adeò paſſus eſt hoſtem caſtris ſuccedere, donec abſumpto iactus

ſpa-

ſpatio, adimeret vſum ſagittarum. Rex fortiſſimè dimicans cecidit, mox circumlato eius per vrbes, quæ deſciuerant, capite, Syria, ſine bello recepta. Sic Craſſianam cladem Pacori cæde penſauimus.

CAP. X.

Bellum Parthicum cum Antonio.

EXpertis inuicem Parthis, atque Romanis, cum Craſſus, atque Pacorus vtrinque virium mutuarum documenta feciſſent, pari rurſus reuerentia integrata amicitia, & quidem ab ipſo fœdus Antonio cum Rege percuſſum. Sed immenſa vanitas hominis, dum titulorum cupidine Araxem, & Euphratem ſub imaginibus ſuis labi concupiſcit, neque cauſſa, neque conſilio, ac ne imaginaria quidem belli conditione, quaſi hoc quoque ex arte ducis eſſet obrepere, relicta repente Syria in Parthos impetum facit. Gens præter armorum fiduciam ſimulat trepidationem, & in campos fugam. Hic ſtatim quaſi victor ſequebatur; cum ſubitò nec magna hoſtium manus ex improuiſo, & iam in feſſos via, ſub veſpere velut nimbus erupit, & miſſis vndique ſagittis, duas legiones operuerunt. Nihil acciderat in comparationem cladis, quæ in poſterum diem imminebat, niſi interueniſſet Deûm miſeratio. Vnus ex clade Craſſiana Parthico habitu caſtris adequitat, & ſalute Latinè data, cum fidem

ipſo feciſſet, quid immineret, edocuit; iam affuturum cum omnibus copijs regem: irent retrò, peterentque montes: ſic quoque hoſtem fortaſſe non defore. Atque ita ſecuta eſt minor vis hoſtium, quàm imminebat. Adfuit tamen, deletæque reliquæ copiæ forent, niſi vrgentibus telis in modum grandinis, quadam ſorte quaſi docti, procubuiſſent in genua milites, & elatis ſuper capita ſcutis, cęſorum ſpeciem præbuiſſent. Tum Parthus arcus inhibuit. Deindè Romani cum ſe rurſus extuliſſent, adeò res miraculo fuit, vt vnus ex Barbaris miſerit vocem; Ite, & benè valete Romani; meritò vos victores fama gentium loquitur, qui Parthorum tela fugiſtis. Non minor ex aqua poſteà, quàm ab hoſtibus clades. Infeſta primum ſiti regio, tum quibuſdam Salmacidis fluuius infeſtior; nouiſſimèque cum iam ab inualidis, & auidè hauriebatur, noxię etiam dulces fuere. Mox, & ardores per Armeniam, & niues per Cappadociam, & vtriuſque cęli ſubita mutatio pro peſtilentia fuit. Sic vix tertia parte de XVI. legionibus reliqua, cum argentum eius paſſim dolabris concideretur; & ſubindè inter moras mortem à gladiatore ſuo flagitauiſſet, egregius Imperator, tandem profugit in Syriam; ibique incredibili quadam mentis vecordia ferocior aliquantò factus eſt, quaſi viciſſet; qui euaſerat.

CAP.

CAP. XI.

Bellum Actiacum cum Antonio, & Cleopatra.

FVror Antonij quatenus per ambitum non interiret, & luxu, & libidine extinctus eſt. Quippè poſt Parthos, cum exoſus arma in otio ageret, captus amore Cleopatræ, quaſi benè geſtis rebus; in regio ſe ſinu reficiebat. Hęc mulier Ægyptia ab ebrio Imperatore pretium libidinum Romanum Imperium petit. Et promiſit Antonius: quaſi facilior eſſet Partho Romanus. Igitur dominationem parare, nec tacitè; ſed patriæ, nominis, togæ, faſcium oblitus, totus in monſtrum illud vt mente, ita animo quoque, cultuque deſciuerat. Aureum in manu baculum, ad latus, & in acie, purpurea veſtis, ingentibus obſtricta gemmis, diadema aderat, vt Regina rex ipſe frueretur. Ad primam nouorum motuum famam Cæſar à Brundiſio traiecerat, vt venienti bello occurreret; poſitiſque in Epiro caſtris, Leucadem inſulam, montemque Leucatem, & Ambracij ſinus cornua infeſta claſſe ſuccinxerat. Nobis CCCC, ampliùs naues CC. nôn minùs hoſtium: ſed numerum magnitudo penſabat. Quippè à ſenis in nouenos remotum ordines: adhoc turribus, atque tabulatis alleuatæ, caſtellorum, & vrbium ſpecie; non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur: quæ quidem ipſa moles exitio fuit. Cæſaris naues à triremibus

in ſenos,nec ampliùs ordines creuerant: itaque habiles in omnia, quæ vſus poſcebat, ad impetus, & recurſus, flexuſque capiendos, illas graues, & ad omnia præpeditas, ſingulas plures adortæ, miſſilibus ſimul, tum roſtris, ad hoc ignibus iactis, ad arbitrium diſſipauere. Nec vlla re magis hoſtilium copiarum apparuit magnitudo, quàm poſt victoriam. Quippè immenſa claſſis naufragio belli facto, toto mari ferebatur, Arabumque, & Sabæorum, & mille aliarum gentium Aſiæ ſpolia, purpuram, aurumque in ripam aſſiduè mota ventis maria reuomebant. Prima dux fugæ Regina cum aurea puppe, veloque purpureo ſe in altum dedit: mox ſecutus Antonius: ſed inſtare veſtigijs Cæſar. Itaque nec præparata in Oceanum fuga, nec munita præſidijs vtraque Ægypti cornua Paretonium, atque Peluſium profuere: propè manu tenebantur. Prior ferrum occupauit Antonius, Regina ad pedes Cæſaris prouoluta tentauit oculos ducis, fruſtra; nam pulchritudo intra pudicitiam Principis fuit. Nec illa de vita, quæ offerebatur, ſed de parte Regni laborabat: quod vbi deſperauit à Principe, ſeruarique ſe triumpho vidit, incautiorem nacta cuſtodiam, in Mauſoleum ſe (ſepulchra Regum ſic vocant) recepit: vbi maximo, vt ſolebant, induta cultu, in differto odoribus ſolio iuxta ſuum ſe collocauit Antonium, admotiſque ad venas ſerpentibus, ſic morte quaſi ſomno ſoluta eſt.

CAP.

CAP. XII.

Bella aduerſus gentes exteras.

HIc finis armorum ciuilium: reliqua aduerſus exteras gentes: quæ diſtricto circa mala ſua Imperio, diuerſis orbis oris emicabant. Noua quippè pax: necdum aſſuetæ frenis ſeruitutis tumidæ gentium, inflatæque ceruices, ab impoſito nuper iugo reſiliebant. Ad Septemtrionem conuerſa ferme plaga ferociùs agebat. Norici, Illyrij, Pannonij, Dalmatæ, Miſij, Thraces, & Daci, Sarmatæ, atque Germani. Noricis animos dabant Alpes, atque niues, quò bellum non poſſet aſcendere. Sed omnes illius cardinis populos, Brennos, Senones, atque Vindelicos, per priuignum ſuum Claudium Druſum pacauit. Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facilè vel mulieres oſtendere; quæ deficientibus telis, infantes ipſos afflictos humo in ora militum aduerſa miſerunt. Illyrij quoque ſub Alpibus agunt, imaſque valles earum, & quædam quaſi clauſtra cuſtodiunt, abruptis torrentibus implicati. In hos expeditionem ipſe ſumpſit, fierique pontes imperauit. Hic ſe, & aquis, & hoſte turbantibus, cunctanti ad aſcenſum militi ſcutum de manu rapuit, & in via primus, tunc agmine ſecuto, cum Illyricus multitudine pontem ſuccidiſſet, ſaucius manibus, ac cruribus, ſpecioſior ſanguine, & ipſo periculo anguſtior,

terga hoſtium cecidit. Pannonij duobus ſaltibus, ac tribus fluuijs Drauo, Sauo, Iſtroque vallantur. Populati proximos, intra ripas ſe recipiebant. In hos domandos Vibium miſit. Cæſi ſunt in vtriſque fluminibus: arma victorum non ex more belli cremata, ſed capta ſunt, & in profluentes data: vt cæteris, qui reſiſtebant, victoria ſic nunciaretur. Dalmatæ plerumque ſub ſyluis agunt, inde ad latrocinia promptiſſimi. Hos iam quidem Marcius incenſa vrbe Delminio quaſi detruncauerat. Poſteà Aſinius Pollio gregibus, armis, agris multauerat. Hic ſecundus Orator. Sed Auguſtus perdomandos Vibio mandat: qui efferum genus fodere terras coegit, aurumque venis repurgare, quod alioquin gens omnium cupidiſſima ſtudioſa diligentia acquirit, vt illud in vſus ſuos ſeruare videatur. Miſij quàm feri, quàm truces fuerint, quàm ipſorum etiam barbari barbarorum, horribile dictu eſt. Vnus ducum antè aciem poſtulato ſilentio. Qui vos, inquit, eſtis? Reſponſum inuicem. Romani, gentium domini. Et ille, Ità, inquit fiet, ſi nos viceritis. Accepit omen Marcus Craſſus. Illi ſtatim antè aciem immolato equo concepere votum, vt cæſorum extis ducum, & litarent, & veſcerentur. Deos audiſſe crediderim: nec tubam ſuſtiuere potuerunt. Non minimum terroris incuſſit barbaris Domitius Centurio, ſatis barbaræ, efficacis tamen apud pares homines ſtoliditatis, qui foculum gerens ſuper caſſidem, ſuſcitatam motu corporis flammam velut ardenti capite fundebat. Ante hos,

Thra-

Thracum maximus populus deſciuerat. Ille barbarus, & ſignis militaribus, & diſciplina, armis etiam Romanis aſſueuerat; ſed à Piſone perdomiti, in ipſa captiuitate rabiem oſtendere: quippè cum catenas morſibus tentarent, feritatem ſuam ipſi puniebant. Daci montibus inhærent. Cotiſonis regis Imperio, quoties concretus gelu Danubius iunxerat ripas, diſcurrere ſolebant, & vicina populari. Viſum eſt Cæſari Auguſto gentem aditu difficillimam ſubmouere. Miſſo igitur Lentulo, vltra vlteriorem repulit ripam: citra præſidia conſtituit. Sic tunc Dacia non victa, ſed ſummota, atque dilata eſt. Sarmatæ patentibus campis inequitant, & hos per eundem Lentulum prohibere Danubio ſatis fuit. Nihil præter niues, raraſque ſyluas habent. Tanta barbaries eſt, vt pacem non intelligant. Germaniam quoque vtinam vincere tanti non putaſſet: magis turpiter amiſſa eſt, quàm gloriosè acquiſita: ſed quatenùs ſciebat, patrem ſuum Cęſarem bis traiecto ponte Rheno quæſiſſe bellum; in illius honorem concupijt facere prouinciam: & factum erat, ſi barbari tam vitia noſtra, quàm Imperia ferre potuiſſent. Miſſus in eam Prouinciam Druſus primos domuit Vſipetes, inde Tencatheros percurrit, & Cattos. Nam Marcomanorum ſpolijs inſignibus quendam editum tumulum in trophæi modum excoluit. Inde validiſſimas nationes, Cheruſcos, Sueuos, & Sicambros pariter aggreſſus eſt: qui viginti centurionibus crematis hoc velut ſacramento ſumpſerant bellum;

 adeò

adeò certa victoriæ ſpe, vt prædam in anteceſſum pactione diuiderent. Cheruſci equos, Sueui aurum, & argentum, Sicambri captiuos elegerant. Sed omnia retrorſum. Victor namque Druſus equos, pecora, torques eorum, ipſoſque, præda diuiſit, & vendidit. Præterea in tutelam prouinciarum, præſidia, atque cuſtodias vbique diſpoſuit. Per Moſam flumen, per Albim, per Viſurgim, per Rheni quidem ripam quinquaginta ampliùs caſtella direxit. Bonnam, & Geldubam cum pontibus iunxit, claſſibuſque firmauit: inuium, atque inacceſſum in id tempus Hercynium ſaltum patefecit. Ea denique in Germania pax erat, vt mutati homines alia terra, cœlum ipſum mitius, molliuſque ſolito videretur. Denique non per adulationem, ſed ex meritis, defuncto ibi fortiſſimo iuuene, ipſi, quod nunquam alteri, Senatus cognomen ex prouincia dedit. Sed difficilius eſt Prouincias obtinere, quàm facere. Viribus parantur; iure retinentur. Igitur breue id gaudium fuit: quippè Germani victi magis, quàm domiti erant, moreſque noſtros magis, quàm arma ſub Imperatore Druſo ſuſcipiebant: poſtquã ille defunctus eſt, Vari Quinctilij libidinem, ac ſuperbiam haud ſecus, quàm ſæuitiam odiſſe cœperunt. Auſus ille agere conuentum, & in caſtris ſe direxerat, quaſi violentiam barbarorum, & lictoris virgis, & præconis voce poſſet inhibere. At illi qui iam pridem rubigine obſitos enſes, inerteſque cernerent equos, vt primum togas, & ſæuiora armis iu-

iura viderunt, duce Arminio arma corripiunt: cum interim tanta erat Varo pacis fiducia, vt ne prædicta quidem, & prodita per Segeſtem vnum principum coniuratione, commoueretur. Itaque improuidum, & nihil tale metuentem improuisò adorti, cum ille (ò ſecuritas!) ad tribunal citaret, vndique inuadunt, caſtra rapiunt, tres legiones opprimuntur. Varus perditas res eodem, quo Cannenſem diem Paulus, & fato eſt, & animo ſecutus. Nihil illa cæde per paludes, perque ſyluas, cruentius, nihil inſultatione barbarorum intolerabilius, præcipuè tamen in cauſſarum patronos. Alijs oculos, alijs manus amputabant: vnius os ſutum, reciſa priùs lingua, quam in manu tenens barbarus, Tandem, inquit, vipera ſibilare deſiſte. Ipſius quoque Conſulis corpus, quod militùm pietas humi abdiderat, effoſsum. Signa, & Aquilas duas adhuc barbari poſſident: tertiam ſignifer priùs, quàm in manus hoſtium veniret, euulſit, merſamque intra baltei ſui latebras gerens, in cruenta palude ſic latuit. Hac clade factum, vt imperium quod in littore Oceani non ſteterat, in ripa Rheni fluminis ſtaret. Hæc ad Septemtrionem. Sub Meridiano tumultuatum magis, quàm bellatum eſt. Muſulanios, atque Getulos accolas Syrtium Coſſo duce compeſcuit vnde illi Gætulici cognomen. Latiùs victoria patet. Marmaridas, atque Garamantas Turmio ſubigendos dedit. Potuit & ille redire Marmaricus, ſed modeſtior in æſtimanda victoria fuit. Ad Orientem plùs negocii cum Ar-

menijs: huc alterum Cæſar ex nepotibus ſuis miſit. Ambo fato breues, ſed alter inglorius. Maſſiliæ quippè Lucius morbo ſoluitur: in Lycia Caius ex vulnere, cum Armeniam ad Parthos ſe ſubtrahentem recepit. Armenios victo Rege Tigrane in hoc vnum ſeruitutis genus Pompeius aſſueuerat, vt rectores à nobis acciperent. Intermiſſum ergo ius, per hunc recuperatum, non incruento, nec inulto tamen certamine: quippè Domnes, quem Rex Artaxatis præfecerat, ſimulata proditione adortus virum intentum libello, quem vt theſaurorum rationes continentem ipſe porrexerat, ſtricto ferro cruentat vulnere in tempore: cæterum barbarus vndique infeſto exercitu oppreſſus, gladio, & pyra, in quam ſe percuſſus immiſit, ſuperſtiti etiamnum Cæſari ſatisfecit. Sub Occaſu pacata ferè erat omnis Hiſpania, niſi ea, quam Pyrenæi deſinentis ſcopulis inhærentem citerior alluebat Oceanus. Hic duæ validiſſimæ gentes Cantabri, & Aſtures, immunes Imperij agitabant. Cantabrorum & prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti libertatem ſuam defendere, proximis etiam imperitare tentabant. Vacceoſque, & Curgonios, & Aurigonas crebris incurſionibus fatigabant. In hos igitur, quia vehementiùs agere nunciabantur, non mandata expeditio, ſed ſumpta eſt. Ipſe venit Segiſamam: caſtra poſuit: indè partito exercitu totam in diem complexus Cantabriam, efferam gentem ritu ferarum, quaſi indagine debellabat. Nec ab

Occa-

Oceano quies, cum infeſta claſſe ipſa quoque terga hoſtium cæderentur. Primum aduerſus Cantabros ſub mœnibus Belgicæ præliatu eſt. Hinc fuga in eminentiſſimum Vinnium montem, quem maria priùs Oceani, quàm arma Romana aſcenſura eſſe crediderant. Tertio Arracillum oppidum magna vi repugnat: captum tamen poſtremò fuit. Medulij montis obſidione, quem perpetua XV. millium foſſa comprehenſum cinxit, vndique ſimul adeunte Romano. Poſtquam extrema barbari vident, certatim igne, ferro inter epulas, veneno que, quod ibi vulgo ex arboribus taxis exprimitur, percepere mortem: ſeque pars maior à captiuitate, quæ videbatur, vindicauere. Hæc per Antiſtium, Furtium, Agrippam legatos, hibernans in Terraconis maritimis Cæſar accepit. Ipſe preſens hos deduxit montibus, hos obſidibus adſtrinxit, hos ſub corona iure belli vendidit. Digna res lauro, digna curru Senatui viſa eſt: & iam Cæſar tantus erat, vt poſſet triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus ingenti agmine à montibus ſuis deſcenderant (Nec temerè ſumptus, vt Barbaris impetus) & poſitis caſtris apud Aſturam flumen, trifariam diuiſo agmine, tria ſimul Romanorum caſtra aggredi parabant. Fuiſſet, & anceps, & cruentum, & vtinam mutua clade certamen cum tam fortibus, tam ſubitò, tam cum conſilio venientibus, niſi Drigæcini prodidiſſent; à quibus præmonitus Cariſius, cum exercitu adueniens oppreſſit conſilia. Sic tamen quoque non in-

cruento certamine, reliquias fuſi exercitus validiſſimi, ciuitas Lancia excepit: vbi adeò certatum eſt, vt cum in captam vrbem faſces poſcerentur, ægrè dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanæ ſtans potiùs eſset, quàm incenſa monumentum. Hic finis Auguſto bellicorum certaminum fuit: idem rebellandi finis Hiſpaniæ. Certa mox fides, & æterna pax cum ipſorum ingenio in pacis partes promptiore; tum conſilio Cæſaris, qui fiduciam montium timens, in quos ſe recipiebant, caſtra (ſed quæ in plano erant) habitare, & incolere iuſſit. Ingentis eſſe conſilii illud obſeruari caput. Natura regionis circa ſe omnis aurifera, minijque, & chryſocollæ, & aliorum colorum ferax. Igitur exerceri ſolum iuſſit. Sic Aſtures, latentes in profundo opes ſuas, atque diuitias dum alijs quærunt, noſſe cœperunt. Omnibus ad Occaſum, & Meridiem pacatis gentibus, ad Septemtrionem quoque (duntaxat intra Rhenum, atque Danubium) item ad Orientem intra Taurum, & Euphratem, illi quoque reliqui, qui immunes imperij erant, ſentiebant tamen magnitudinem, & victoriam gentium Populi Romani reuerebantur. Nam, & Scythæ miſere legatos, & Sarmatæ amicitiam petentes. Seres etiam, habitanteſque ſub ipſo ſole Indi, cum gemmis, & margaritis elephantos quoque inter munera trahentes, nihil magis, quàm longinquitatem viæ imputabant, quam quadriennio impleuerant, & tamen ipſe hominum color eos ab alio venire ſo-

le fatebatur. Parthi quoque quaſi victoriæ pœniteret, rapta clade Craſſiana, vltro ſigna retulere. Sic vbique cuncta, atque continua totius generis humani, aut pax fuit, aut pactio. Auſuſque tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab Vrbe condita anno Ianum geminum claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa Rege, & victa primùm Carthagine. Hinc conuerſus ad pacem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſæculum grauibus, ſeueriſque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia Dictator perpetuus, & pater patriæ dictus. Tractatum etiam in Senatu, an quia condidiſſet Imperium, Romulus vocaretur: ſed ſanctius, & reuerentius viſum eſt nomen Augusti, vt ſcilicet iam tum, dum colit terras, ipſo nomine, & titulo conſecraretur.

***

NOTÆ, ET OBSERVATA POLITICA AD LVCIVM FLORVM.

AD PROLOGVM.

FLorus in hoc Prologo Populum Romanum homini comparat. Vt enim homo cæteris omnibus præfertur animantibus, vtpotè rationis, & cogitationis particeps, ita Romanum Imperium cæterarum gentium Imperia, ac Reſpub. antecelluit dignitate. Huc ſpectant, quæ apud authores huius Imperij laudes paſſim occurrunt, vt apud Liuium, Plinium, Solinum, Trogum, Romam *Caput orbis* appellantes. Auguſtinus lib. 5. de Ciuitate Dei proprias eſſe refert Populi Romani artes Regnandi, atq; imperandi; ſequutus Virgilium vbi ait.

Ex-

Excudent alij ſpirantia mollius æra.
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſas melius, cœlique meatus.
Deſcribent radio, & ſurgentia ſydera dicent;
Tu regere Imperio Populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes.

Hinc, & illud Martialis:

Terrarum Dea, gentiumque Roma.
Cui par eſt nihil, & nihil ſecundum.

Et Ouidius 2. Faſtorum:

Gentibus eſt alijs tellus data limite certo,
Romanæ ſpatium eſt vrbis, & orbis idem.

Septingentos per annos) Hic obſeruandum, quod Plato ſcripſit, intra ſeptingentos annos ſtatam eſſe, & magnis Rebuſpublicis definitam conuerſionem.

Nam tot laboribus) Huc ſpectat illud Virgilij 1. Æneidos:

Tantæ molis erat Romanam condere gentem.

Virtus, & Fortuna) Ammianus Marcellinus:

Virtus, & Fortuna, vt augeretur ſublimibus incrementis Roma, conuenerunt plerumque diſſidentes.

Si pariter, atque inſemet) An fuerit *inſimul*, vel potiùs, quod ex Vineti MSS. adducit Gruterus, *inſemel? inſimul* vſus idem lib.2. cap.20. *Relictæ Regijs hæreditatibus opes, & tota inſimul regna veniebant:* Vide etiam inclinantem huc Cl. Salmaſium.

Si quis ergò Populum Romanum quaſi hominem) Lactantius Firmianus lib.7. cap.15. quod ex Seneca

neca citat, noſtri Flori eſt. Fefellit Lactantium, prænomen Annæi, quod Floro codices nonnulli attribuunt, nonnulli etiam id agnoſcunt, omiſſo Flori nomine, eſtque proprium Senecarum. Verba Lactantij ſunt: *Non inſcitè Seneca Romanæ vrbis tempora diſtribuit in ætates. Primam enim dicit infantiam ſub Rege Romulo fuiſſe, à quo & genita, & quaſi educata ſit Roma: deinde pueritiam ſub cæteris Regibus à quibus, & aucta ſit, & diſciplinis pluribus, inſtitutiſque formata: at verò Tarquinio Regnante, cum iam quaſi adulta eſſe cœpiſſet, initium fuiſſe adoleſcentiæ, quæ fine belli Punici terminata ſit, ac tum denique confirmatis viribus cœpiſſe iuueneſcere: ſublata autem Carthagine, quæ tamdiù æmula Imperij Romani fuit, manus ſuas in totum orbem terra, marique porrexiſſe; donec regibus cunctis, & nationibus ſubiugatis, bellorum materia deficeret, tumque viribus ſuis malè vſam, donec ijſdem ſeipſam confecit. Quæ fuit prima eius ſenectus. Nam bellis lacerata ciuilibus, atque inteſtinis malis preſſa, rurſus ad regimen ſingularis Imperij recidit, quaſi ad alteram infantiam reuoluta.*

Quibus circum ipſam matrem ſuam cum finitimis luctatus eſt) in Schedis Nazarianis, quas citat vir clariſſimus, atque eximius Claudius Salmaſius, haberi intelligo: *circum ipſam an ipſa cum finitimis*. Quibus ex verbis truncatis, & balbutientibus faciendum idem putabat; *circum ipſas cunas, vel, incunabula cum finitimis luctatus eſt*. Mihi verò

verò fuiſſe primitùs videtur, *circum ipſam mammam ſuam cum finitimis luctatus eſt*. Nam Roma, & Romulus à Ruma dicti, ob Rumam, id eſt mammam, qua in Tiberis ripa expoſitos infantes lupa lactauit, præbens rumam, id eſt, mammam, authore Feſto. Quibus adde, quod exindè, Romæ vbere exerto, ac nudo pingi ſolita. Vnde Sidonius Apollinaris Paneg. ad Maioranum V.

Sederat exerto bellatrix pectore Roma.

Et Clarius Corippus lib.1.

Addidit antiquam tendentem brachia Romam,
Exerto, & nudo geſtante pectore mammam.

Alluſere quoque Symmachus, & Caſſiodorus, quorum ille lib.2. Epiſt.7. hic Epiſt.1. lib.2. Et denique Arelas, quam Auſonius *Gallulam Romam* appellat, dicta antiquitus memoratur Auieno, voce Græcanica, *Theline*, id eſt, mammillaria. Ait

Arelatus illic ciuitas attollitur,
Theline vocata ſub priore ſæculo.

Innuit igitur Florus infantiam Populi Romani mammæ adhuc ſuæ preſſiùs, propriùſque adhærentem, nec ab ea digredi longiuſculè auſam, cum finitimis tantùm hinc, inde laceſſentibus, luctatam.

Quaſi reddita iuuentute reuireſcit) De Traiani hoc æuo dici ex verbis authoris luce clarius eſt. Geminum habet Curtius lib.10. *Non ergo reuireſcit ſolum, ſed etiam floret Imperium:* intelligens ſcilicèt, adultum iam eiuſdem Traiani Imperium, ſub quo, & claruiſſe eundem illum elegantiſſimum authorem oſten-

oſtendimus aliàs, ſuoque aliquando loco oſtendemus luculentiùs.

OBSERVANDVM.

1 QVam Plato ſcripſit ſtatam, & definitam eſſe magnarum Rerum publicarum periodum, ac conuerſionem circa ſeptimum ſęculum, eam quoque in Imperio Romano locum habuiſſe. Nam poſtquam annos ſeptingētos primò ſub Regibus, atque indè ſub Conſulibus fuiſſet Populus Romanus, rediịt tandem, Auguſto imperante, Reipublicæ ſtatus ad principatum, ſeu vnius Imperium: Atque inde, deducto ab Auguſto ad alterum ſeptigenteſimum annum calculo, comperiemus penitus peſſundatum fuiſſe Imperium, atque occupaſſe illud Pontificem Romanum, qui tunc temporis præcipuè ſe exeruit, poſt ſcilicet æuum Gregorij Magni, id eſt, anno circiter ſeptingenteſimo Chriſti, qui ſub Auguſto natus eſt.

2 Obſeruandum, quod alij, cum per bruta animantia, vt ſunt leones, vrſi, arietes, Imperiorum, ſeu Monarchiarum robur, ac vigorem denotauerint, quemadmodum à Daniele factum, noſtrum authorem per hominis ætatem, veluti per gradus quoſdam, idem adumbraſſe: vt nimirùm quantum homo animantibus cæteris, tantùm etiam hoc Imperium cæteris antecelluiſſe dignitate, potentia, ac moderationem monſtraret.

AD CAP. I.

ARGVMENTVM.

ROmuli, & Remi ortus, educatio, & Fortuna exponitur. Roma conditur in Palatio: eamque legibus firmat Romulus.

Primus ille) concinnius ſit meo animo, *illi*, Illi, ſcilicet Populo Romano, qui, vt dictum, per gradus eos ætatum creuit, atque adoleuit. Et primus, & vrbem, & Imperium condidit, & fundauit Romulus.

Lupa vagitum) Romulum, & Remum à vera lupa nutritos ſcribunt, Plinius lib. 8. cap. 17. Iuſtinus lib. 43. ſub finem. Plutarchus cap. 65. Paral. & Naſo 3. Faſtorum.

Lacte quis infantes neſcit creuiſſe ferino,
Et Picum expoſitis ſæpe tuliſſe cibos?

Fabuloſum putant Liuius 1. ab vrbe condita, itemque Luctantius lib. 1. cap. 20. *Romuli nutrix lupa honoribus eſt affecta diuinis. Et ferrem ſi animal ipſum fuiſſet, cuius figuram gerit. Author eſt Liuius Larentinæ eſſe ſimulachrum, & quidem non corporis, ſed mentis, ac morum. Fuit enim Fauſtuli vxor, & propter vulgati corporis vilitatem Lupa inter paſtores, id eſt, meretrix nuncupata eſt. Vnde etiam lupanar.* Et addit idem Romanos Athenienſium hic exemplum ſequutos. Nam apud Athenienſes cum Leæna quædam

dam fœmina tyrannum trucidaſſet, quia nefas erat meretricis ſimulachrum conſecrare, conſecrarunt animal leænæam.

Prima victima) Lucanus:

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri:

Et Horatius 3. Epod.

Acerba fata Romanos agunt
Scelusque fraterna necis.
Vt immerentis fluxit in terram Remi
Sacer nepotibus cruor.

Varijs quaſi elementis) Ex Ouidij iſto:

Parua fuit, ſi prima velis elementa referre Roma.

Et ſtator Iupiter) Seneca lib.4. cap.7. de Beneficijs: *Statorem, qui (non vt hiſtorici tradiderunt,) ex eo, quod poſt votum ſuſceptum, acies Romanorum fugientium ſtetit, ſed quod ſtant beneficio eius omnia, ſtator, ſtabilitorque eſt.*

OBSERVANDVM.

1 Romulum inter cætera, exiſtimauiſſe haud ſufficere populo militarem diſciplinam, niſi togata etiam prudentia domi imbueretur. Quapropter legibus, & politia Statum Reipublicæ firmauit.

AD CAP. II.

OMnia quæ ad diuinum cultum ſpectabant, Numa in octo partes diſtribuit.

Pri-

Primi erant *Curiones*, qui pro curialibus rem diuinam faciebant,

Secundi *Flamines*, quos à geſtatione pileorum, quę flamea dicebantur, ita nominabant. Vide Halicarnaſſęum. Alij à filo deriuant, quaſi filamines.

Tertij erant *Tribuni celerum*, qui deſignari ſolebant, vt regum ad bellum euntium ſatellites, & cuſtodes.

Quarto ordine erant *Augures*, qui non auium tantùm, ſed ſigna omnia diuinitùs miſſa interpretabantur.

Quintus ordo habebat *Virgines Veſtales*, quæ ſacri ignis cuſtodes erant.

Sexto loco habebantur *Salij*, qui ſaltatione, & choris laudabant Deos amorum præſides.

Septima in claſſe *Feciales* locabantur. Horum officium erat, 1. vt cura gereretur, ne Pop. Rom. vlli fœderatę ciuitati bellum iniuſtum inferret 2. vt cognoſcerent, ſi qui fœderatorum ſe à Romanis iniuriam paſſos dicerent, an id iure dicerent. 3. vt Imperatorum delicta contra iuſiuranda, ac fœdera commiſſa expiarent.

Vltimò, & octauo numero habebantur *Pontifices*, Hi à ponte ligneo, ſeu ſublicio reficiendo dicti, de cæremonijs, ac religione cognoſcebant, leges ferebant de ſacris, quæ non erant ſcripta, aut moribus Populi Romani recepta. Sacerdotes examinabant. Ipſi nulli iudicio; nullæque mulctæ erant obnoxij, neque Senatui, neque populo

lo dictorum, ſanctorumque rationes reddebant.

Ille Pontifices, Augures, Salios, cæteroſque per ſacerdotia deſcripſit) Ita vulgo etiam Cameres edidit. At Vineti editio, *cæteraque ſacerdotia* euulgauit, ſecetuſque eſt accuratiſſimus Gruterus. Codex verò Nazarianus, quem laudat Salmaſius, referebat, *cæteraque per ſacerdotia*. Vnde ille reſcribendum putauit, *cæteraque ferè ſacerdotia*; Niſi veriùs ſit, cuius fuiſſe commonitum à Scriuerio noſtro ampliſſimum Rutgerſium intelligo: qui, & idem in Varias ſuas retulit, legendum ſcilicet, *cæteraque P. R. ſacerdotia*, quod eſſet, *cæteraque Populi Romani ſacerdotia*. Quòd ſoleant nimirum eiuſmodi, aliæque formulares voces ſingularibus litteris à veteribus ſcribi, de quibus integrum commentarium feciſſe eruditum Grammaticum Val. Probum ſatis conſtat. Atque ita cum hic eſſet exaratum, idque non perciperet librarius, ex P.R. *per* iſtud efformaſſe eſt veriſimile.

Ancille erat ſcutum breue, ita appellatum quòd ex vtroque latere eſſet reciſum. Huius cuſtodiç præpoſiti erant Salij.

Palladium erat ſimulachrum Palladis. Apollinis oraculo credebatur Troia tamdiù manſura quamdiù in ea Palladium inuiolatum ſeruaretur. Poſt captam Troiam putatur id Æneas in Italiam ſecum auexiſſe, & in Alba collocaſſe. Hinc ex Lauinio Romam translatum eſt teſte Varrone. Extat nummus cum Veſtæ templo, in quo Palladium Romæ ſeruabatur. In eodem nummo Æneas fingitur

Anchi-

Anchiſen patrem humeris portans, & manu dextra tenens hoc Palladium, ſiniſtra filium Iulum.

Curibus Sabinis agentem) Cures, vicus Sabinorum nunc eſt, quondam vrbs illuſtris, teſte Strabone, caput gentis Halicarnaſſęo. A *Curibus* Quirites dicti putantur, ab haſtis ſcilicet, quas Sabini *cures* vocabant, vt Varro teſtatur.

***

OBSERVATIO.

NOtandum illud demum imperium ad florem, ac vigorem ſuum feliciter peruenire, quod iuſtitia, & religione adornatum gubernetur.

AD CAP. III.

ARGVMENTVM.

POmpilio Numæ ſuccedit Tullus Hoſtilius vir acer, & militaris. Duellum permittit inter Horatios, & Curiatios tergeminos, illos Romanos, hos Albanos. Quorum Horatius à parte Romanorum victor: inde perfidia Albanorum bello recrudeſcente, vincitur, ac deletur Alba: Populus Romam transfertur.

Grauem, & diu principem populum) Ideo appellat *principem populum*, quia Alba condita fuit ab Aſcanio Iulo Æneæ filio, ante Romam annis CCCC. diruta ſub hoc Tullo Hoſtilio Anno vrbis conditæ octuageſimo ſeptimo. Stetit ergo res Albana annis CCCCI.XXXVIII.

Intra gloria fuit) Male Vinetus, *infra gloriam fuit*, idem eſt, ac ſi dixiſſet, gloriæ non litauit. Quomodo & vſus eſt eadem formula

lib. 4. cap. 11. *Regina* (Cleopatra) *ad pedes Cæſaris prouoluta, tentauit oculos, fruſtra, nam pulchritudo intra pudicitiam principis fuit.*

Populum Romam tranſtuliſſet) Vulgo ferè omnes habent *Populum Romanum tranſtuliſſet.* Nos edi curauimus, *populum Romam tranſtuliſſet*, manifeſtò id poſtulante ſententia. Nec aliter ediderat Fr. Raphelengius anno cIↄ Iↄ xcvI.

OBSERVANDVM.

1 REmpublicam non tantum religione, & iuſtitia, ſed armis quoque, & militari diſciplina munitam, atque ornatam eſſe debere.

2 Eos, qui contra fidem datam fœdus, & pacta violant (quod hic de Albanis memoratur) perfidiæ ſuæ pœnas, vt plurimum regni, ac ſtatus interitu, atque amiſſione luere. Hac enim occaſione funditùs euerſa Alba, & Populus Romam translatus eſt.

3 Notandum in certaminibus ſingularibus plerumque à prouocato ſuperari prouocatorem. Curiatij enim, qui Suffetio offerente, duellum cum Horatijs inierant, ab Horatijs ſuperati ſunt. Sic, & Dauid Goliathum, Manlius Torquatus Gallum prouocantes vicerunt.

AD CAP. IV.

ARGVMENTVM.

ANcus Marcius ſucceſſor Tulli Hoſtilij à Populo Romano quartus Rex declaratus, tria præcipuè ſuo imperio eſt executus, curæque habuit 1. vt vrbs muro cingeretur. 2. vt Ianiculũ, quod erat trans Tiberim, per pontem ſublicium vrbi iungeretur. 3. vt Oſtia oppidulum ad exitum Tiberis ſitum colonia vrbis fieret. Addunt Liuius & alij ſeptem ab eo bella geſta, primum cum *Latinis*, alterum cum *Fidenatibus*, tertium, & ſeptimum cum *Sabinis*, quartum, & quintum cum *Veientibus*, ſextum cum *Volſcis*. Regnauit annos XXIV.

Ancus dictus ab anco, id eſt, incuruo brachio: Feſtus, Ancus appellatur, qui aduncum habet brachium, vt exporrigi non poſſit.

Marcius, ab aqua fortaſse Martia, eius cura in vrbem ducta. Plinius lib. 31. c. 3. *Clariſsima aquarum omnium in toto orbe, frigoris, ſalubritatiſque palma, præconio vrbis, Marcia eſt, inter reliqua Deum munera vrbi tributa. Vocabatur hæc quondam Auſeia, fons autem ipſa Picɔnia. Oritur in vltimis montibus Pelignorum. Tranſit Marſos, & Fuſinum lacum, Romam non dubiè petens. Mox ſpecu merſa in Tiburtina ſe aperit. IX. M. paſſ. for-*

nicibus ſtructis perducta. *Primus eam in vrbem ducere auſpicatus eſt Ancus Marcius vnus è Regibus*. Huius nec Liuius, nec Dionyſius meminere. Et fortè non à Marcia ipſe, ſed ab ipſo vt ductore Marcia, dicta.

Pari ingenio) Vult dicere ſimili, nec minore ſtudio, quàm Numa, incubuiſſe ad exercendam iuſtitiam, religionem, omneſque pacis artes, quamuis, & belli gloria nulli priorum ceſſerit.

Ponte commiſit) Sublicio, qui ita dictus à ſublicis, quæ tigna ſũt in latitudinẽ extenſa. Meminit quoq; ſublicatum in extructione pontis Rhenani Cæſar.

Hic igitur mœnia muro amplexus) intermœnia legit Salmaſius. Quod autem muro cinctum oſtendit Liuius: *Ianiculum quoque adiectum non inopia loci, ſed ne quando ea arx hoſtium eſſet, id non muro ſolum, ſed etiam ob commoditatem itinerum ponte ſublicio, tum primum in Tibere facto, coniungi placuit*. Et Dionyſius Halicarnaſſæus, *Ianiculum*, inquit, *montem alium trans Tiberim ſitum, muro cinxit*.

Ponte commiſit) ob commoditatem itinerum, vt dictum iam ex Liuio.

OBSERVANDVM.

1 IMperium Romanum religione, & iuſtitia ſemel conſtitutum à ſucceſſoribus exinde eodem in ſtatu non modò reſeruatum, ſed ſumma, cura auctum quoque, atque exornatum.

2 Im-

2 Imperia, & regna vt omnibus ſuis numeris efflorescant, ſumma ope curandum, vt pacis non modò, bellique artibus vigeant, ſed etiam itinerum, & locorum, portuumque commoditatibus, tum & commeatui accipiendo, euehendoque, ac denique commercijs frequentandis idonea loca conſtituantur. Quod Ancus Marcius Ianiculum vrbi iungendo per pontem ſublicium, aliaque conſtituendo, ſuo exemplo ratum fecit.

AD CAP. V.

ARGVMENTVM.

TArquinis è Græcia oriundus regno per ſimulationem potitus nouos conſtituit Senatores, auguratus diſciplinam inducit. Tuſcos Hetruriæ populos ſubegit, Regnumque multis ornamentis ad dignitatem Senatoriam ſpectantibus exornat, Regnat annos XXXVIII. oppreſſus per inſidias à filijs regis Anci.

Senatus maieſtatem numero ampliauit) id eſt, ex omni plebeiorum numero, quorum virtus bello, ac pace ſpectabilis fuerat, centum elegit eoſque in ordinem Patriciorum, ac Senatorum retulit. Et tunc primum Populus Romanus trecentos Senatores habuit, qui ducenti tantùm ad eam vſque diem fuerant.

Centurijs tribus auxit) Auſonius.

Martia Roma triplex equitatu, plebe, ſenatu.

Faſces) XII. Faſces cum ſecuribus præferri Conſulibus ſolitæ.

Trabea) Trabearum tria erant genera: vnum è ſola purpura, Dijs conſecratum; alterum è purpura inalbata, quo Reges vtebantur: Tertium, augurale è purpura, & cocco. Veſtis præcipuè triumphalis fuit.

Tunica palmata) Hæc veſtis erat, quam triumphantes toga picta ſuperimpoſita, tanquam inſigne victoriæ geſtarunt.

Togæ pictæ) Erant Romani omnes togati.

Romanos rerum dominos, gentemque togatam.

Paludamentum) Erat veſtimentum militare: Vnde imperator cum exit ad bellum, ſignaque cecinerunt, paludatus dicitur proficiſci.

Prætexta) Erat toga ita dicta à prætexendo: quia ea vtebantur pueri vſque ad annum XVII. qui annus tirocinij dicebatur.

Curules) Erant vel equi quadrigales, vel magiſtratus ita appellati, quod curuli curru in curiam veherentur eburneam ſellam habente.

Phaleræ) Erant ornamenta equorum.

OBSERVANDVM.

1 REges, quibus aut liberi non ſunt, aut quibus infantes adhuc liberi, eos debere ſuſpectos habere aulicos præſertim potentiores, Solere enim hos in ſe plerumque regni diadema tranſ-

transferre. Quod huius Tarquinij exemplo aliorumque oſtendi poteſt. Et hoc eſt quod paucis verbis innuit author cum ait, *regnum vltro petens accipit*.

2 Obſeruandum, plurimum ad regni ſtatum, ac ſtabilimentum facere, ſi ad gradus altiores plebs promoueatur, honoribus, atque aliis Reipublicæ ornamentis afficiatur.

AD CAP. VI.

ARGVMENTVM.

TArquinio Priſco ſine liberis maſculis diſcedenti ſuccedit Seruius Tullius, natus ex ſerua bello apta, nomine Ocriſia. Tanaquil Tarquinij vxor imperaturum eum, ac illuſtrem fore præuidet: vnde & auxilio eiuſdem ſubſtituitur Tarquinio. Regnum adeptus Pop. Romanum non vt ante viritim, ſed pro cuiuſque fortunarum facultate in claſſes diſtribuit. Perijt inſidijs & violentia filiæ, & generi ſui Tarquinij Superbi, qui in eum percuſſorem miſere.

Seruius) Ita dictus à matre ſerua, quæ, vt dixi, Ocriſia appellata, captaque fuerat in bello Corniculano.

Annitente Regina) Tanaquile, cuius filiam duxerat. Erat itaque gener Tarquinij Priſci.

Viſa circa caput flamma) Flammam eiuſmodi ali-

aliquando naturaliter, & phyſicis cauſis excitari notant philoſophi, in animalibus præſertim calidi temperamenti. Aliàs prodigioſam exiſtimant. Cuiuſmodi etiam fuit, quæ circa caput Iulij Aſcanij conſpecta, de qua 2. Æneid. Virgilius.

Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci,

Eximiam indolem) Hanc demonſtrauit varijs in bellis, quæ cum Hetruſcis, Latinis, & Sabinis geſta ſunt. Quibus in bellis primam ſemper laudem, & coronas meruit. In rebus etiam ciuilibus prudentiſſimus fuit, & ad animi ſenſa exprimenda nulli inferior. Vir, qui ad quamlibet fortunam ſe accommodare, & ad mores etiam quoſuis ſe conformare paratus erat.

Relatus in cenſum) Hic primus Romæ actus eſt cenſus, Inuentaque tum hominum M.LXXXIV.

OBSERVANDVM

1 CEnſuum agendorum inſtitutionem in Republica ſummoperè eſſe neceſſariam primò vt de populi opibus, & potentia conſtet. 2. vt oneribus Reipublicæ à pauperioribus; ac tenuioris fortunę hominibus in ditiores translatis, illis ferendis eſſe par populus poſſit.

2 Obſeruandum, Cum Tanaquilis præſer-

tim

tim inſtinctu, conſilioque ad capeſſendum regnum acceſſerit Seruius, non ſemper aſpernanda fœminarum conſilia.

3 Principis egregiam indolem, aliasque inſignes animi dotes, vt ſunt eloquentia, prudentia, comitas, quæ omnia in Seruio commendant hiſtorici, & præſertim Liuius, ad conciliandum fauorem, ac promotionem plurimum conferre.

AD CAP. VII.

ARGVMENTVM.

SEruio Tullio à filia Tullia, & Tarquinio Superbo genere eius, interfecto ſuccedit is ipſe Tarquinius; Qui poſt parricidium iam dictum Senatores aliquot Romanos interfici curat. Hinc omnibus grauis à domeſticis cædibus, ad bella externa ſe conuertit, ſuperatque Ardeates, Otriculanos, Gobinos, Sueſſiones Latij populos. Gabijs fraude filij in poteſtatem redactis principes vrbis per filium occidi fecit. Mox templum Ioui in Capitolio erigit ex ſpoljs captarum ciuitatum. Cum poſtremò ſtupraſſet Lucretiam filius eius Sextus, regnum patri abrogatur, poſt annum imperii XXV.

Superbo) cognomen ei Superbo datum innuere videtur Liuius, quia ſocerum Tullium ſepeliri noluit, Romulum quoque inſepultum dictitans,

Ipſe

Ipſe in Senatum) Nimirum eos præcipuè Senatores tolli curauit, quos ſciebat Ser. Tullij rebus fauiſſe.

Papauerum capita) Ouidius 2. Faſtorum lilia fuiſſe innuit: *Virga lilia ſumma metit.*

Iuuentas) Liuius itemque Ouidius 2. Faſtorum ſolius Termini meminit, cum inquit.

Terminus (vt memorant veteres) inuentus in ade
Reſtitit, & magno cum Ioue templa tenet.

Solus, quod ſciam. Auguſtinus lib. 4. cap. 23. Martem quoque loco ſtetiſſe addit. Dicitur autem *iuuentas*, *iuuenta*, & *iuuentus*: quamuis iuuentas, vt plurimum, pro numine ipſo accipiatur, vt hic, & apud Horatium.

Parum comis ſine te Iuuentas, Mercuriuſque.

Græcis *Hebe* dicitur.

Humanum repertum eſt caput) Huic capiti nomen *Tolo* fuit, atque inde, vt vult Arnobius, *Capitolium* dictum, in arce Tarpeia.

Imperium tum regibus abrogatum) Hic dies dictus Regi fugium. Vide Ouidium 2. Faſtorum Eumque diem Romani exinde bis quotannis celebrabant, ſeptimo nimirum kal. Martias, & XI. Kal. Iulias. Inter prodigia tum annotatum refert. Plinius lib. 8. cap. 41. Serpentem latraſſe.

OBSERVANDVM.

1 IMperia dolo parta niſi modeſtè, & abſque crudelitate, atque inſolentia habeantur, vix

eſſe

eſſe diuturna. Sic Tarquinius ſcelere partam poteſtatem per ſuum, & filij ſcelus perdidit.

2. Vbicumque luxus, & libidines dominantur ibi imperio, & ſtatui publico euerſionem, aut ſaltem conuerſionem imminere.

A D C A P. VIII.

ANacephalæoſis Latinè dici poteſt, *repetitio*, ſeu *inſtauratio*, vel vt vulgò loquimur, *recapitulatio*.

Numa religioſius) Non tamen veram hanc, & à Deo religionem Numæ fuiſſe docet multis Auguſtinus l. 2, c, 24. de ciuitate Dei. Vbi inter alia demonſtrat eiuſdem Numæ de religione libros, ne ſacrorum cauſæ, quales in ijs continebantur, innoteſcerent, à Senatu exuri iuſſos.

O B S E R V A N D V M.

NOn vnum eſſe, quod regna, & ſtatum Reipublicæ ſtabiliat. Vnde primo commendatur ROMVLI magnanimitas; Secundò NVMÆ pietas, ſeu religio: Tertiò TVLLII HOSTILII bellandi peritia. Quartò ANCI MARCI I ædificandi induſtria, & ſtudium; Quintò TARQVINII PRISCI in populo exornando cura: Sextò SERVII prudentia, & comitas. Septimò, & vltimò in TARQVINIO SVPERBO notantur tyrannis, & faſtus; qui-

quibus Reipublicæ ſtatus in alium eſt tranſmutatus, dum ex monarchico fit ariſtocraticus.

AD CAP. IX.

ARGVMENTVM.

MOnarchica regum dignitas in Ariſtocraticam translata duobus Conſulibus committitur. Quorum alter Iunius Brutus, alter Tarquinius Collatinus dictus. Collatinus Lucretiæ maritus, quia ex genere Tarquiniorum erat, abrogatis faſcibus, dimittitur, eiuſque in locum aſſumitur Valerius Publicola. Brutus filios de recipiendo rege Tarquinio conſilia agitantes, virgis cæſos ſecuri percutit. Hinc liber populus arma aduerſus finitimos corripit.

Bruto, Collatinoque ducibus) Collatinus dictus à Collatia oppido Latij in via Tiburtina. Vnde Ouidius in Faſtis.

Cui clarum dederat Collatia nomen.

Mutato, & iure, & nomine) Iuxta vetuſtiorum codicum lectionem, excudendum curauimus *iure*, cum alij *iudice* legant, alij *indice*. Et rectè modò *ius* pro munere, & imperio, ſeu poteſtate accipiatur. Nam propriè non ius, ſed munus mutatum eſt; ex regio enim conſulare factum. Iura autem omnia manſiſſe Liuius his verbis indicat lib. 2. de hac ipſa re loquens: *Omnia iura, omnia inſignia primi*

conſulatus tenuere. Ius autem pro munere, ac poteſtate, ſeu imperio dici oſtendit Tacitus Annal. *Tribunicio iure contentus*. Vbi *tribunicium ius* eidem mox dicitur *tribunicia poteſtas*.

Conſulesque appellauit) Duplicem notationem huius vocis adducunt authores. Cicero eius etymi, quod Florus ponit, author eſt, quod nimirum Conſules dicti à conſulendo Reipublicæ: Varro mauult ab eo ita appellatos, quod conſulere Senatum, & populum deberent.

Mediusque inter Latium, & Tuſcos) Roma, vt docet Seruius, l. 1. Æneid. in principio vnam tantum Tiberis ripam complectebatur. Vnde Iuuenal. Sat. 8

Imperij finem Tiberinum virgo natauit.

Et Propertius Eleg. 4. lib. 4.

Et Tiberis noſtris aduena bubus erat.

Latium vrbi ab ortu, ab occaſu Hetruria erat, à meridie Veientes, Sabini à Septentrione, hoſtes Romanorum omnes.

OBSERVANDVM.

1 OMnem Reipublicæ mutationem eſſe periculoſam, niſi iuſtiſſimis de cauſis ſuſcepta non tantum populum, ſed & magiſtratum, aut eius ſaltem potiorem partem authorem habeat. Quæ in hac Reipublicæ Romanæ conuerſione ſingula concurrere.

2 Præcipuè ad firmandam mutatæ iam Reipublicæ conditionem pertinere, ſi populo conſtet,

non rei priuatæ, ſed publici boni cauſam, & vtilitatem ſpectari. Quod, inter cætera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Publicola, nec non liberorum ſuorum ſupplicio, ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAP. X.

ARGVMENTVM.

TArquinios Porſena Hetruriæ Rex nititur in Priſtinum ſtatum, ſed fruſtrà, reponere, obſtante Romanorum ciuium Horatij, Mutij, & Clęlię virginis ſpectata virtute, ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porſena Romanum Populum eſſe liberum iubet. Ac tandem occiſo Tarquinij filio Arunte ceſſauit regiorum pertinacia.

Pulſis ex vrbe regibus) id eſt, regio dominatu. Codex Palatinius pro *regibus*, *regijs* habet, vt intelligantur, quos inde ſtatim Tarquinios vocat.

Ponte reciſo) Sublicio ſcilicet, Romanis exinde religio fuit ex alia materia, quàm ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regis filium) Hunc filium adulterum fuiſſe Lucretiæ munere vult author. Quamuis authores ferè alij omnes, excepto Seruio, Sextum Tarquinium appellent, & Dioniſius dicat, natu maximum filiorum fuiſſe: Liuius, Ouidius in Faſtis minimum. Obſeruat præterea Dioniſius Ha-

Halicarnaſſęus omnes in magiſtratu violenta morte occubuiſſe, qui collegam Collatinum Conſulatu abdicauerant.

OBSERVANDVM.

NVlla arma valere aduerſus eos, qui cauſæ ſuæ æquitate confiſi virtutem, atque animæ magnitudinem iniuriæ opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tiberim tranat; Mutius Scæuola manum aberrantem in cæde Porſenæ exurit: Clælia virgo Tiberis fluentem equo tranſmittit. Eaque virtutis, ac fortitudinis exempla vt cauſæ bonitas excitat, ita quoque ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAP. XI.

ARGVMENTVM.

MAnilius Tuſculanus gener Tarquinij Superbi Latinorum Dux Populo Romano bellum indicit. Quem Romani ad lacum Regillum in agro Tuſculano cedunt, ac profligant. Inde ab Hetruſcis, alijſque vicinis laceſſiti Romani fines ſui territorij vlteriùs protendunt: Eaque ſingula enarrans Florus Rei Romanæ anguſtias cum Orbis exinde acquiſiti terminis ampliſſimis confert, ac paucis bellorum progreſſus complectitur

Apud Regilli lacum) Regillius eſt lacus in agro Tuſculano ad Algidi nemoris ingreſſum, Hodie *Lago de S. Praſſo* appellatur.

Omne Latium) Hodie *campagna di Roma* , quaſi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Priſci* nominati teſte Halicarnaſſæo, & Feſto. Nam priuſquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiam *Caſci*, vt putat Scaliger ad Varronem: poſtea Æneadæ, & Romani, vt Suidas notat. Diuiditur *Latium in antiquum, & nouum*. *Antiquum* à Tiberi ad Circeios: *Nouum* hinc ad Lirim flumen.

Sora) Sora Volſcorum in Latio oppidulum, & colonia fuit ad Liris caput.

Algidum) Mediterranea eiuſdem Latij vrbecula Mons Algidus duodecimò ab vrbe Lapide ſitus eſt.

Satricum) Vrbs Latinorum Stephano *Satria*. Vnde Sariam Dionyſius, Liuius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum) Aliàs *Corniculum* Latij municipium.

De Veijs) Veij Pop. ab Vrbe Roma 17. vel 18. M. P. diſtantes quorum vrbis locus vix nunc indicatur. Legunt quidam hoc in loco *Verulis* à *Verulo* Hernicorum oppido in Latio.

Bouillis) Bouillæ hodieque notæ. Et extant tenuis iſtius municipij reliquiæ, circiter medium ab vrbe lapidem in Via Appia.

Faſula) Hinc ager Fæſulanus in Tuſcia. Vnde, & Florentiam poſtmodò enatam multi volunt, Videnda epiſtola Politiani ad P. Medicem.

Taphra) Vulgo *Precop.* oppidum eſt ad ſinum Carcini-

cinitem, in ipſis Tauricæ Cherſoneſi anguſtijs ſitum, de quo Stephan. Legunt alij *Carræ*, quod eſt oppidum in Meſopotamia.

Aricinum nemus Ita dictum ab Aricia vrbecula Volſcorum in Latio. Diſtabat ab vrbe ad duodecimum lapidem, in Via item Appia.

Fregellæ) Sitæ ſunt propè Lirim amnem in Latio.

Geſſoriacum) Eſt in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium) Volſcorum in Latio metropolis, maritima vrbs.

Ille Dictator ab aratro) Dictator à dictando, quod eius dicto omnes audientes eſſe debebant. Creabatur olim viua voce, non per ſuffragia. Aliàs etiam magiſter populi dicebatur ob ſummam, qua pollebat, poteſtatem. Habebat ius animaduertendi in cuiuſcumque ciuis Romani caput, nec ab eo prouocandi erat ius. Et tunc præcipuè, cum aliqua vis maior repentè eſſet oborta, aut clades ingens, creari ſolebat. Hic exindè cæteros magiſtratus eligebat.

Ab aratro) Plinius lib. 18. cap. 5. *Fortiſsimi viri, & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis naſcuntur, minimeque malè cogitantes*. Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et poſt hos omnes Vegetius l. 1. cap. 3.

OBSERVANDVM.

1 ROmanorum virtutem, cauſæ æquitate fultam, ad ſummum effloruiſſe, ac poſtquam

ſe, ſuaque aduerſus hoſtem defendiſſent, ipſam etiam hoſtem, cęteroſque, qui pro Tarquinijs laborabant, viciſſe, ac penitus ſub iugum miſiſſe.

2 Exemplo Quintij, qui ab aratro ad Dictaturam vocabatur, maximos ſæpenumero viros, ac duces in obſcuro, atque occulto latere, & denique optimum, ac ſtrenuiſſimum militem non ex vrbibus, ſed agris olim fuiſſe lectum.

AD CAP. XII.

ARGVMENTVM.

INſtantibus áſſiduè conterminis vrbi Romanæ Populis, trecenti, & ſex Fabij, ſuo periculo aduerſus Veientanos arma ſumentes, ad flumen Cremeram cæſi omnes. Quare excitati acriùs Romani Faliſcos, Fidenates, & Veientes, eorumque vrbem Veios, decennali obſidione preſſam, tandem per cuniculos expugnant. Faliſcos Camilli iuſtitia permouit, vt vt ſe dederent, cùm ille puerorum magiſtrum, vrbis proditorem, vnà cum pueris in vrbem remitteret.

Cremera) Liuio, & Ouidio Hetruriæ fluuius. Halicarnaſſæo eſt caſtellum in tumulo ſitum, ſic dictum à flumine Cremere, cui inſidet. Fluuiolus autem ipſe in Tiberim ſe exonerat, quintò circiter ab vrbe lapide.

Gens vna Fabiorum) Ouidius 2. Faſtorum:

Vna

Vna dies Fabios ad bellum miſerat omnes
Ad bellum miſſos perdidit vna dies

Scelerato ſignatur nomine) Ouidius ibidem.

Carmentis portæ dextra eſt via proxima Iano,
Ire per hanc noli quiſquis es; Omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Faliſci) Faliſci Hetruriæ Populi ſunt, territorij Romani. Dicti ità ab Haleſo teſte Ouidio:

Venerat Atridæ fatis agitatus Haleſus,
A quo ſe dictam terra Faliſca putat.

Hodie qui *Monteſiaſcon* Italis dicitur, Faliſcorum fuiſſe oppidum putant. Dicti etiam Falerij.

Fidenæ) Fidenæ Liuio Latinorum, ſeu Albanorum colonia, & vrbs, ſita ad Tiberis, & Anienis confluentes Territorij Romani eſt in via Flaminia Populi Fidenates dicti.

Veientes) Italiæ Populi, ſocij Fidenatibus. Colonia eorum *Veius* dicitur in libro Coloniarum, diſtans M. paſſ. ab vrbe Romana. Hinc *Veij*, & *Veientani* authoribus.

Ludimagiſtrum) Camillo Conſule Faliſcos circum ſedente, magiſter ludi vrbis proditionem animo agitans. plurimos, & nobiliſſimos indè pueros, velut pro deambulandi gratia eductos, in caſtra Romanorum perduxit: Quibus interceptis, non erat dubium, quin Faliſci, depoſita belligerandi pertinacia, tradituri ſe Imperio Romanorum eſſent. Quapropter Senatus cenſuit, vt pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes in vrbem Faliſco-

ſcorum parentibus remitterentur. Qua iuſtitia, animi eorum ſunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant. Namque ita Faliſci beneficio magis, quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Val. Max. lib.6. c.5.

Vinctum ſibi vltrò remiſiſſet) Sibi, id eſt, Faliſcis. Vide ſimiliter locutos Plautum, & Ciceronem apud Scaligerum de cauſis linguæ Latinæ cap.129. lib.6. Quod ideo moneo, ne quis Camertem ſequatur emendantem, *vrbi remiſiſſet*, vel, *ſubitò remiſiſſet*.

Euerſionis omen fuit) Victi ſunt à Dictatore Q. Seruilio, captique anno V. conditæ CCCXVIII. Et ipſe ob hanc victoriam nouo agnomine honoratus eſt. Nam Q. exindè *Seruilius Fidenas* eſt appellatus.

Sed cuniculo) Decennali obſidione preſſa Veientum ciuitas tandem à Camillo Dictatore non vi, nec ſcalis, alijſque operibus, ſed cuniculis capitur, Anno vrbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio) Ab iſta peregrina voce *Larte* accepiſſe Anglos ſuum *Laart*, ſiue *Lord*, quo illi magnates, ſummæque dignitatis viros nominant, exiſtimauit olim Nannius Alcmarianus Miſcellaneorum l.5. Danica lingua *lort* in malam partem accipitur, nihilque, quod eo notatur, eſſe ſpurcius, fœtulentiuſque poteſt. Galli hodieque hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum minuſque amœnum eſt, eodem exprimunt, *il eſt lort* dicendo.

OB-

OBSERVANDVM.

1 IN cæde tot Fabiorum, alijſque illatis cladibus Populum Romanum animo ſemper inuicto perſtitiſſe, adeò vt hac conſtantia aſſidui, & potentiſſimi circumquaque eorum hoſtes peſſundati, ſubque iugum miſſi ſint.

2 Notanda Romanorum in belligerando non tantum æquanimitas, ſed etiam iuſtitia ſingularis, qui ne proditorem quidem Faliſcorum inultum, aut ſibi reſeruandum, ſed ad ſuos eum remittendum exiſtimarunt.

3 Obſeruandum ex magnitudine, ac priſcis Veientium opibus, decennique eorundem obſidione nihil in rebus humanis eſſe perpetuum, ſed fluxa, & inſtabilia etiam eſſe ea, quæ vel firmiſſima, atque inexpugnabilia habentur. Itaque inter cætera concluſit author his verbis: *Hoc tunc Veientes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodue veſtigium? laborat annalium fides, vt Veios fuiſſe credamus.*

AD CAP. XIII.

ARGVMENTVM.

SEnnones Galli ab vltimis Oceani littoribus Italiam ingreſſi Cluſium obſident. A quo vbi diſcen-

Iulias vocant, tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna ſunt victi, vrbemque amiſerunt. Is dies cum nefaſtus eſſet iudicatus, ſuperſtitio (vt ſolet) morem huuc ampliauit, eidemque religioni obnoxios fecit etiam dies poſtridiè Kalendarum, & Nonarum.

Camillus) Hic eſt ille Camillus, cui dies dicta eſt ob prædam Veientanam iniquè diuiſam, quique ab ingratis ciuibus quindecim millibus grauis æris, ſimulque exilio Ardeatico damnatus eſt. Poſt verò hanc victoriam triumphans vrbem ingreſſus eſt, atque appellatus ſecundus Romulus teſte Eutropio.

Clangore anſeris) Referunt authores anſeribus ineſſe ſingularem vigilantiam, qua & canes ſuperant. Vnde Plinius lib. 10. cap. 22. *Eſt & anſeri vigil cura capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum cenſores in primis locant.*

Nulla Senonum veſtigia ſuperſint) A Senonibus tamen Sennam fluuium dictum authores volunt. Silius in 1. *Et Clanis, & Rubio, & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia vrbs, qæ Straboni *Senegalia*, vt & Plinio, & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, ſic expreſſit.

Qua Sena relictum.
Gallorum à populis traxit per ſecula nomen

Diſtinguenda interim à *Semnonibus*, qui, vt Tacitus in Germania ſua ait, *vet[illegible]ſiſſimos ſe, & nobi-*

non rei priuatæ, ſed publici boni cauſam, & vtilitatem ſpectari. Quod, inter cætera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Publicola, nec non liberorum ſuorum ſupplicio, ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAP. X.

ARGVMENTVM.

TArquinios Porſena Hetruriæ Rex nititur in Priſtinum ſtatum, ſed fruſtrà, reponere, obſtante Romanorum ciuium Horatij, Mutij, & Clelię virginis ſpectata virtute, ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porſena Romanum Populum eſſe liberum iubet. Ac tandem occiſo Tarquinij filio Arunte ceſſauit regiorum pertinacia.

Pulſis ex vrbe regibus) id eſt, regio dominatu. Codex Palatinius pro *regibus*, *regijs* habet, vt intelligantur, quos inde ſtatim Tarquinios vocat.

Ponte reciſo) Sublicio ſcilicet, Romanis exinde religio fuit ex alia materia, quàm ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regis filium) Hunc filium adulterum fuiſſe Lucretiæ munere vult author. Quamuis authores ferè alij omnes, excepto Seruio, Sextum Tarquinium appellent, & Dioniſius dicat, natu maximum filiorum fuiſſe: Liuius, Ouidius in Faſtis minimum. Obſeruat præterea Dioniſius

Ha-

Halicarnaſſeus omnes in magiſtratu violenta morte occubuiſſe, qui collegam Collatinum Conſulatu abdicauerant.

OBSERVANDVM.

NVlla arma valere aduerſus eos, qui cauſæ ſuæ æquitate confiſi virtutem, atque animæ magnitudinem iniuriæ opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tiberim tranat: Mutius Scæuola manum aberrantem in cæde Porſenæ exurit: Clælia virgo Tiberis fluentem equo tranſmittit. Eaque virtutis, ac fortitudinis exempla vt cauſæ bonitas excitat, ita quoque ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAP. XI.

ARGVMENTVM.

MAnilius Tuſculanus gener Tarquinij Superbi Latinorum Dux Populo Romano bellum indicit, Quem Romani ad lacum Regillum in agro Tuſculano cedunt, ac profligant. Inde ab Hetruſcis, alijſque vicinis laceſſiti Romani fines ſui territorij vlterius protendunt: Eaque ſingula enarrans Florus Rei Romanæ anguſtias cum Orbis exinde acquiſiti terminis ampliſſimis confert, ac paucis bellorum progreſſus complectitur

non rei priuatæ, ſed publici boni cauſam, & vtilitatem ſpectari. Quod, inter cætera, Collatini abdicatione, & domus propriæ demolitione Valerius Publicola, nec non liberorum ſuorum ſupplicio, ac nece Brutus teſtatus fuit.

AD CAP. X.

ARGVMENTVM.

TArquinios Porſena Hetruriæ Rex nititur in Priſtinum ſtatum, ſed fruſtra, reponere, obſtante Romanorum ciuium Horatij, Mutij, & Clęlię virginis ſpectata virtute, ac fortitudine. Quorum exemplis territus Porſena Romanum Populum eſſe liberum iubet. Ac tandem occiſo Tarquinij filio Arunte ceſſauit regiorum pertinacia.

Pulſis ex vrbe regibus) id eſt, regio dominatu. Codex Palatinius pro *regibus*, *regijs* habet, vt intelligantur, quos inde ſtatim Tarquinios vocat.

Ponte reciſo) Sublicio ſcilicet, Romanis exinde religio fuit ex alia materia, quàm ex ligno pontem conſtruere.

Aruntem regis filium) Hunc filium adulterum fuiſſe Lucretiæ munere vult author. Quamuis authores ferè alij omnes, excepto Seruio, Sextum Tarquinium appellent, & Dioniſius dicat, natu maximum filiorum fuiſſe: Liuius, Ouidius in Faſtis minimum. Obſeruat præterea Dioniſius Ha-

Halicarnaſſęus omnes in magiſtratu violenta morte occubuiſſe, qui collegam Collatinum Conſulatu abdicauerant.

OBSERVANDVM.

NVlla arma valere aduerſus eos, qui cauſæ ſuæ æquitate confiſi virtutem, atque animæ magnitudinem iniuriæ opponunt. Sic Horatius Cocles armatus Tiberim tranat; Mutius Scæuola manum aberrantem in cæde Porſenæ exurit: Clælia virgo Tiberis fluentem equo tranſmittit. Eaque virtutis, ac fortitudinis exempla vt cauſæ bonitas excitat, ita quoque ab eadem commendationem accipiunt.

AD CAP. XI.

ARGVMENTVM.

MAnilius Tuſculanus gener Tarquinij Superbi Latinorum Dux Populo Romano bellum indicit. Quem Romani ad lacum Regillum in agro Tuſculano cedunt, ac profligant. Inde ab Hetruſcis, alijſque vicinis laceſſiti Romani fines ſui territorij vlterius protendunt: Eaque ſingula enarrans Florus Rei Romanæ anguſtias cum Orbis exinde acquiſiti terminis ampliſſimis confert, ac paucis bellorum progreſſus complectitur

Apud Regilli lacum) Regillius eſt lacus in agro Tuſculano ad Algidi nemoris ingreſſum, Hodie *Lago de S. Praſſo* appellatur.

Omne Latium) Hodie *campagna di Roma*, quaſi *territorium Romæ* dicas: Incolæ *Latini* dicuntur, olim *Priſci* nominati teſte Halicarnaſſæo, & Feſto. Nam priusquam Roma conderetur, fuerunt. Dicti etiam *Caſci*, vt putat Scaliger ad Varronem: poſtea Æneadæ, & Romani, vt Suidas notat. Diuiditur *Latium in antiquum, & nouum*. *Antiquum* à Tiberi ad Circeios: *Nouum* hinc ad Lirim Flumen.

Sora) Sora Volſcorum in Latio oppidulum, & colonia fuit ad Liris caput.

Algidum) Mediterranea eiuſdem Latij vrbecula Mons Algidus duodecimò ab vrbe Lapide ſitus eſt.

Satricum) Vrbs Latinorum Stephano *Satria*. Vnde Sariam Dionyſius, Liuius etiam *Satricum* vocat.

Corniculum) Aliàs *Corniculum* Latij municipium.

De Veijs) Veij Pop. ab Vrbe Roma 17. vel 18. M. P. diſtantes quorum vrbis locus vix nunc indicatur. Legunt quidam hoc in loco *Verulis* à *Verulo* Hernicorum oppido in Latio.

Bouillis) Bouillæ hodieque notæ. Et extant tenuis iſtius municipij reliquiæ, circiter medium ab vrbe lapidem in Via Appia.

Faſula) Hinc ager Fæſulanus in Tuſcia. Vnde, & Florentiam poſtmodò enatam multi volunt, Videnda epiſtola Politiani ad P. Medicem.

Taphra) Vulgo *Precop.* oppidum eſt ad ſinum Carcini-

cinitem, in ipſis Tauricæ Cherſoneſi anguſtijs ſitum, de quo Stephan. Legunt alij *Carræ*, quod eſt oppidum in Meſopotamia.

Aricinum nemus Ita dictum ab Aricia vrbecula Volſcorum in Latio. Diſtabat ab vrbe ad duodecimum lapidem, in Via item Appia.

Fregellæ) Sitæ ſunt propè Lirim amnem in Latio.

Geſſoriacum) Eſt in Gallia Belgica portus Morinorum olim, nunc *Cales* putatur.

Antium) Volſcorum in Latio metropolis, maritima vrbs.

Ille Dictator ab aratro) Dictator à dictando, quod eius dicto omnes audientes eſſe debebant. Creabatur olim viua voce, non per ſuffragia. Aliàs etiam magiſter populi dicebatur ob ſummam, qua pollebat, poteſtatem. Habebat ius animaduertendi in cuiuſcumque ciuis Romani caput, nec ab eo prouocandi erat ius. Et tunc præcipuè, cum aliqua vis maior repentè eſſet oborta, aut clades ingens, creari ſolebat. Hic exindè cæteros magiſtratus eligebat.

Ab aratro) Plinius lib. 18. cap. 5. *Fortiſsimi viri, & milites ſtrenuiſsimi ex agricolis naſcuntur, minimeque malè cogitantes*. Et ante Plinium Cato, de Agricultura. Et poſt hos omnes Vegetius l. 1. cap. 3.

OBSERVANDVM.

1 ROmanorum virtutem, cauſæ æquitate fultam, ad ſummum effloruiſſe, ac poſtquam

ſe, ſuaque aduerſus hoſtem defendiſſent, ipſam etiam hoſtem, cęteroſque, qui pro Tarquinijs laborabant, viciſſe, ac penitus ſub iugum miſiſſe.

2 Exemplo Quintij, qui ab aratro ad Dictaturam vocabatur, maximos ſæpenumero viros, ac duces in obſcuro, atque occulto latere, & denique optimum, ac ſtrenuiſſimum militem non ex vrbibus, ſed agris olim fuiſſe lectum.

AD CAP. XII.

ARGVMENTVM.

INſtantibus aſſiduè conterminis vrbi Romanæ Populis, trecenti, & ſex Fabij, ſuo periculo aduerſus Veientanos arma ſumentes, ad flumen Cremeram cæſi omnes. Quare excitati acriùs Romani Faliſcos, Fidenates, & Veientes, eorumque vrbem Veios, decennali obſidione preſſam, tandem per cuniculos expugnant. Faliſcos Camilli iuſtitia permouit, vt vt ſe dederent, cum ille puerorum magiſtrum, vrbis proditorem, vnà cum pueris in vrbem remitteret.

Cremera) Liuio, & Ouidio Hetruriæ fluuius. Halicarnaſſæo eſt caſtellum in tumulo ſitum, ſic dictum à flumine Cremere, cui inſidet. Fluuiolus autem ipſe in Tiberim ſe exonerat, quintò circiter ab vrbe lapide.

Gens vna Fabiorum) Ouidius 2. Faſtorum:

Vna

Vna dies Fabios ad bellum miſerat omnes
Ad bellum miſſos perdidit vna dies

Scelerato ſignatur nomine) Ouidius ibidem.

Carmentis portæ dextra eſt via proxima Iano,
Ire per hanc noli quiſquis es; Omen habet.
Illa fama refert Fabios exiſſe trecentos,
Porta vacat culpa, ſed tamen omen habet.

Faliſci) Faliſci Hetruriæ Populi ſunt, territorij Romani. Dicti ita ab Haleſo teſte Ouidio:

Venerat Atridæ fatis agitatus Haleſus,
A quo ſe dictam terra Faliſca putat.

Hodie qui *Monteſiaſcon* Italis dicitur, Faliſcorum fuiſſe oppidum putant. Dicti etiam Falerij.

Fidenæ) Fidenæ Liuio Latinorum, ſeu Albanorum colonia, & vrbs, ſita ad Tiberis, & Anienis confluentes Territorij Romani eſt in via Flaminia Populi Fidenates dicti.

Veientes) Italiæ Populi, ſocij Fidenatibus. Colonia eorum *Veius* dicitur in libro Coloniarum, diſtans M. paſſ. ab vrbe Romana. Hinc *Veij*, & *Veientani* authoribus.

Ludimagiſtrum) Camillo Conſule Faliſcos circum ſedente, magiſter ludi vrbis proditionem animo agitans. plurimos, & nobiliſſimos indè pueros, velut pro deambulandi gratia eductos, in caſtra Romanorum perduxit: Quibus interceptis, non erat dubium, quin Faliſci, depoſita belligerandi pertinacia, tradituri ſe Imperio Romanorum eſſent. Quapropter Senatus cenſuit, vt pueri vinctum magiſtrum virgis cædentes in vrbem Faliſco-

ſcorum parentibus remitterentur. Qua iuſtitia, animi eorum ſunt capti, quorum mœnia expugnari non poterant. Namque ita Faliſci beneficio magis, quàm armis victi, portas Romanis aperuerunt. Videndus quoque Val. Max. lib.6. c.5.

Vinctum ſibi vltrò remiſiſſet) Sibi, id eſt, Faliſcis. Vide ſimiliter locutos Plautum, & Ciceronem apud Scaligerum de cauſis linguæ Latinæ cap.129. lib.6. Quod ideo moneo, ne quis Camertem ſequatur emendantem, *vrbi remiſiſſet*, vel, *ſubitò remiſiſſet*.

Euerſionis omen fuit) Victi ſunt à Dictatore Q. Seruilio, captique anno V. conditæ CCCXVIII. Et ipſe ob hanc victoriam nouo agnomine honoratus eſt. Nam Q. exindè *Seruilius Fidenas* eſt appellatus.

Sed cuniculo) Decennali obſidione preſſa Veientum ciuitas tandem à Camillo Dictatore non vi, nec ſcalis, alijſque operibus, ſed cuniculis capitur, Anno vrbis conditæ CCCLVII.

Larte Tolumnio) Ab iſta peregrina voce *Larte* accepiſſe Anglos ſuum *Laart*, ſiue *Lord*, quo illi magnates, ſummæque dignitatis viros nominant, exiſtimauit olim Nannius Alcmarianus Miſcellaneorum l.5. Danica lingua *lort* in malam partem accipitur, nihilque, quod eo notatur, eſſe ſpurcius, fœtulentiuſque poteſt. Galli hodieque hoc idem generatim accipientes, quidquid minus pulchrum minuſque amœnum eſt, eodem exprimunt, *il eſt lort* dicendo.

OB-

OBSERVANDVM.

1 IN cæde tot Fabiorum, alijſque illatis cladibus Populum Romanum animo ſemper inuicto perſtitiſſe, adeò vt hac conſtantia aſſidui, & potentiſſimi circumquaque eorum hoſtes peſſundati, ſubque iugum miſſi ſint.

2 Notanda Romanorum in belligerando non tantum æquanimitas, ſed etiam iuſtitia ſingularis, qui ne proditorem quidem Faliſcorum inultum, aut ſibi reſeruandum, ſed ad ſuos eum remittendum exiſtimarunt.

3 Obſeruandum ex magnitudine, ac priſcis Veientium opibus, decennique eorundem obſidione nihil in rebus humanis eſſe perpetuum, ſed fluxa, & inſtabilia etiam eſſe ea, quæ vel firmiſſima, atque inexpugnabilia habentur. Itaque inter cætera concluſit author his verbis: *Hoc tunc Veientes fuere, nunc fuiſſe quis meminit? quæ reliquiæ? quodue veſtigium? laborat annalium fides, vt Veios fuiſſe credamus.*

AD CAP. XIII.

ARGVMENTVM.

SEnnones Galli ab vltimis Oceani littoribus Italiam ingreſſi Cluſium obſident. A quo vbi

 diſcen-

diſcedunt, ad Alliam flumen occurrentem Romanorum manum profligant, atque vrbem tandem ipſam inuadunt, capitoliumque obſidione cingunt. Mox Roma à M. Camillo liberatur, & poſt triceſimum demum annum ad flumen Anienis ita cæduntur, vt poſtmodum in agro Pontino à Dolabella variè afflicti, tandem ad lacum Vadimonis in vniuerſum conciſi ſint omnes.

Galli Senones) Horum ducem Brennum, inter cæteros, nominat Liuius lib. 5.

Cluſium) Tuſciæ mediterraneum oppidum, olim Liuio etiam alibi *Camars* vocatum.

Allia) Vmbriæ fluuius in Sabinis, ex Cruſtumenis montibus in Tiberim defluens. *Caminate* vocat Leander. Blondus *Curteſio* hodie vocari ait. Diſtabat vb vrbe XI. Lapide.

Hunc diem faſtis Roma damnauit) Mandauit autē habet editio Camertis. Et quam adornauit Lugduni Batauorum officina Plantiniana ſub annum 1496. in forma minori. At quę prodijt nuperrimè ex Commeliniano bibliopolio cum Notis clariſſimorum virorum Iani Gruteri, & Claudij Salmaſij *faſtis damnauit* præfert, quæ lectio & ſenſu, & formulari loquendi modo eſt elegantiſſima. Locum illuſtrabunt vera Plutarchi, quæ habentur in quæſtionibus eius Romanis Pro. 24. vbi inquit: *Cur diebus poſtridie Kalendarum, Nonarum, atque Iduum exire vrbe, aut peregrinari non licet? An id fit ea de cauſa, quam plerique putant, & Liuius tradit? Poſtridie Idus Quintiles, quam nunc*

Iulias

Iulias vocant, tribuni militum legiones ad Alliam flumen educentes, à Gallis pugna ſunt victi, vrbemque amiſerunt. Is dies cum nefaſtus eſſet iudicatus, ſuperſtitio (vt ſolet) morem hunc ampliauit, eidemque religioni obnoxios fecit etiam dies poſtridie Kalendarum, & Nonarum.

Camillus) Hic eſt ille Camillus, cui dies dicta eſt ob prædam Veientanam iniquè diuiſam, quique ab ingratis ciuibus quindecim millibus grauis æris, ſimulque exilio Ardeatico damnatus eſt. Poſt verò hanc victoriam triumphans vrbem ingreſſus eſt, atque appellatus ſecundus Romulus teſte Eutropio.

Clangore anſeris) Referunt authores anſeribus ineſſe ſingularem vigilantiam, qua & canes ſuperant. Vnde Plinius lib. 10. cap. 22. *Eſt & anſeri vigil cura capitolio teſtata defenſo, per id tempus canum ſilentio proditis rebus. Quamobrem cibaria anſerum cenſores in primis locant.*

Nulla Senonum veſtigia ſuperſint) A Senonibus tamen Sennam fluuium dictum authores volunt. Silius in 1. *Et Clanis, & Rubio, & Senonum de nomine Senna.* Item *Senonum* in Italia vrbs, quæ Straboni *Senegalia*, vt & Plinio, & Diacono. Silius *Senam* quoque *Gallicam*, alludens ad nomen Senonum, ſic expreſſit.

Qua Sena relictum.

Gallorum à populis traxit per ſecula nomen

Diſtinguenda interim à *Semnonibus*, qui, vt Tacitus in Germania ſua ait, *vetuſtiſſimos ſe, & nobi-*

liſsimoſque Sueuorum memorant. Eorum fines, vt recte notauit Velleius Paterculus; Albis præterfluit, niſi quod perperam apud eum pro *Semnonum*, expreſſum eſt *Senonum*: Ita enim legendum lib. 2. *A Rheno vſque ad flumen Albim, qui Semnonum, Hermendorumque præterfluit*. Perperam inquam expreſſum ibi *Senonum*.

Sedentes in curulibus ſellis) *Sedentes in curulibus ſuis*) quod habere editiones vetuſtiores intelligo, vulgato prætulerim, præſertim ſi firmetur authoritate alicuius manuſcripti.

Inſidente Galleæ Satiria alite adiutus) Hęc eſt genuina lectio, vt ex editione vetuſtiſſima eruit elegantiſſimus Gruterus. Legunt alij. *Inſequente Gallo, ſacra alite adiutus*.

Vadimonius lacus) Eſt iuxta Ameriam Vmbriæ vrbem, diſtans Roma circiter 46. paſſ. millibus. Plinius iunior, Epiſtolarum lib. 8. Epiſt. 20. ad Gallum, memorat in eo inſulas herbidas natare, ac fluere. Fabricio eſt lacus, qui hodie *di Viterbo* appellatur.

OBSERVANDVM.

1 POpulum Romanum, ipſamque vrbem à minimis initijs ad ſummum Imperium, quale vnquam toto orbe fuit, aut erit, non leuibus, ſed maximis bellorum diſcriminibus, ac periculis, quæ ſua omnia virtute mirabiliter ſuperauit, euectam paulatim perueniſſe.

2 Ad reuerentiam, & metum hoſti incutiendum plurimum facere magiſtratus maieſtatem, & innocentiam ampliſſimo ſuo cultu decorati, atque inſigniti.

AD CAP. XIV.

ARGVMENTVM.

OCcaſio belli cum Latinis innuitur fuiſſe latinorum ferox poſtulatum, quo ius ciuitatis, & alterum è ſua gente fieri Conſulem expeterent. Deinde oſtenditur, à Manlio Torquato filius, licet victor, ſed abſque mandato, & extra ordinem ad prælium progreſſus, ſecuri percuſſus. Et denique P. Decium pro ſalute populi, & legionum Dijs manibus viuum ſe obtuliſſe.

Manlius Torquatus) Torquatus dictus ob torquem aureum Gallo inter ſpolia detractum, quod capite ſuperiore indicatum. Ob hoc verò factum, quòd filium contra interdictum, & extra ordinem pugnantem occidi iuſſit, *imperia* omnia aſpera, & immitia, *Manliana* ſunt appellata, ipſe *Imperioſi* nomen conſecutus eſt. Vide Aul. Gellium cap. 13. lib. 9.

Alter quaſi monitu Deorum) Hæc Hiſtoria ita paucis habet, Decius Cos. cum hoc Latino bello Romanam aciem penè poſtratam videret, caput ſuum pro ſalute Reipub. deuouit, id eſt, equo conci-

concitato in medium hoſtium agmen irrupit, Patriæ ſalutem, ſibi mortem glorioſam petens: factaque ingenti ſtrage plurimis telis obrutus ſupercorruit.

OBSERVANDVM.

1 INiqua poſtulata bellis plerumque occaſionem præbere, tum & Reipublicæ, ac Status ſępe numero interitum, aut ſaltem commutationem minitari.

2 Notanda Romanorum veterum ſeueritas, ac rigor, qui minoris propemodum victorias, quàm interdicta ſua facere.

3 Romanos Patriæ charitati vitam, omniaque poſthabuiſſe.

AD CAP. XV.

ARGVMENTVM.

PRimò occaſio belli Sabini cum Romanis oſtenditur fuiſſe, quòd illi ſe contra ius Latinis iunxerint. Secundò quomodo id ſit geſtum Duce, & Conſule Dentato, breuibus declaratur.

Sabinorum) gens à Nomento, Latinorum mediterranea vrbe, quæ duodecimum circiter lapidem Roma diſtat, vſque ad fluuium Tiberim pertingit, accolitque lacus Velinos.

Veli-

Velini lacus ſunt, qui hodie *lago di terni*: vel *lago dapie deluco* appellantur, in Vmbria Latij regione, propè Narnem fluuium, qui in Tiberim haud procul Roma influit. Eſtque fluuius hic Nar ſulphure abundans, maleque redolens. Vnde Virgilius 7. Æneid.

Sulphurea Nar albus aqua, fonteſque Velini.

OBSERVANDVM.

FOEdera aduerſus ius, & pacta priora inita infelices, vt plurimum, ſucceſſus ſortiri. Sic Sabini immemores pacti ſub Tatio facti, à Romanis quaſi deficientes, ſeque cum Latinis, Romanorum hoſtibus iungentes, victi, & à Romanis ſubiugati ſunt.

Habes, *Lector*, obſeruationum noſtrarum veluti guſtum quendam, ſeu exemplum potiùs, ad quod exigi deinceps, formarique poſſiut quæcumque porrò libris inſequentibus, aut alijs etiam, ſimilibuſque in authoribus occurrent. Libro interim tertio apud eundem hunc Florum locus eſt non quidem politici commatis, ſed qui variè hucuſque ob varietatem lectionis cum ſit expoſitus, hic quemadmodum legendum, intelligendumque exiſtimamus, veluti coronidis vice, adſcribendum, aut repetendum verius puto. Nam cùm exhibuerint huc vſque editiones paſſim omnes capite 19. *Syriæ deæ cæremonias iactat*: Vineti autem MSS. ſeruent non *cæremonias*, ſed *comas*, indicauimus alibi re-

reſcribendum videri, *Syriæ deæ comos*. *Comus* enim eſt ſaltationis genus, quod tibia, & fiſtula in comiſſationibus, cuiuſmodi erant Syriæ iſtius deæ, paſſim agitabatur. Meminit, & Apuleius *Veris comi* vt eum locum ex MSS. reſtituendum aliquando commonuimus. Et Nero cap.56. Suetonio Tranquillo *religionum vſquequaque contemptor dicitur, præter vnius Syriæ deæ*. Dictus autem Græcè à vicis *Comus*, in quibus luſus iſti, ac ludicra frequentabantur. Latini inde *comiſare* deduxerunt, maleque à multis ea vox confunditur cum ei vicina *Commeſſari*. Et docuit olim in Orthographicis ſuis Velius Longus à *como* deducta *Comiſari*, *Comiſator*, & *Comiſatio*, perque M. & S. ſimplex ea omnia ſcribenda. Nec aliter fere acceperim iſta Martialis: *At nunc conuiua eſt comiſatorque libellus*. Et illud. *Qui nec leno potes; nec comiſator haberi, Quid tibi vis vrbem, qui Fabiane petis*.

Eodem quoque libro tertio cap.21. vbi editur: *Ne inulti perirent, ſanguine Senatus ſibi parentarunt*. Ex codice optimæ fidei, quem Lipſius inſpexit, interſerendum, *in anteceſſum ſanguine S.S.Pa.*

Habetur deindè, & lib.4. cap.2. de Craſſo Cæſare, ac Pompeio illuſtris locus, qui in hunc modum legitur. *Forte tunc Craſſus genere, diuitijs, dignitate florebat, vellet tamen maiores opes: Caius Cæſar eloquentia, & iam Conſulatu euehebatur Pompeius tamen ſuper vtrumq; eminebat*. Quē ideò adduxerim, vt obiter contendi cum Velleio poſſit, qui idem dicere volens à librarijs malè acceptus ita ait: *Cōuertit*

tit Cn. Pompei perſona totum in ſe terrarum orbem, & per omnia maiore vi habebatur. Quæ eſſe trunca, ac malè cohærentia quiuis videat. At cum antea ſimiliter de Craſſo, Cæſareque locutus ſit, quis ambigeudum putet ſcripſiſſe Velleium, *& per omnia maior eis viris habebatur. Eis viris*, nimirum *Cæſare, Craſſoque*, de quibus dixerat.

***

IOH. ISACI
PONTANI
ORATIO
ISAGOGICA,
SIVE
INTRODVCTIO
AD
FLORVM
Romanamque Hiſtoriam.

ORATIO ISAGOGICA AD L. ANNÆVM FLORVM.

LVcij *Annæi Flori* rerum Romanarum Hiſtoriam, libroſque auſpicaturus *Auditores ornatiſsimi*, exiſtimaui haud abs re facturum me, ſi pauca quædam *de Hiſtoriæ cum alijs diſciplinis affinitate, deque authore, & operis argumento*, in præſentiarum proponerem. Et verò quòd ad authorem attinet, vt vltimu referatur, conſentaneum habeo. De primo itaque, & poſtremo primùm; Et quidem illud vel ideo in anteceſſum diſcutiendum, ne quis fortè, aut officij, aut muneris mei haud ſatis nunc meminiſſe me arbitretur, quòd Philoſophiam profeſſus etiam Hiſtoricos ad pulpita noſtra arceſſam. Sciri enim intereſt aliarum diſciplinarum ambitu, & præ-

& præſertim Philoſophiæ, vtpotè humana, diuinaque contemplantis, nequaquam excludi Hiſtoricen. Quamuis inter vtramque diſcriminis præcipuè iſtud ſit, quod aliter Philoſophus, aliter res tractent Hiſtorici, Ille non tantum, quod facit Hiſtoricus, enarrare, ſed etiam inquirere, & diſputare ſibi propoſitum habet. Vnde Græcis olim, vt notauit Laertius ζητητικοὶ, id eſt, *inquiſitores* dicebantur Philoſophi: & Apoſtolo de gentium ſapientibus agenti, ζητητὴς eſt *ſcrutator curioſus*. Hiſtoricus itaque ſi ad verum, & fidem de re propoſita retulerit, officio ſuo ſatisfeciſſe exiſtimabitur. Et ea quidem ipſa, quæ eum in modum memorat, cum materiam non tantum. & veluti penum præbeant vniuerſæ ſcientiarum παντοπαιδείᾳ, ſed, & facem præferant vitæ, & actibus mortalium, non tamen omnes eadem, ſed, vt captus, & genius eſt lectoris, diuerſi diuerſa ſequuntur. Ciceronis enim de Republica libros, aut Saluſtium, ſeu Florum noſtrum, aut alium quempiam ex Græca, Romanaque Hiſtoria in manus ſi ſumat, hinc φιλόλογος aliquis, hinc Grammaticus, hinc Philoſophiæ deditus, alius aliò curam ſuam mittet, Philoſophus ſi quid ad rerum principia, & vniuerſi naturam ſpectabit; ſi quid ethicum, aut politicum occurret; ſi quid etiam ad chorographiam faciens, vt ſitus terrarum, fluminum flexus, & ortus, accuratè ſubleget, & annotabit. Mathematicus Chronologiæ præcipuè, & rerum cœleſtium rationem notans, hæc propiùs ediſſeret, ſuumque in vſum transfundet: Quod vel in Floro

non

non diligenter prȩſtitiſſe quondam clariſſimum, mathematicum Ioannem Stadius eius in eum curæ indicant. Ad eandem hanc lectionem vbi ſe φιλόλογος accingit, hoc præter cætera excerpet, duos Romanos Reges eſſe, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Seruij matre dubitatur, Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea Romulum notabit perijſſe Sole deliquium patiente. Eoſdem Libros Grammaticus explicet, inter alia, abſtruſum aliquod loquendi genus, aut aliquam vocem veterem etiam Ciceronem vſurpaſſe, aliaque talia in commentarium refert. Hinc tranſibit ad ea, quæ vel in pronunciatione, vel ſi antiquarius fuerit, in moribus, & Gentium ritibus ſæculi conſuetudo immutauit. Ita ſcilicet, Auditores, vnus ſæpè, idemque inter Hiſtoricos author res diuerſiſſimas ſimul proponit, & docet; ſacra inquam, & prophana; & cœleſtia, & terreſtria; hoc eſt modò ſapientiæ, modò prudentiæ, & ſcientiæ ſementem quandam plena manu non ignaris ſuppeditat. Vnde ſane non tantùm hiſtoriæ, & Philoſophiæ arctam eſſe cognationem, ſed, & eum, qui cum fructu in hiſtoriarum lectione verſaturus ſit, non vna philoſophiæ parte, aut ſimplice vice ea inſtructum accedere debere in confeſſo ſit. Sacrarum quoque literarum, ſeu Theologiæ ſtudioſus, quomodo officium, & commiſſam ſibi prouinciam rite tutabitur ſine Hiſtoriarum cognitione? Quomodo ille temporum vices, quibus creuit, & adoleuit Eccleſia, quomodo controuerſiarum, quæ in eadem diuerſis

extor-

exortæ ſunt ſæculis originem, cauſas, atque indolem intelligit? quinam rectæ, & ſanæ ſententiæ teſtes, quæ hoſtium, & aduerſantium agmina fuerint, niſi face hiſtoriarum præuia? Certè prudentia, quæ eſt mentis oculus, anima politicæ, nuſquam aliundè haurietur priùs. Nec negauerim vſum, & experientiam vitæ noſtræ, & actuum magiſtram vulgo haberi. At illa quàm paucis, imo quàm difficulter, & vix cuiquam in ſolidum contingat, eſſe teſtis queat vitæ etiam longiſſimæ breuitas, raritas euentuum, & occaſionum, rerum quoque, quas experiri in ætate quamuis Neſtorea mortali conceditur, paucitas. Quibus ſi ærumnæ, & pericula, & ſæpè propoſiti finis fruſtratio accedant, nonne ſenectus, & tandem mors hominem natum obruent, antequam illa multò vſu parta, & confirmata prudentia vti dabitur? Themiſtoclem, qui annos centum, & ſeptem vitæ numerauit, morti iam vicinum expoſtulaſſe cum natura accepimus; quod tunc egrediendum è vita eſſet cum iam vſu diuturno ſapere, & rectè res gerere didiciſſet. Non ergo tam vſus, quàm hiſtoria, & euentus frequens ex eadem obſeruatione hanc in animis prudentium ſcientiam generabit, Nec aliud de iuris doctrina, & ſtudio iudicium eſto: illam dico Legum, & Iuriſprudentiæ diſciplinam, quæ haud vni lucro dedita, ſed cuius mater eſt politica, & artes cæteræ eiuſdem ſorores, quas inter omnes præcellit Hiſtoria. Ex hac Iuris candidatus rectam prudentiam, & res, cum laude, exequendi momen-

menta, & artificium diſcet. Ex hac aſtutam malitiam, quæ hodie multis prudentia cenſetur, eſſe ſubleſtorum, & leuium tantùm ingeniorum intelliget, illa autem ſolida, & nunquam intermoritura apud poſteros gloria perſiſtere, quæ odio vitiorum virtute, & vera prudentia ſubnixa ſunt: Eas quoque voces, & verſus, quos in ore habuiſſe ſemper Iulium Cæſarem eloquenitæ parens Cicero teſtatur;

Si violandum eſt eius, regnandi cauſa.
Violandum eſt, cæteris rebus pietatem colas:

Eos inquam in exitium legum, & libertatis natos, ac vſurpatos fidæ rerum memoriæ indicabunt, & nonniſi in deducus Chriſtiani nominis etiam iſto ſæculo ad praxim, ac vſum à nonnullis reuocari, dignos potiùs, qui ad Styga, vnde profecti, remeent: Hiſtoria ergo eſt, quæ hæc omnia non quidem ignoranda, ſed vitanda, cauendaque demonſtrat, magiſtra iuris, & moris probi. Quocircà, *Auditores*, qui puppium, & proram rerum agendarum eam dixerit, nihil præter rem dixerit. Scire aliquis cauſas deſiderat; quibus parua Reſpublica fieri magna queat? quibus viciſſim eadem labefactetur, decreſcat, intereat? Hiſtoria eſt, quæ iſta multò *certiùs, & meliùs Chryſippo, & Crantòre dicet.* Vult ſcire quomodo cum ciuibus, cum indigenis, cum exteris, cum principibus, & regibus ſit agendum? qua arte ciuiles motus, aut præcaueri, aut ſedari queant? Hiſtoria eſt, quæ viuis hæc

exemplis demonſtrat. Vult ſcire quomodo ſuſcipienda, quomodo gerenda, quomodo denique finienda bella? Hiſtoria eſt, quæ eiuſmodi hic præcepta ſuppeditabit, quibus nec Annibal aliquis, aut Cæſar auſcultare recuſent: Iphicrates olim, vt refert Plutarchus, cum multos de re bellica ſermones habuiſſet, interrogatus ecquis eſſet, qui tantos ſibi ſpiritus ſumeret? vtrum eques? an ſagittarius? an veles? an legionarius? Nihil horum, inquit, ſed qui his omnibus nouit imperare. Hiſtoria itaque eſt, quæ præſentia moderabitur, & de futuris, vt innocentiſſima, ita nequaquam vana nos diuinatione inſtruet. Nec quidquam hic habendum certiùs, quàm quod aiebat M. Tullius, *nuſquàm faciliùs aut bellicam rem, aut omnis Reipublicæ diſciplinam cognoſci, quàm ex annalium monumentis*. Quod quaſi edidiciſſe ducum ſummus Lucullus, aut quod verius habeo à Lucullo comperiſſe, & eius exemplo imitandum omnibus propoſuiſſe Cicero videtur. Lucullus enim ad Mithridaticum bellum à Senatu miſſus, non modo opinionem vicit omnium, quæ de virtute eius erat, ſed etiam gloriam ſuperiorum. Quæritis quanam id arte, aut induſtria obtinuerit hac inquit Cicero, qua totum iter, & nauigationem verſus Aſiam conſumpſit, partim in percunctando à peritis, partim rebus geſtis legendis, adeò vt in Aſiam factus Imperator venerit, cum eſſet Roma profectus rei militaris rudis. Et adijcit deinde, tantum Imperatorem in

omni

omni genere belli Lucullum fuiſſe, prælijs, oppugnationibus, naualibus expeditionibus, totiuſque belli inſtrumentis, & apparatu, vt Rex Mithridates poſt Alexandrum maximus, hunc à ſe maiorem ducem cognitum, quàm quemquam eorũ, quos legiſſet, fateretur. Hic enim ille eſt omnibus ſæculis admirandus Imperator, vt alia eius aduerſus Mithridatem, & Tigranem totius Orientis duos reges potentiſſimos, facta fortia prætermittam, qui eum exigua vix vndecim M. militũ manu, innumerabiles hoſtium phalanges adortus, peditum cæcidit ad centum millia, equitum ad quinquaginta, Regem Tigranem, & quidquid gladijs iam retuſis occidi non poterat, in fugam ſe conijcere compulit. Hic, *Auditores*, vt iterùm hoc repetam, Lucullus eſt, qui nequaquam ſatis duxit hæc talia ſumma cum gloria, maximoque patriæ emolumento perpetraſſe, niſi & Archiam poetam ſibi familiarem, ac domeſticum reddidiſſet: Archiam, qui & C. Mario, quamuis ad humaniora hæc ſtudia duriori, iucundus, & charus fuit. Nam & Cimbricas eius res, atteſtante Cicerone, adoleſcens attigit. Mithridaticum verò ipſius Luculli bellum magnum, atque difficile, & in multa varietate terra, marique verſatum totum ab eo expreſſum eſt, qui libri non modò L. Lucullum fortiſſimum, & clariſſimum virum, verùm vniuerſum Populi Romani nomen longè, latèque diffuſum illuſtrarunt. Cenſuit ſcilicet vir ſummus Lucullus, & qui hoc

fortaſſe nomine per ludum à Pompeio *M. Xerxes togatus* eſt appellatus, nihil eſſe Hiſtoria, & rerum memoria præſtantius, vt nimirum cui adeſſet facultas, & occaſio faciendi ſcribenda non deeſſent quotque qui eadem ad poſteritatem feliciter tranſinitterent, & ſcriberent facienda. Quod & ante eum Scipionis quoque illius Africani iudicium fuit, qui ſecum domi, militiæque Polybium habuit, nec non & poetam Ennium quorum etiam hic in ſepulchro Scipionum è marmore collocatus memoratur. Et, vt cæteros mittam. Magnus ille Alexander, licèt multos rerum ſuarum ſcriptores habuerit, tamen cum in Sigæo ad Achillis tumulum adſtitiſſet: *ò fortunate*, inquit, *adoleſcens, qui tuæ virtutis præconem Homerum inueneris*. Et verè Nam Ilias niſi extitiſſet, eadem illa tellus, quæ Achillis corpus contexit nomen etiam, & facta eius ſilentio inuoluiſſet, Vnde etiam eſt quod cecinit Venuſinus.

Vixere fortes ante Agamemnona,
Multi, ſed omnes illachrymabiles
Vrgentur ignotique longa
Nocte: carent quia vate ſacro,

Atque hæc quidem, *Auditores*, ſi in vniuerſum Hiſtoriam ſpectemus, locum habeant: ſeorſim verò, & in ſe ſpectata, non vna, nec vnius erit generis hiſtoria. Alia enim *Diuina* eſt, *naturalis* alia, alia *humana*. *Diuina*, immortalis Dei, aliorumque cœleſtium vim, & poteſtatem exponit; Qualis apud Græcos Hiſtoria fuit Euhemeri,

qui

qui res geſtas Iouis, & aliorùm, qui Dij putabantur, conſcripſit: apud Iudæos, & noſtros eſt Moſis, & Euangeliſtarum enarratio, cui accedunt Apoſtolorum Acta in commentarium à D. Luca relata. Cæterorumque eccleſiaſticorum ſcriptorum commentarij. Huius ſtatuitur finis religio. *Naturalis* deinde, res in natura latentes, aut exiſtentes, earumque principia, cauſas, effecta, & affectiones declarat, cuiuſmodi eſt Ariſtotelis de Animalibus. Caij Plinij de rerum, & vniuerſi natura. Theophraſti de ſtirpibus: Cuius finis eſt ſcientia. Tertia, & vltima eſt *humàna*, quæ actiones mortalium publicas, priuataſque complectitur, quæ pręcipuè Hiſtoriæ appellationem merebitur, cuiuſmodi iterum vel erit *Communis*, vel *Propria*. *Communis*, aut plurium populorum res geſtas continet, qualis eſt Hiſtoria Polybij, Diodori Siculi, Trogi Pompeij. *Propria* exponit facta vel vnius populi, vel hominum ſingulorum: prioris ordinis eſt Thucydides, qui Græcorum: Liuius, qui Romanorum; Cæſar, qui Gallorum res explicauit. Singulorum hominum facta, & vitam executus eſt apud Romanos Suetonius, Vopiſcus, Capitolinus, qui Imperatorum acta ediderunt. Diogenes Laertius inter Græcos Philoſophorum res, & ſectas diſcuſſit, Eginhartus apud Francos Carolum Magnum graphicè deſcriptum poſteris reliquit: Huius finis habetur prudentia. Ex quibus omnibus ſatis intelligi putem ita nos hiſtoriam

accipere, vt ſit *rerum publicè geſtarum ex fide narratio*, *Geſtarum* ſcilicet, vt nimirum figmenta omnia, & fabellæ ex ingenio adinuentæ excludantur. Quocirca neque Luciani verarum, vt ipſe ludens inſcripſit, narrationum libros, neque Æthiopica Heliodori, neque Heraclidæ Abarim, aut Ariſtonis Lyconem, neque Aſinum Apulei, & id genus ſimilia ſcripta Hiſtoriam eſſe admittimus. Quin nec Xenophontis quidem libros Cyropædias pro Hiſtoria accipiunt nonnulli, cum ob cauſas alias, tum quia in ijs non tam ſtudio fuit ſapientiſſimo alioquin, & accuratiſſimo ſcriptori, vt res Ciri domi, militiæque geſtas exponeret, quàm vt poſteritati imaginem veri regis adumbratam proponeret. Neque interea adeò ſumus delicatuli, etiam ſi rerum publicè geſtarum narrationem hiſtoriam fateamur, vt eos, de quibus modò dictum, qui res, & vitas ſingulorum perſequuntur, extra hunc cenſum, quod nonnulli voluerunt, reponendos exiſtimemus. Nam Suetonius, Vopiſcus, cæteraque illa minorum gentium manus, licèt non perpetuò publica, ſed priuata ſubindè intermiſceant publicarum tamen perſonarum res tractant, & ad eum omnes ſcopum collimant, vt ea, quæ imperio, & publicè geſta ſunt, poſteris exhibeant. Noſter, quem explicandum ſumpſimus; Lucius Florus ab hac omninò nota immunis, vniuerſam propemodum rem Romanam tenui ab exordio cœptam ad faſtigium ſuum deducit.

Popu-

Populum enim Romanum vt hominem ob oculos proponens, eius *infantiam*, *adoleſcentiam*, *iuuentam*, ac tandem *ſenectam* quatuor veluti ætatum gradibus concluſit. Græci imperiorum eiuſmodi periodos in tria, vt plurimum, tempora partiebantur, ἀρχὴν, ἀκμὴν, & παρακμὴν ſeu φθορὰν appellantes. Prima ætas, vt ſolent primordia obſcurior, & minus certa, ſeptem Regibus abſoluitur. Et vt operis totius veluti guſtus detur, præeuntem me *Auditores*, mente ſequimini, dum non quidem ſingula, ſed è multis illuſtria, & vt ille *ſumma ſequor faſtigia rerum*.

Primus regum *Romulus*, interfecto fratre Remo, & vrbis, & Imperij conditor fuit. Originem gentis ab Ænea arceſſunt, qui, euerſa Troia, in Italiam caſu delatus duxit in vxorem Lauiniam Latini regis, & Amatæ filiam. Hinc bella cum Turno Rutulorum, & Mezentio Hetruſcorum rege. Quibus in bellis Turno, & Latino cæſis, Æneas Lauinium fundauit. Tandem, defuncto etiam Ænea, Aſcanius filius Albam longam condidit, in qua regnatum ab Aſcanio, & Siluijs annis totis CCC. vſque ad Romulum, quem diximus, natum è Rhea Siluia, filia Numitoris regis Albani. Regnauit Romulus annos 38. Quænam fuerit illis primis initijs Reipublicæ forma, quæ vrbis incrementa quæ legum, & magiſtratuum mutationes, noſter paucis, ſed accuratè attingens, præter cætera, oſtendit diuiſam per tribus iuuentutem

in

in equis, & armis, quò ad ſubita bella expeditius vacaret; Conſilium Reipublicæ fuiſſe penes ſeniores, qui ex auctoritate patres, ab ætate Senatus vocabantur. Qua ex legum, & politiæ cura, ſtudioque haud temere fuit conijcere Martium hunc populum ad ſumma, id eſt ad Monarchiam Diuinitùs fuiſſe deſtinatum. Acceſſit, & auxit hæc Romuli ipſius apotheoſis. Nam cum diſcerptum à Senatu plures putarent ob mores aſperiores, oborta, ſubito tempeſtas, Soliſque defectio conſecrationis ſpeciem præbuere. Cui, & Iulius Proculus mox fidem addidit, affirmans Romulum auguſtiore, quàm fuiſſet, forma conſpectum, placitumque Dijs vt in cœlo *QVIRINVS*, appellaretur.

Poſt Romulum *Numa Pompilius* annos 43. *Tullus Hoſtilius* duos, & triginta in Imperio expleuere. Quorum Numa religioſus, quaſi auſpicium à Diuinis faciendum omnibus denuncians, ſacra, & cæremonias docuit: Pontifices, Augures, Salios cæteroſque per ſacerdotia, annum in menſes faſtos, nefaſtoſque dies diſtinxit: *Hoſtilius* militarem diſciplinam, artemque bellandi adiecit; Primuſque, exercita Iuuentute, prouocare auſus Albanos, grauem, & diu principem populum, deleta Alba, Romam migrare ciues effecit. Hunc excepit *Ancus Martius*, qui mœnia muro complexus eſt, & annis 24. quibus præfuit, ad ædificiorum, & vrbis amplitudinem plurimum contulit

tulit, iam tum ſcilicet prę ſagiens animo futurum, vt eò tanquam publico orbis hoſpitio omnes penè mundi opes, & commeatus reciperentur. *Tarquinius* inde *Priſcus*, Corintho oriundus. Græcum ingenium Italicis artibus miſcens, Senatus maieſtatem numero, & centurijs auxit. Faſces, trabeas, curules, annulos, phaleras, paludamenta, togas pictas, tunicaſque palmatas, cæteraque decora, atque inſignia, quibus poſtmodum eminuit imperij dignitas, ſubactis Tuſcis, Romam primus intulit. Qui cum annos 37. regnaſſet *Seruius Tullus* gubernacula inuaſit: Ab hoc populus relatus in cenſum, digeſtus in claſſes, curijs, atque collegijs diſtributus. Quem poſt annos 44. ſecutus eſt *Tarquinius Superbus*, cuius faſtum tamdiù perpeſſus eſt populus, donec aberant luxus, & ſtupra: Hæc in filijs eius ferre, non potuit. Itaque expletis annis XXV. cum ornatiſſimæ fœminæ Lucretiæ vim (iutuliſſet natorum alter, patri regnum, & ſimul imperium regibus abrogatus eſt.

Habetis, *Auditores*, primam gentis ætatem, & quaſi infantiam tranſactam ſub regibus ſeptem, quadam fatorum induſtria adeò ingenio varijs, vt eiuſmodi viros Reipublicæ ratio; & vtilitas tum quaſi poſtulaſſe videatur. Nam ſi Romulum videamus (vt & verbis, & anacephalæoſi authoris noſtri hæc claudam) *quid eo ardentius? at tali opus fuit vt inuaderet regnum. Quid, Numa religioſius? talem res popoſcit,*

vt

vt ferox populus Deorum metu mitigaretur. Quid ille militiæ artifex Tullus; bellatoribus viris quàm neceſſarius, vt acueret arte virtutem. Quid ædificator Aneus vt vrbem Colonia extenderet, ponte iungeret; muro tueretur. Iam Tarquinij ornamenta, & inſignia, quantam principi populo addiderunt ex ipſo habitu dignitatem. Actus à Seruio cenſus, quid effecit, niſi vt ipſa ſe noſceret Reſpublica. Poſtremò Superbi illius importuna dominatio nonnihil, imo plurimum profuit: Sic enim effectum eſt, vt agitatus iniurijs populus cupiditate libertatis incenderetur. Hic *Auditores clariſſimi*, ignoſcite ad aliena, ideſt, ad noſtra tempora mentem, & cogitationem obiter vertenti. Nam, vt magnis parua, & noua veteribus componam; quid Belgium noſtrum, maioreſque noſtros ad vindicandam libertatem concitauit, niſi ſimilis importunitas? Albani enim Hiſpaniarum regis legati, & præſidis ſuperbum imperium cum armis occaſionem dediſſet, quæ hactenus aut opes, aut regna, aut rex longè lateque potentiſſimus tantum potuere, vt liberis libertatem eriperent.

Sic ergo Populus Romanus, Bruto, Collatinoque ducibus, regis nomine cum perpetuo imperio deleto, Reipublicæ formam in aliam tranſtulit. Libertatis ſuæ vindices annua dignitate dotauit, Conſules appellando, vt nimirum ſe ciuibus ſuis conſulere debere meminiſſent. Liber iam hinc populus prima aduerſus exteros arma corripuit; mox pro finibus, deinde pro ſocijs

cijs

cijs, tum gloria, & imperio, laſceſſentibus aſſiduè, & vſquequaque finitimis. Nam confecto Hetruſco, & cum Porſena, Latiniſque aduerſus Tarquinios bello, Conſules poſt annum ducenteſimum Volſcos domuerunt. Horum metropolim Veios poſt decennem obſidionem cæpit Camillus. Quo etiam in bello trecenti Fabij ceciderunt, vno ſuperſtite, qui exinde cunctator eſt appellatus. Obſtrepebant intereà hinc Sabini, illinc Samnites, Hetruſcorum quoque populus, nec non, & Tarentini cum Pyrrho dubiam aleam faciebant. Nec ſatis erant interna, vicinaque hæc mala, niſi & Senones Galli ab alio, & noſtro hoc axe, atque Oceano Alpes tranſgreſſi demonſtraſſent, quod ipſi à cœlo, & ſolo ſuo inuictum, atque acre haberent, id à virtute habuiſſe Romanos. Mittunt tamen ad eos ex more legatos Romani, ſed inter arma leges, & iura non audiuntur. Quapropter totis iam caſtris vrbi appropinquantibus ad Alliam flumen cum exercitu Fuluius occurrit, ſed cæditur. Mox vrbem inuadentibus cedit Manlius, & lecta cum iuuenum manu arcem Capitolij occupat, ex qua ſe & pulſam vrbe libertatem aſſerit; Galli dum vrbem habent, ſedentes in curulibus ſellis prætextatos ſenes velut Deos venerati, vbi homines eſſe intelligerent, pari vecordia trucidant. Poſtremum aggreſſus eos ex inopinato Furius Camillus vrbem Manlio, & cum Manlio libertatem vrbi reddidit. Hinc domitis Piceni;

nis, Salentinis, Volſinijs, variæ vrbem ſeditiones inuadunt, in quibus tamen ipſis principem, populum vt ſanctum adhuc, & pium iure mirabimur, dum vel legum libertatem, vel pudicitiam, vel natalium dignitatem, aut decora, atque inſignia honorum vindicat.

Et talis quidem ille domi, ac foris, talis pace belloque populus fretum ſuæ *adoleſcentiæ*, id eſt *ſecundam ætatem* habuit, qua iam annum propè quingenteſimum agens, vniuerſam inter Alpes, & mare Italiam armis ſubegerat. Inde in maius robur, & *iuuentam* quaſi exſurgens par orbi terrarum eſſe cœpit. Nam ducentis, qui ſequuntur annis Europam, Aſiam, Africam, & totum denique orbem terrarum bello, victorijſque peragrauit. Initium à Carthagine factum. Nam quod Punicum Primum appellauere hoc tempore terra, marique ſummis vtrinque viribus geſtum. Quibus autem viris, & ducibus geſtum? non hominum; *Auditores*, ſed fortitudinum nomina ex audietis Duillios, Calphurnios, Scipiones, Regulos, Metellos, Manlios. Quorum Regulo quid admirabilius? Qui hoſtium non modò, ſed & monſtrorum domitor, cum terrorem nominis ſui longè, latèque circumtuliſſet, Xanthippi Lacedæmonis artibus captus in hoſtium poteſtatem viuus venit. At ille quid, non par tantum, ſed omni calamitate excelſior, nec carcere Punico fractus, nec legatione, qua Romam mittitur. Quippè diuerſa, quàm hoſtis mandauerat

rat, cenſuit. NE PAX FIERET: NE COMMVTATIO CAPTIVORVM RECIPERETVR. Sicque fide ſeruata in Africam, id eſt, in extremum ſupplicium regreſſus eſt. At ille nec voluntario eo ad hoſtes ſuos reditu, nec vltimo denique, ac crudeliſſimo ſupplicio territus, imo his omnibus admirabilior apparuit. Quid aliud dicemus *Aud.* quam victum deuictoribus, & quia Carthago non ceſſerat, de fortuna triumphaſſe; Tandem nauali prælio victi Pœni pacem petunt anno belli moti XXIV. Exigua deinde & vix quadriennis requies, cum ecce, poſt Ligures, Illyrios, & Gallos inſubres, aut pacatos, aut domitos, alterum Punicum exoritur. Hoc licet priori cedat annorum ſpacio (nec enim ampliùs, quam octo & decem annos habet) tamen cladium atrocitate longè terribilius fuit. Eo enim durante, quater Romanum fudit Annibal, ad Ticinum, ad Trebiam, ad Traſimenum, ad Cannas denique, ipſe annos XVII. Italiæ viſceribus inhærens. Romani nihilominùs fortes, & ſui ſimiles, vnam vrbem gloriæ, & virtutis ſedem non tam muro, & laterum compage, quàm robore animi vallatam vnanimes tenent. Prælio, quod ad Ticinum geſtum, pæne in hoſtium poteſtatem Scipio Imperator veniſſet, niſi protectum patrem filius tunc adhuc prætextatus, ab orci eripuiſſet faucibus. Hic ille eſt Scipio, qui exinde in exitium Africæ adoleuit, cognomen ex eius ruinis adeptus AFRICANVS. Apud Cannas duo

maximi maximorum ducum Pauli,& Varonis exercitus ita conciſi, vt ipſe Annibal militem moneret, *parceret ferro*. Alter ducum occubuit, effugit alter. Vter maiore animo quærit noſter, ſibi reſpondens, *Paulum*, inquit, *puduit*, *Varro non deſperauit*. Iam aderat & quod adagio dicitur; *ſtabat ad portas Annibal*. Nec tamen animum deſpondet Romanus, ſed vt antea intra Tarpeiam rupem, ita nunc vrbi ſuæ incluſus toti adhuc orbi parem ſe ferebat. Vicerat interim Pœnus, ſi vt vincere, ita vti victoria nouiſſet. At ille frui maluit. Vnde alio auocatum, quem non Alpes, non arma, non viri terruerant. Baiarum, & Campaniæ amœna proſtrarunt. Ibi ſiquidem luxu, & delicijs cum ipſe tum exercitus vigor elanguit, adeo vt vere, quod à noſtro refertur, in eum dictum ſit, *Capuam Annibali Cannas fuiſſe*. Hic paulatim reparatis viribus viam videre Romanus cœpit, qua exturbaret Italia Annibalem. Victa erat, vel potius recuperata, duce Scipione, Hiſpania; ibidemque (bono omine) eo ipſo, quo obſidebatur, die capta Hiſpanica Carthago. Vnde rerum proſperarum fiducia iam plenus populus cum eodem Scipione in Africam tota mole conuerſus imitari voluit Annibalem, & Italiæ cladem in Africa vindicare. Hic Scipio poſt varios cum Aſdrubale, cum Syphace, conflictus, poſt caſtra,& oppida innumera incenſa facibus, aut euerſa armis, ipſas Carthaginis portas obſidione concuſſit. Quo factum

vt

vt inhærentem, atque incubantem iam vltra certum luſtrum Italiæ extorqueret Annibalem. Itaque regreſſus caſtra ſua in Africam tranſtulit; vt nimirum Romam, quam in Italia non poterat, in Africa debellaret. Quis, *Auditores*, tantorum tum ducum concurſus, quis præliorum euentus, exercitus & acierum forma fuerit, non meis, ſed verbis authoris noſtri, ſi libet, dicentem attendite: *Non fuit*, inquit, *maior ſub Imperio Romano dies, quam ille cum duo omnium, & ante, & poſtea ducum maximi, ille Italiæ, hic Hiſpaniæ victor, collatis cominus ſignis direxere aciem. Sed & colloquium fuit inter ipſos de legibus pacis. Steterunt diu mutua admiratione, defixi: vbi de pace non conuenit, ſigna cecinere. Conſtat vtriuſque confeſsione nec melius, nec acrius potuiſſe pugnari. Hoc Scipio de Annibalis, Annibal de Scipionis exercitu prædicauerunt.* Sed ceſſit tandem Annibal, & leges victoris accepit Africa. Africam ſecutæ mox gentes: Macedonia, Syria, Græcia, omniſque propemodum Europa. Bellum Macedonicum partim ob veterem olim cum Annibale ſocietatem, partim ob priſcam Regum Macedoniæ famam, & magni Alexandri gloriam ſuſceptum videbatur. Syriacum, aduerſus Antiochum, Aſiæ opulentiſſimum regem, geſtum. Erat tum apud Antiochum in exercitu Annibal, qui, vt iam relatum, in Africa victus, & modò profugus hoſtem populi Romani toto orbe quærebat. Huius in Antiochi militem cauillatio, digna quæ referatur, ta-

lis habetur: Oſtendebat Annibali Antiochus ingentes, quas aduerſus populum Romanorum parauerat, copias; conuertebatque exercitum inſignibus argenteis, & aureis florentem: currus etiam cum facibus, nec non elephantes turritos inducebat, equitatumque frænis, & ephippijs mollibus, ac phaleris præfulgentem: atque ibi rex contemplatione tanti, & tam ornati exercitus gloriabundus Annibalem inſpicit; & putaſne, *inquit*, ſatis eſſe Romanis hæc omnia? tum Pœnus eludens ignauiam, imbelliumque militum eius pretioſe ornatorum, plane, *inquit*, ſatis eſſe credo Romanis hæc, etiamſi auariſſimi ſint. Quid magis, & lepidè, & ſimul ſalſè tanto à duce dici potuit? Rex de numero exercitus ſui, ac de æſtimanda æquiparatione quæſierat; reſpondit Annibal de præda. Et ſanè ita accidit. Nam victus, & triumphatus prædæ cum ſuis fuit. Nec ceſſat hinc Romanus, ſed vt vmbra corpus, ita ſemper virtutem aduerſarius inſequitur. Vix quieuerat primum Macedonicum, quin ſecundum, atque ei tertium ſucceſſit. Gallogræci quoque, Illyrij, Achęi, & in Hiſpania Numantini diu victorem populum habuere exercitum. Ac poſtremum in Africa Punicum, quod tertium dicimus, anno poſt finem ſecundi quinquageſimo, cœpit recrudeſcere. Sed huic, belli anno quarto, Scipio Æmylianus, Africani filius, ſummam impoſuit manum. Totam enim, & euertit, & incendit Carthaginem; ardentemque per dies 17. aſpexit la-

chry-

chrymans. Quanta autem, & qualis ea vrbium vrbs fuerit, vel ex Caio Saluſtio percipi poteſt, qui, vt ipſe alicubi profitetur, de ea ſilere, quam pauca dicere maluit.

Hucuſque, *Auditores*, tertiæ hoc ætatis populi Romani ſęculum merito, vt poetæ loquuntur, aureum dixerimus; centum verò qui inde ſequuntur anni, ferreos plane, & cruentos, aut ſi quid immanius, appellabimus. Quippe cum Iugurthinis, Cimbricis, Mithridaticis, Parthicis, Gallicis, atque Germanicis expeditionibus, quibus cœlum gloria aſcendit, Gracchanæ, Druſianæque permiſtæ cædes, ad hæc ſeruilia, & gladiatoria bella: denique in ſe conuerſus populus Marianis, atque Syllanis, nouiſſimè Pompeij, & Cæſaris manibus quaſi per rabiem, & furorem ſemet ipſe lacerauit. Quorum malorum ſi cauſſas quærimus, quænam aliæ fuere, niſi quod Attali regis, & Aſiæ opibus, luxuque acreuiſſet, eo vſque magnitudinis, vt ſuiſmet viribus in ſemet rueret; Vnde de rerum hoc ſtatu ita breuiter, & eleganter noſter: *Syria prima nos victa corrupit, mox Aſiatica Pergameni regis hæreditas, illæ opes, atque diuitiæ afflixere ſæculi mores, merſamque vitijs ſuis quaſi ſentina rempublicam peſſumdedere.* Ad quæ vbi tempora ventum fuerit, *auditores*, pro Camillis, Scipionibus, Attilijs; (quorum poſteriores duo poſt Conſulatus, & Dictaturas, poſt fractas varijs triumphis Carthaginis opes publico ærario ad rem tutandam familiarem indiguere;)

Septumulei potius, & Caſſij, alijque auaritiæ mancipia, opum gurgites ſe offerunt, & qui cum eſſent pauperes prouincias acceperunt diuites, quas ipſi dites reliquerunt pauperes. Legimus Delphico Apollinis oraculo de Lacedæmoniorum republica proditum, tum perituram cum eam luxus, & opum cupido inuaderet. Quid? nonne, & in iſthæc tempora, & mores idem competit? Nam primò honorum ambitus, vnde niſi à diuitijs excitatus? Vnde quoque Mariana, & Syllana tempeſtas, magnificæque paſſim, & ſumptuoſæ largitiones, niſi ab opulentia ſimiliter, quæ peperit poſtremum egeſtatem? Nec aliunde ſtimulatus in patriam Catilina; Pompeius, & Cæſar æſtu dominandi incenſi furialibus in exitium reipublicæ facibus in ſe mutuò concurrere. Sed hæc inuoluta inter ſe, ac confuſa ab authore noſtro ſeorſim, & ſeparatim ſic enarrantur ſingula, ne vitia virtutum luminibus obſtruant. Primò enim, vt magnitudo creſcentis in dies imperij appareat, iuſta illa, & pia cum exteris gentibus, quæ diximus, bella Iugurthinum, Cimbricum, Mithridaticum, Parthicum, & cætera commemorat. Inde ad ciuium ſcelera, turpeſque illas Druſorum, Gracchorumque pugnas conuerſus aduſque Auguſtum Cæſarem à quo initium mox ſumit quarta ætas, ſeu φθορά, & ſenium imperij, eo ordine rem deducit, vt virtutes, quæ in Auguſto fuerunt præcipuę, non prætereat. Nam ſub finem operis ita de eo, inter

alia,

alia, loquitur: *Auſuſque tandem Cæſar Augu-ſtus ſeptingenteſimo ab vrbe condita anno Ianum gemi-num claudere, bis ante ſe clauſum, ſub Numa rege, & victa primum Carthagine. Hinc conuerſus ad pa-cem, pronum in omnia mala, & in luxuriam fluens ſæ-culum, grauibus, ſeueriſque legibus multis coercuit. Ob hæc tot facta ingentia dictator perpetuus, & pater patriæ appellatus.* Atque hic colophonem ſuis Ro-manæ hiſtoriæ libris imponit author. Quæ populi Romani hiſtoria, ſi eam in iuſta lance pendamus, tanto cæterarum gentium hiſtorijs anteferenda, quanto populus Romanus cæteris gentibus imperij magnitudine præſtitit. Nam ſi ad gentis initia, de quibus modò dictum, oculos conuertimus, cuius populi obſcuriora, & tenuiora principia? cuius viciſſim, ſi ad ſequentia reſpicimus, admirabilio-res progreſſus? cuius tanta maieſtas, tanta in proſ-peris rebus moderatio, in aduerſis animi magni-tudo? vbi, & virtutum, & vitiorum, aut plura exem-pla, aut illuſtriora? Author verò ex quo hæc ſin-gula deducemus L. Annæus Florus eſt. Quem Vo-laterranus Iulium Florum Secundum maluit nomi-nare: Quod exiſtimaret hunc eſſe eum Secundum, cuius amicè meminit Fabius Quintilianus, qui, & familiariter à ſe amatum eum addit, virum vt mi-ræ facundiæ, ita infinitæ curæ. Iulij cognomen à Patruo Iulio Floro retinuiſſe idem conijcit. Cuius quoque Quintilianus mentionem facit, inter pau-cos diſertum eum fuiſſe indicans, vtpotè in elo-quentia, quam in Gallijs ſub extremum exercuit.

Galliarum Principem. Quam de Floro opinionem, ſi Traiani æuum, quo claruit, & Quintilianus, & Florus noſter, reſpicimus, non abs re coniecifſe, Volaterranus cenſeri poteſt. Niſi quod duo obſtare videantur: Prius eſt ipſe Quintilianus, qui non vt hiſtoricum, aut inter hiſtoricos, ſed vt oratorem, & inter eloquentiæ laude florentes vtrumque, & Iulium Secundum, & Patruum eius Florum concelebrat: Alterum eſt codicum veterum ſcriptura, in quibus non Iulius, ſed L. Annæus Florus conſtanter indigetatur. Vnde colligendum doctiores voluerunt ex Hiſpania oriundum fuiſſe, & fortaſſe ex ipſa Annæorum, id eſt Senecarum gente. Quidquid horum ſit, quod nos in medio relinquemus, illud interim ratum eſto, egregium opus eſſe hos eius quatuor rei Romanæ libros. Quos qui compendium Liuij, aut breuiarium faciunt, vel eo, præter cætera, redargui exiſtimo, quod in ijs à Liuio ſæpenumero abeat, ac variet ſententia. Potius totius imperij florentis tabulam appellabimus, cum præſertim ipſe in prologo ſuo fateatur, ſe ad exemplum eorum, qui terrarum ſitus pingunt, in breui quaſi tabella vniuerſã imperij imaginem, ac magnitudinem ob oculos poſuiſſe. Quod ſanè ſcribendi genus, ac ſtudium breuitatis, quidquid cenſeant alij, præcipuè in historico amplectendum, magnique faciendum iudico. Nam & Saluſtium quid magis commendauit, quam oratio conciſa, & ſtricta? Quid Thucydidem? de quo vtroque cenſuram, ac iudicium huiuſmo-

iuſmodi Senecæ habemus: *Cum ſit* inquit, *præcipua in Thucydide breuitas, hac eum Saluſtius vicit, & in ſuis illum caſtris cæcidit*. Breuitatem ſcilicet vtriuſque laudat grauiſſimus author Seneca, non tamen obſcuram illam, & implicatam; ſed eam, quæ coniuncta eſt cum perſpicuitate; & qualem Phocioni placuiſſe legimus, cui quondam in comitijs ſedenti, cum vnus è popularibus diceret, videris ò Phocion neſcio quid rerum ipſe meditari, tum ille, ita eſt, *inquit*, meditor, & cogito, vtrum ex ijs, quæ ad populum verba facturus ſum, aliquid valeam recidere, & amputare. Hic eſt ille Phocion, quem quoties ad dicendum ſurgere videret ipſe concionis, & fori rex Demoſthenes, toties fatebatur, *adeſſe verborum ſuorum ſecurim*. Vt ergo nec oratorem indecet dictio preſſior, & βραχυλογία, ita ea hiſtorico videatur eſſe propria; adeo, vt *neget* Cicero *quidquam eſſe in hiſtoria pura, & illuſtri breuitate dulcius*. Atque hinc eſſe exiſtimandum quod Cæſar Caligula, cum inter cætera, etiam Liuij ſcripta vellet abolere, hanc præcipuè cauſſam commentus ſit, *quod eſſet verboſus in hiſtoria*. Noſter itaque author ſicuti nequaquam verboſus, aut diffuſus, ita neque, vt illi, qui ſumma rerum capita, aut nuda breuiaria contexunt, in ſe reſtrictus eſt aut exſanguis, ſed ſobriam, & verbis cultam orationem amat, denſus interim ſententijs, & rebus cum iudicio prolatis adeò frequens, & fecundus, vt verborum propè numerum ſententiarum numero conſequatur. Quæ profecto quemad-

mo-

modum inſignis eſt, & noſtro cum maximis authoribus communis laus, ita reliquas, ſi non adſint, facilè ſola compenſet. Nam vt in cibis ij præcipuè laudantur, qui minimum detrimentorum, ſucci plurimum habent, ita maximi facienda oratio, quæ pauciſſimis verbis plurimum frugis, & rerum complectitur.

Abſolui, *Auditores*, quæ hoc potiſſimum tempore dicenda mihi propoſueram. Illud coronidis adhuc vice addam: olim ſicuti exiſtimaſſe magiſtrum dicendi Fabium accepimus, multum profeciſſe eum, cui Cicero placeret; ita fidenter affirmare audeam, quicunque *Lucium* hunc *Annæum Florum* ſibi diligenti inſpectione familiarem reddiderit, eum exinde cum fructu, maximoque operæ ſuæ pretio Polybium, Liuium, Dionem, Tacitum, Appianum, Cæſarem, & id genus maiorum gentium lecturum hiſtoricos. Platonis cœnam eius fuiſſe indolis aiunt, vt ea inuitati, atque excepti, poſtridie, quaſi famem obſonaſſent, melius, & maiori cum appetitu eranderent: idem, *Adoleſcentes ſtudioſiſſimi*, ex huius authoris conſuetudine vobis futurum ſpondeo. Nam, eius licet plenis vos lymphis proluatis, ſitim tamen, & ſtudium maximarum rerum magis, magiſque exſtimulabit.

DIXI.

IVSTVS LIPSIVS

lib. 2. Elect. cap. 5.

L. Annæus Florus (ita enim indigetare cum priſcis libris malim, quam Iulium; quoniam Hiſpana origine fuiſſe colligo, & niſi fallor, ex ipſa Senecarum gente,) is inquam Florus compendium non tam Liuij, à quo ſæpè diſſentit, quam rerum Romanarum ſcripſit: ſi quid mei iudicij eſt, compoſitè, diſertè, eleganter. Subtilitas quidem, & breuitas in eo ſæpè mira; & ſententiarum quædam gemmulæ cum iudicio inſertæ, & veritate.

CLAVD. SALMASIVS

in Notis ad Florum.

NAzarianus liber manuſcriptorum omnium quibus vſi ſumus, antiquiſſimus, vt quem ante octingentos annos ſcriptum eſſe manifeſta ſit fides quique bonitate ſuperat agmen illud Codicum, quibus adiutus eſt in huius enchiridij recenſione optimus & doctiſſimus Vinetus, *Lucij Annæi Flori*, in titulo præfert. Nec alius poteſt eſſet Florus quam ille, qui Traiani, & Hadriani temporibus floruit, qui in Epiſtola ad Hadrianum, cuius Epiſtolæ ter, aut quater mentionem apud Chariſium reperies, ſcribit, ſe Poematis delectari. Character autem iſtius hiſtorici compendij plane poeticus eſt, & hominis in poetis non infeliciter verſati, quamuis hoc parum probet: ſi non alia accederent. Et mirum Grammaticis tam inuiſum fuiſſe hoc opus vt nuſquam aliquid ex eo ad teſtimonium citent, cum & Solinum ſæpiùs, qui longè poſt tempora Annæi Flori vixit, vt alibi pluribus oſtendemus, & alios non vetuſtiores, aut meliores Solino ſcriptis ſuis vt locupletes, & idoneos teſtes aduocent.

FINIS.

BIBLIOTECA VITTORIO EMANUELE IN ROMA